

Leena Lusa

RANNOILTA KYLÄTEILLE

Kesälahden kulttuuriympäristöohjelma

Rannoilta kyläteille

Kesälahden kulttuuriympäristöohjelma

Leena Lusa

Leena Lusa

**Rannoilta kyläteille
Kesälahden kulttuuriympäristöohjelma**

Toimituskunta

Jukka Halttilahti
Pirjo Karinen
Eeva-Riitta Majoinen
Mauri Mönkkönen
Hannu Piipponen
Marianne Rautiainen
Sirkka Sortti

ISBN 952-11-1627-7 (nid.)

ISBN 952--11-1817-2 (PDF)

Graafinen ohjeistus Leea Wasenius

Taitto Maija Rämö

Kuvat Leena Lusa, ellei toisin mainittu

Kansi Leea Wasenius

Kannen kuvat Leena Lusa

Kartat Anita Rämö

Pohjakartat © Maanmittauslaitos lupanro 7/MYY/03

Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2004

Sisällysluettelo

Tervehdyssanat	6
Esipuhe	7
1 Johdanto	8
2 Luonnonmaisema kulttuuriympäristön perustana	11
OSA I: KESÄLAHDEN KULTTUURIYMPÄRISTÖN HISTORIAA	
3 Arkeologinen kulttuuriperintö	14
4 Kesälahden kulttuuriympäristön muodostuminen	16
4.1 Historiallinen kehitys	17
Tiet ja jäätiet	17
Vesistöistä vesistöön	17
Itärajan merkitys	18
4.2 Pysyvän asutuksen alku – ensimmäiset kylät muodostuvat	19
4.3 Viljelymaiseman muodostuminen ja kaskitalouden aika	19
Luonnonniittyihin tukeutuva karjatalous	20
Isojaon monitahoinen vaikutus	20
4.4 Henkilöhistorian merkitys	21
4.5 Rakennetun ympäristön kehitys	21
Muuttuva kylämaisema	21
Pientiloista punaiseen tupaan ja puutarhaan	22
Jatkuvasti uudistuva ympäristö	24
4.6 Kirkonkylän synty ja kehittyminen keskustaajamaksi	24
Sodan tuhot ja hävitys – jälleenrakennettu taajama	25
OSA II: KULTTUURIYMPÄRISTÖJEN INVENTOINTI	
5 Inventoinnin tavoitteet	26
5.1 Arvokkaat maisema-alueet ja kulttuuriympäristöt	27
5.2 Maisema-alueita ja luontokohteita	28
5.3 Rakennetun ympäristön arvot	30
6 Toiminnalliset ympäristöt	32
6.1 Asumisen ympäristöt kylissä ja pihapiireissä	33
6.2 Kehittyvä tuotanto ja teollisuus – myllyt, meijerit, sahat ja tiilitehtaat	35
6.3 Kirkko ympäristöineen	36
6.4 Kaupat	38
6.5 Koulut	40
6.6 Vapaa-ajan ympäristöjä	41
7 Kulttuuriympäristöt ja -kohteet kylissä ja rannoilla	42
7.1 Kirkonkylä lähiympäristöineen	44
7.2 Mäntyniemi ja Savilahden pellot	51
7.3 Totkunniemi	53
7.4 Villala	56
7.5 Hummovaara	59
7.6 Rasti-Salokylä ja Aittolahti	60
7.7 Varmo-Kousa	62
7.8 Saarten alue	63
7.9 Poroniemi ja Kereli	65
7.10 Purujärvi-Suurikylä (Suurkylä)	67
7.11 Rajavaara	69

OSA III: KULTTUURIYMPÄRISTÖN HOIDON OHJELMOINTI

8 Kulttuuriympäristöjen vaaliminen - yleisiä edellytyksiä	70
Lainsäädäntö ja kansalliset ohjelmat	71
Valtakunnalliset ohjelmat ja valtioneuvoston päätökset	72
Maakunnalliset ohjelmat	73
Kaavoitus ja rakentamisen ohjaus	73
9 Kulttuuriympäristötietoisuuden vahvistaminen	74
Kulttuuriympäristötietoisuuden vahvistaminen	75
Kulttuuriympäristön tila Kesälahdella	76
10 Ohjaus ja neuvonta	78
11 Kulttuuriympäristön hoito-ohjeet	80
Maaseutumaiseman hoito	81
Rakennusperinnön hoito- ja korjausperiaatteita	83
Kiinteät muinaisjäännökset ja niistä huolehtiminen	86
Kunnostajan 10 käskyä	87
12 Yhteenveto	88
Seuranta ja päivitys	89
Kirjallisuusluettelo ja lähteet	90
Liite 1 Kulttuuriympäristösanastoa	92
Liite 2 Kansainväliset sopimukset ja julistukset	93
Liite 3 Yhteistyötahoja	94

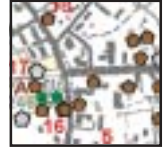
Kartat

Kartta 1
s. 28
Maisema-alueet
ja arkeologiset kohteet

Kartta 2
s. 42
Kulttuuriympäristöt
ja kohteet

Kartta 3
s. 44
Kirkonkylä

Kartta 4
s. 51
Mäntyniemi ja
Savilahden pellot

Kartta 5
s. 53
Totkunniemi

Kartta 6
s. 56
Villala

Kartta 7
s. 59
Hummovaara

Kartta 8
s. 61
Rasti - Salokylä

Kartta 9
s. 61
Aittolahti

Kartta 10
s. 62
Varmo - Kousa

Kartta 11
s. 65
Poroniemi - Kereli

Kartta 12
s. 67
Suurikylä

Kartta 13
s. 68
Purujärvi

Kartta 14
s. 69
Rajavaara

TERVEHDYSSANAT

Nyt valmistunut Kesälahden kulttuuriympäristöohjelma on kokonaisuudessaan hyvin mielenkiintoinen selvitys Kesälahden historiasta ja nykypäivästä. Kesälahdelle tyypilliset järvi-, pelto- ja mäntymetsämaisemat kätkevät sisäänsä kiinnostavia ja arvokkaita yksityiskohtia, jotka on tässä ohjelmassa tuotu hyvin esille. Tämä on todella arvokas yhteenveto Kesälahden kulttuuriperinnöstä ja tällä tulee olemaan käyttöä eri tarkoituksissa.

Tämän ohjelman kautta ymmärrämme paremmin kulttuuriympäristöön liittyvien asioiden tärkeyden, ja niin kunta kuin yksityisetkin osaavat omassa päätöksenteossaan ja omissa hankkeissaan ottaa huomioon kulttuuriympäristön asettamat haasteet ja vaatimukset. Näin jälkikäteen arvioituna olisi tämä ohjelma pitänyt olla käsillä jo 1970-luvulla, jolloin monilta myöhemmin huonoksi osoittautuneilta ratkaisuilta olisi välttytty.

Luonnon ja perinteiden vaaliminen on korostunut entistä enemmän ajan myötä ja se näkyy mm. matkailussa, jossa kiinnostus kulttuurikohteisiin lisääntyy vuosi vuodelta. Tämän ohjelman valmistuttua on myös Kesälahdella mahdollisuus kehittää matkailijoille kulttuuripainotteista oheisohjelmaa.

Haluan kiittää Pohjois-Karjalan ympäristökeskusta siitä taloudellisesta panoksesta, jolla se on mahdollistanut tämän ohjelman valmistumisen. Samalla kiitän kaikkia työssä mukana olleita henkilöitä arvokkaasta työstä Kesälahden kulttuuriympäristön hyväksi. Erityinen kiitos Leena Lusalle, joka on laatinut ja koostanut ohjelman lopulliseen muotoonsa.

Jorma Turunen
kunnanjohtaja

ESIPUHE

Puruveden ja Pyhäjärven suurten vesistöjen väliselle kannakselle, harjujen ja poikittaissärkien muodostamaan maisemaan on aikojen kuluessa muodostunut Kesälahden monimuotoinen kulttuuriympäristö. Alueen luonto on ollut keskeisenä lähtökohtana kulttuurimaiseman muodostumiselle.

Kulttuuriympäristön merkitys on huomattu kuntien identiteetin, ajankohtaisten kehittämissuunnitelmien, elinkeinoelämän ja matkailun sekä opetustoiminnan aloilla. Erityisesti maankäytön suunnittelussa kulttuuriympäristön tuntemus ja arvostus on korostunut uudistetun lainsäädännön, valtakunnallisten ohjelmien ja valtioneuvoston päätösten kautta. Valtakunnallisten tavoitteiden mukaisesti kulttuuriympäristöohjelma tulisi laatia jokaiseen maamme kuntaan. Näihin tavoitteisiin Kesälahden kulttuuriympäristöohjelma omalta osaltaan vastaa.

Ensimmäisessä osassa käsitellään Kesälahden kulttuuriympäristön ja -maiseman historiaa ja tyypillisiä piirteitä. Toisessa osassa esitellään tehtyjä inventointeja ja niiden merkitystä Kesälahden kulttuuriympäristöön. Kolmannessa osassa esitellään kulttuuriympäristön hoidon edellytyksiä, vaatimuksia ja mahdollisuuksia sekä kulttuuriympäristön hoitoon liittyvää lainsäädäntöä ja ohjelmia. Lisäksi annetaan ohjeita maiseman ja rakennetun ympäristön hoidosta ja tietoa erilaisista avustusmahdollisuuksista. Kolmas osa on tarkoitettu toimimaan myös "käsikirjana" päättäjille, virkamiehille ja kuntalaisille.

Vuosien 2001-2003 aikana Kesälahdella inventoitiin vanhinta rakennuskantaa ja tehdyt inventoinnit ulottuvat ajallisesti vain 1940-luvulle saakka. Ohjelmassa esitetyt inventoinnit ovat suuntaa-antavia, ja niistä on tarpeen tehdä tarkempi selvitys vireille tulevien maankäytön suunnitelmien sekä rakennushankkeiden yhteydessä. Inventointiaineisto ja muut kulttuuriympäristöä koskevat selvitykset jäävät kunnan kaavoituksen ja rakennusvalvonnan käyttöön sekä Pohjois-Karjalan ympäristökeskuksen tietokantoihin. Inventointiaineisto on toimitettu myös Pohjois-Karjalan liittoon, Pohjois-Karjalan museoon, Museovirastoon ja ympäristöministeriöön.

Kesälahden kulttuuriympäristöohjelma on osa EU-rahoitteista "Rakennusperintö kunniaan Pohjois-Karjalassa" -hanketta, jossa rakennusperinnön inventointi- ja tallennustyön ohella on samanaikaisesti Kesälahden ohjelman kanssa laadittu Enon, Kiteen, Kontiolahden, Rääkkylän ja Tohmajärven kuntakohtaiset ohjelmat. Historiaosuudesta vastaa Mauri Mönkkönen ja maisemanhoitoon liittyvistä kohdista maisemasuunnittelija Jukka Haltilahti. Rakennusinventoinnin aloittivat vuonna 2001 Heikki Rissanen ja Vesa Turunen. Hissu Teppana jatkoi inventointia talvella 2002-2003 ja on antanut arvokasta asiantuntemustaan myös historiatiedon keruussa. Kunnan ohjausryhmään kuuluivat puheenjohtajana kunnaninsinööri Risto Asikainen ja jäseninä Silja Muje, Kirsti Pöllänen, Anneli Tuhkanen, Ari Asikainen ja Reijo Pulkkinen. Ohjausryhmän kokouksiin ovat tarvittaessa osallistuneet "Rakennusperintö Kunniaan Pohjois-Karjalassa" -hankkeen projektipäällikkönä 2001 aloittanut Sirkka Sortti ja 2002 työtä jatkanut Pirjo Karinen. Kesällä 2002 järjestettiin eri puolilla kuntaa kolme kyläiltaa sekä talvella 2002-2003 neljä kylien edustajien kokousta, joissa saatiin arvokasta tietoa ohjelmaa varten.

Kulttuuriympäristöohjelman tavoitteena on toimia perustietoaineistona maankäytön suunnittelulle ja muille hankkeille, rakennusvalvonnan apuna, opetuskäytössä ja lähtökohtana elinkeinoelämän, erityisesti matkailun hankkeita suunniteltaessa. Ohjelman valmistumisen jälkeen on tarpeen seurata ja arvioida sekä ohjelman että inventointien ajantasaisuutta ja tarkistamistarvetta.

Haluan esittää lämpimät kiitokseni kaikille ohjelman tekoon osallistuneille arvokkaista tiedoista ja mukanaolosta.

Leena Lusa

*”Ikaikojen taa samat aallot lyö
Pyhäjärven ja Puruveden rantaa.
Vain ihminen vaihtuu, mut ihmisen työ
Sekin aikojen taakse kantaa.”*
Unto Kupiainen

1 JOHDANTO

Luonto on muodostanut ympäristöt, joihin aikoinaan asutus parhaiten sijoittui. Tätä luonnon ympäristöä asukkaat muokkasivat, viljelivät ja rakensivat omia tarpeitaan vastaavaksi ympäristöksi, kulttuuriympäristöksi.

Tämän päivän **kulttuuriympäristössä** on edelleen nähtävissä ihmisen toiminnan jäljet, jotka perustuvat eri aikakausien maatalous- ja elinkeinoperinteeseen, rakennetun ympäristön historiaan ja kulttuuriin. Luonto ja maisema ovat olleet lähtökohtana, kun ihminen on etsinyt kulkureittinsä, asuinpaikkansa ja elinkeinonsa. Vuosituhansien aikana ihminen on muuttanut ympäristöään omia tarpeitaan vastaavaksi. Nykypäivän kulttuuriympäristön katsotaan muodostuvan maisemasta ja perinnemaisemasta, kuten pelloista, niityistä, vanhoista kaskimaista ja ahoista, muinaisjäänöksistä sekä rakennetusta ympäristöstä. Kulttuurimaisema muodostuu ihmisen muokkaamasta luonnosta, muun muassa taajaman maisemasta tai viljely- ja järvimaisemasta.

Perinnemaisema on syntynyt maaseudun perinteisten maankäyttö- ja viljelymuotojen seurauksena. Niitto, laidunnus ja kaskitalous sekä perinteisen viljelyn muodot toivat maisemaan erilaisia luontotyyppisiä eli perinnebiotooppeja, kuten ahot, kedot, niityt ja metsälaitumet. Niille vuosisatojen ja vuosikymmenien aikana muodostunut tyypillinen kasvi- ja eläinlajisto näkyy nykypäivän maisemassa luonnon monimuotoisuutena. Vanhat rakennukset ja niihin liittyvät perinnebiotoopit muodostavat yhdessä perinnemaiseman. Tällä hetkellä perinnemaisemat ovat kasvamassa umpeen ja häviämässä perinteisen maankäytön, niiton ja laidunnuksen, vähennyttä.

Rakennettu ympäristö on helpoimmin havaittava kulttuuriympäristön osa. Siihen kuuluvat yksittäisten rakennusten lisäksi pihapiirit, asuin-, varastointi- ja tuotantorakennukset, rakennetut yhtenäiset aluekokonaisuudet, rakennelmat, kuten sillat, tornit sekä tiet, torit ja puistot. Maaseudulla rakennettu ympäristö sulautuu parhaimmillaan sekä tyylliltään että perinteiseltä rakennustavaltaan osaksi ympäröivää luontoa ja maisemaa. Taajamissa rakennusperinnön arvo tulee esille sekä osana taajamarakentamisen historiallista kerrostumaa että yksittäisten rakennusten eri aikakausia ja rakennustapoja edustavina tyyliuuntina.

Muinaisjäänökset eli arkeologinen perintö ovat maaperässä ja maisemassa säilyneitä, ihmisen toiminnasta syntyneitä rakennelmia ja jälkiä. Tällaisia jälkiä ovat muun muassa muinaiset asuinpaikat, uhripaikat, kalmistot, haudat ja kulkutiet. Vanhimmat muinaisjäänökset maassamme ovat kivikaudelta ja nuorimmiksi katsotaan toisen maailmansodan aikaiset puolustusvarustukset, joita on myös Kesälahdella. Muinaisjäänökset on lailla suojeltuja ja niiden sijaintipaikkoihin liittyvät erilliset ohjeet ja määräykset.

Kulttuuriympäristö muuttuu jatkuvasti luonnon ja ihmisen muovaamana. Toisaalta voidaan ajatella kulttuurimaiseman säilyvän jatkuvan käytön ansiosta. Maatalouden väheneminen on johtanut siihen, että luonto on vallannut takaisin osan raivatuista pelloista ja maisema on kasvamassa umpeen. Uudet rakennusmateriaalit ja teollinen rakentaminen ovat usein korvanneet ympäristöön paremmin sopivan talonpoikaisen tai muun perinteisen rakennustavan. Yhteisenä tavoitteenamme tulisi säilyttää kulttuuriympäristö, jossa on nähtävissä arvokkaat, eri aikojen kulttuureista kertovat ominaispiirteet ja niihin liittyvät luontotyypit kasvi- ja eläinlajeineen.

Tavoitteena kulttuuriympäristö, jonka arvot on tiedostettu ja hoidettu. Paikallisten arvojen tunnistaminen ja arvostaminen on tulevaisuuden rakentamisen lähtökohta ja keskeinen perusta. Jotta voidaan suunnitella uutta, täytyy menneisyys tunnistaa, ja sopeuttaa uusi rakentaminen jo olevaan perintöön sitä kunnioittaen. Paras ja harmoninen elinympäristö muodostuu ympäristöstä, jossa on näkyvissä eri aikojen ja ajanjaksojen ilmentymät, onnistuneesti yhteen sovitettuna, toisiaan tukien ja kunkin ajankohdan ominaispiirteitä korostaen.

Hyvä elinympäristö on tärkeä myös asumisviihtyvyyden kannalta. Ympäristössä olevat kiintopisteet, kulttuurisolmut, antavat alueella asuville turvallisuuden tunteen. Ne luovat siteitä menneeseen aikaan - puhutaan maiseman ja paikan muistista - ja ovat kasvaville sukupolville sekä alueelle muuttaville eläviä esimerkkejä oman alueen historiasta.

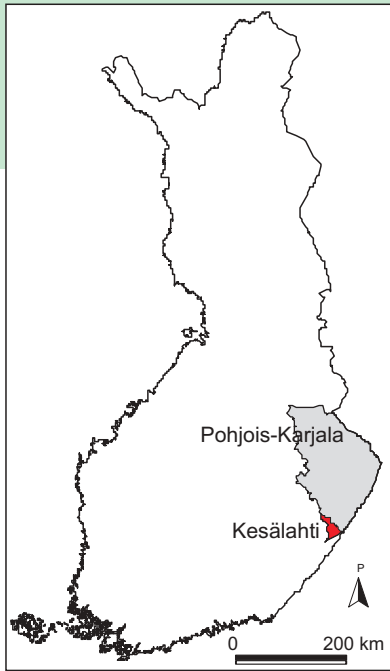
Kulttuuriympäristöohjelman keskeisenä tavoitteena on ohjata kehitystä siihen suuntaan, että paikkakunnalle ominaiset piirteet ja arvot säilyvät sekä tukevat kunnan kehitystä. Tämä tapahtuu tuomalla esille kulttuuriympäristön keskeisiä arvoja, antamalla oikeanlaisia ohjeita ja konkreettista tietoa ympäristön hoitamiseksi sekä myös asennekasvatuksen kautta kouluissa ja oppilaitoksissa.

Kulttuuriympäristöohjelman tavoitteet:

- antaa perustiedot kunnan kulttuuriympäristön historiasta ja nykytilasta
- voimistaa kunnan identiteettiä oman alueen arvoista
- antaa maankäytön suunnittelussa / kaavoituksessa tarvittavat perustiedot ja suuntaviivat kaavoittajille, virkamiehille ja päättäjille
- auttaa priorisoimaan käytännön hankkeita
- kuntakehityksen tavoitteet, elinkeinoelämän ja matkailun kehittämisessä
- antaa tietoa kulttuuriympäristön, rakennetun ympäristön ja ympäristön hoidon hankkeiden rahoitus- ja avustusmahdollisuuksista
- innostaa ja opastaa asukkaita ja maanomistaja omaehtoiseen kulttuuriympäristön hoitamiseen
- kulttuuriympäristötietoisuuden kasvattaminen, tiedonvälitys, ympäristökasvatus, koulutuksen välineenä
- antaa tietoa alueella toimivista kulttuuriympäristöasioista vastaavista eri tahoista ja viranomaisista
- toteuttaa valtakunnallisia ja alueellisia hoito-ohjelmia paikallisella tasolla, rakennusperintöstrategian tavoitteet alueellisella tasolla

2 LUONNONMAISEMA KULTTUURIYMPÄRISTÖN PERUSTANA

Kesälahden kunta sijaitsee Pohjois-Karjalan maakunnan eteläisimmässä osassa, isojen järvien, Puruveden ja Pyhäjärven välisellä pitkällä kannaksella, itäisen Järvi-Suomen maisema-maakunnassa.

Kesälahden alueella oleva kannas kuuluu ensimmäisen Salpausselän harjanteisiin, mikä näkyy sekä kesälahtelaisessa maisemassa että maaperässä. Kannas erottaa toisistaan Puruveden ja Pyhäjärven laajat vesialueet. Molemmissa järvissä on asuttuja, suurehkoja saaria.

Kunnan maisemia luonnehtivat suuret järvet, harjut ja särkkämuodostumat sekä usein rantojen loivat, kumpareiset pinnanmuodot, jotka koostuvat pohjamooreenista. Alueen luonnonmaisema on hyvin monimuotoista. Maaperä on viljavaa ja varsinkin ranta-alueilla on paljon viljelyksiä. Kylät ovat tiiviitä ja sijaitsevat usein rannoilla, peltojen kupeessa. Alueella on paljon kaunista kulttuuri- maisemaa sekä monipuolisia kasvillisuustyyppejä.

Kesälahden monipuoliseen maisemaan sisältyy useita erityyppisiä maisema-alueita. Kunnan länsiosaa kuuluu Suur-Saimaan seudun maisema-alueeseen, pohjoisosaa Pohjois-Karjalan järvisuuteen ja etelä- ja itäosa Laatokan-Karjalan maisema-alueeseen. Luonnonmaantieteellisen aluejaon perusteella luokitellaan Kesälahti kuuluvaksi eteläiseen järvi-alueeseen lukuunottamatta kunnan pohjoisosaa, joka kuuluu keskiseen erämaa-alueeseen.

Pohjoiskarjalainen vaaramaisema muuttuu Kesälahdella matalammaksi ja siellä vaarat ovat pehmeäpiirteisiä ja loivalakisia. Perinteisen karjalaisen vaaramaiseman sijasta maiseman peruspiirteitä hallitsevat harjut. Maastossa on monin paikoin näkyvissä muinaisia rantakerrostumia, jollaisen voi löytää esimerkiksi Kuolemalammen lähistöllä 6-tien vieressä.

Sijainti suurten vesistöjen - Puruveden, Pyhäjärven ja Oriveden - rannalla on keskeinen tekijä maisemassa. Erityisesti huomio kiinnittyy vesistöjen äärellä sijaitseviin **viljelysmaisiin ja rantapelloihin**, joista useat ovat olleet viljelyskäytössä hyvinkin kauan. Vanhin asutus on aikoinaan sijoittunut lähelle rantoja, ja asutuksen mukana vähitellen myös ranta-alueet otettiin viljelyn piiriin. Muodostuneiden rantapellojen lisäksi tie- ja kulkuväylät sijoittuivat samoille alueille vesistöjen läheisyyteen. Arvokkaimmat rantapellot ovat nähtävissä Poroniemessä, Kerelissä, Savilahdessa ja Mäntyniemen Taipaleenhaan alueella.

Kesälahden ranta-alueilla on edelleen useita kohtia, joissa avoin näkymä vesistöön on säilynyt. Tällaisia ovat näkymät Puruvedelle monissa kohdoin Purujärven vanhan kylän rantatieltä, Väärämäentieltä, Poroniementieltä (kuva s. 8), Ruokkeeniemestä, Kerelistä rantapellon ylitse, Villalan pohjoisosasta Paasselälle sekä näkymät Pyhäjärvelle Sarvisalon sillalta ja Sarvisalon rannoilta koilliseen. Kesälahden sijainti vesistöjen äärellä näkyy maisemassa rehevänä kasvillisuutena, runsaina lehtipuuvaltaisina alueina ja rantaniittyinä.

Jääkauden jäätikköjokien kuljettaman maa-aineksen kasautuessa jäätikön reunaan muodostuivat maisemalle ominaiset selänteet, **harjut**. Kesälahden poikki luode-kaakkoissuunnassa kulkevat harjut muodostavat kesälahtelaisen maiseman selkärangan. Harjujen muodostumisen aikoihin syntyivät niiden sivuille **poikittaissärkät**, useimmiten itä-länsisuunnassa jääkauden sivuilmiöinä. Maisemassa onkin nähtävissä runsaasti selkeitä harju- ja särkkämuodostelmia muun muassa Villalassa, Karjalanjärven alueella ja Pellavasniemen ja Ruokkeeniemien harjualueilla. Harjujen välisillä alueilla on ns. valuvia, hienoja maakerroksia ja delta-tasankoja, jotka ovat myöhemmin osoittautuneet hyväksi viljelysmaiksi.

Kirkonkylästä luoteeseen on merkittävä erämaatyypinen alue, **Karjalanjärven erämaa-alue**. Alueen luontoa ilmentää korkeiden poikittaissärkkien lisäksi erämaatyypinen luonto, sen keskellä sijaitseva Karjalanjärvi ja muita pienempiä vesistöjä.

Eri puolilla kuntaa on runsaasti **lampia** ja pieniä **järviä**. Järvet ja lammet muodostavat ympäristö- ja maisemakuvaa rikastuttavan tekijän niin kirkonkylässä, tiemaisemassa kuin koskemattoman luonnonkin keskellä. Asutussa ympäristössä sijaitsevat kirkonkylässä Kirkkolampi, Runosenlampi, Pitkälampi, Sortolampi ja kauempana Piikkeenlampi ja Särkilampi.

1700-luvulta alkaen tavoitteena oli lisätä laidunmaata ja niittomaata karjan tarpeisiin, minkä seurauksena erityisesti Itä-Suomessa ja Pohjois-Karjalassa tapahtui **järvien ja soiden laskuja**. Jäljet näkyvät maastossa joko rantatörmän muutoksina tai jäänteinä paikalla sijainneesta järvestä. Merkittäviä järvenlaskuja olivat mm. Pyhäjärven lasku, Villasenjärven lasku Villalan kylässä, molempien Kuolemälampien ja Pitkäjärven laskut Purujärvellä sekä Latvalammin lasku Raudankummussa.

Näkymä Pyhäjärvelle
Marjoniementieltä

Pellavasniemen
harjutie

Pihlajalampi
Purujärven kylässä

KESKEISIÄ MAISEMANÄKYMÄ JA KOHTEITA:

Tiemaisemakohteita

6-tie

vt 71 Kitee-Savonlinna

Vääränmäentie

Lakovaarantie

Pellavasniementie

Järvimaisemakohteita

Paasivesi

Puruvesi

Pyhäjärvi

Pienvedet

Kylämaisemakohteet

Totkunniemi

Villala

Hummovaara

Purujärvi

- Kousanlampi, Kuolemalammensuo,
- Suurikylän (Suurkylän) kylämaisema
- Raikuuntienhaara - Korvenniementienhaara
- Mäntyranan järvimaisema
- Lakovaaran harju
- Pellavasniemen särkkäalue
- Suuri selkävesi
- Linnasaari, Tiirasaari, Mäntyrinta, Ruokkeenniemi,
- Sarvisalon sillanseutu ja näkymät
- Karjalanjärvi ja Nivungin lammet
- selännekylä
- vanha kyläkeskus
- kylämaisema Mustanlahdentien läheisyydessä
- Purujärven vanha kylä Puruveden rannassa

Ruokkeenniemi

Rajanveto luonnonmaiseman ja kulttuurimaiseman välillä on vaihteleva. Luonnon vaikutus tulee voimakkaana esille kesälahtelaisessa maisemassa. Luonto ja maisema on kaikkialla - teiltä, rannoilta ja asutuksen ääreltä - saavutettavissa ja näkyvissä.

Perinteinen maatalous, karjan laiduntaminen, rehun niitto ja koko Itä-Suomessa pidempään kuin muualla Suomessa jatkunut kaskenpolto synnyttivät monimuotoisen maaseutumaiseman, jossa oli runsaasti elinympäristöjä monille kasvi- ja eläinlajeille. Näin syntyneitä perinnebiotooppeja ovat kedot, erilaiset niityt, hakamaat ja metsälaitumet sekä Kesälahden seudulla esiintyvät lehtipuuvaltaiset entiset kaskimetsät.

Kesälahden Varmonniemessä on harvinaisen laaja ja edustava valtakunnallisesti **arvokkaaksi perinnemaisemaksi** luokiteltu kaskikoivikko, josta osa on rauhoitettu tikkalajien, muun muassa valkoselkätikan esiintymisalueena. Kermolan kylätien varressa sijaitseva Paakunalan keto, Hiekkapellon radanvarsiniitty kirkonkylän läheisyydessä, Perätalon metsälaidun Perätalon Pöllälänniemen länsiosassa, Lahtelan metsälaidun Lepolan kylässä, Pekkan laitumet Riitahuhdan kylässä ja Leenajärven niitty Hepovaaran rinteellä on luokiteltu maakunnallisesti tai paikallisesti arvokkaiksi perinnemaisemiksi.

Varmonniemen kaskikoivikkoa

Niittykasvien runsaus on yleensä merkki niittämisestä. Oikealla hoidolla voidaan niityn kasvi- ja eläinlajisto säilyttää ennallaan. Kuva Totkunniemen entisen koulun kunnostetulta niityltä.

3 ARKEOLOGINEN KULTTUURIPERINTÖ

Koekaivauksia maastossa

Ensimmäiset Pohjois-Karjalaa koskevat arkeologiset selvitykset tehtiin 1800-luvun loppupuolella silloisen Muinaismuistoyhdistyksen toimesta. Varsinainen pohja arkeologiselle tutkimukselle Pohjois-Karjalassa luotiin vasta 1960-1970 –luvuilla kunnissa järjestetyn perusinventoinnin kautta. Tällä hetkellä on uusi perusinventointitarve todettu ajankohtaiseksi muun muassa tehtyjen tutkimuskaivausten perusteella.

Esihistoriallisella ajalla elanto hankittiin metsästyksellä ja kalastuksella. Asuinpaikat perustettiin sinne, missä elantoa kulloinkin oli parhaiten tarjolla. Asuinpaikat saattoivat siten vaihdella vuodenaikojen mukaan, toisaalta hyvälle pyyntipaikoille palattiin vuosittain aina yhä uudelleen, mikä näkyy paikoilla tehdyissä löydöissä. Koska kalastus oli elinkeinoista tärkeimpiä, useat asuinpaikat sijoituivat silloisille rannoille, jotka nykyisin ovat jo kaukana vesistöistä tai poikkeustapauksissa veden alle jääneinä.

Pohjois-Karjalassa on tehty löytöjä kaikilta **esihistorian pääaikakausilta, kivikaudelta** (n. 7500-1300 eKr.), **pronssikaudelta** (n. 1300-500 eKr.) ja **rautakaudelta** (n. 500 eKr.-1300 jKr.). Suurin osa löydöistä on kuitenkin kivikaudelta.

Kesälahdelta on löytynyt **kivikautisia asuinpaikkoja** muun muassa Pitkäjärven rannalta Purujärven Lahtelasta, Ruokkeen Koivuniemestä Sirnihtan eli Sirnitsan saarelta, Ruokkeenlahden pohjoisrannalta Sirnihtasta koilliseen, Puruveden rannalta Pellavasniemessä ja Mäntyniemen Savilahdesta. Sirnihtan saarelta löytyneestä esihistorialliselta asuinpaikalta on tehty löytöjä kivikaudelta varhaiseen rautakauteen saakka.

Totkunniemen vanha kylätie

Vanhin pysyväisluonteinen asutus on todennäköisesti ollut Totkunniemessä. Sieltä Hovinmäen entisen tsasounan raunioiden läheltä on löytynyt keskiaikaisen asumuksen rauniot sekä alemmaa pelloilta on tunnistettu varma rautakautinen asuinpaikka. Eri puolilta kuntaa on myös löytynyt kivikautista keramiikkaa ja kvartsi-iskoksia vanhojen rantaterassien tuntumasta. Myös pyyntikuoppia, tervahautoja, kalmistoja sekä historiallisen ajan rakennelmia on tullut esiin. Villalasta on löytynyt pronssikautinen hautapaikka eli lapinraunio.

Kesälahdelta on löytynyt neljä **kuppikivi- eli uhrikiviesiintymää**, kaikki alle 2 kilometrin etäisyydellä toisistaan: Villalan Hummovaarassa ja siitä itään sekä lisäksi kesällä 1999 löytyneet ns. Ilvolan eli Väntkän kuppikivet.

Hummovaarassa, Kainulan talosta itään sijaiseva ns. Pirunpöytä on tasapintainen, noin 2 x 2 x ½ m kokoinen maakivi, jonka pinnassa voidaan havaita 78 pyöreää uhrikuoppaa. Kainulan talon pihalta löydetyn maakiven pinnassa on 2 uhrikuoppaa ja Lönnrotin petäjän läheisyydessä olevan kallion pinnassa 10 uhrikuoppaa. Ilvolan tilan alueella olevan ns. Väntkän kuppikiven mitat ovat 2 x 3 m, korkeus noin 1 m. Helposti ympäristöstään erotettavissa oleva esiintymä on tyypiltään luultavasti jäätikön sulamisvaiheessa paikoilleen pysähtynyt kivipulteri, jonka yläosan "tasaisella pöydällä" on nähtävissä ainakin kahdeksan, halkaisijaltaan noin 5-6 cm:n kokoista ja 1-2 cm syvää painannetta.

4. KESÄLAHDEN KULTTUURIYMPÄRISTÖN MUODOSTUMINEN

4.1. Historiallinen kehitys

Tiet ja jäätiet

Aluksi tiet olivat vähäisiä polkuja ja ratsuteitä. Niitä kunnostettiin kaatamalla puita ja kankeamalla suurimpia kiviä. Vähitellen syntyivät ensimmäiset maantiet ja kosteikkojen ja jokien ylitse rakennettiin alkeellisia siltoja. Uukuniemeltä Totkunniemen kautta Kesälahden kirkolle menevää tietä pitkin kuljettiin jo 1600-luvun lopulla. Vanhoja tienpohjia on Kesälahdella edelleen olemassa paljon.

Vesistöjen yli kuljettiin kesäisin soutamalla ja talvella jäitä pitkin. Jääteiden ohella myös suot toimivat talvisin kulkuväylinä. Jäätiet, joita käytettiin muun muassa kirkkotienä, kermatienä, tukkientienä ja evakkotienä olivat tärkeitä kulkuväyliä sen ajan yhteiskunnassa. Merkittäviä teitä olivat Suitsansaareen vievä jäätie ja villalalaisten kirkkotienä, venetienä ja talvella hevostienä toiminut väylä Puruveden Hummonsellä.

Ajan oloon tärkeäksi tieksi muodostui Olavinlinnasta Villalan kylän kautta Kiteelle vievä tie, joka vielä on osittain olemassa. Tämä tie on kulttuurihistoriallisesti merkittävä. Sen kautta Suomen sodan aikana venäläiset joukot etenivät Kiteelle, jolloin joukkoja saatiin viivytettyä Hiiskoskella nykyisen Kesälahden rajalla.

Hiiskosken
panssariesteitä (oik.)
ja vanha kivisilta

Isojakokartoista löytyy Salpausselän harjun suuntaisia teitä ja polkuja, joita lienee käytetty jo 1700-luvulla. Soraharjuja pitkin kangasmaisemassa kulkeneet tiet ovat säilyneet hyvin näihin päiviin asti ja ne ovatkin merkittävä kulttuurihistoriallinen kokonaisuus Kesälahdella.

Kyläteiden aikaan siirryttiin Kesälahdella 1800-luvun loppupuolella. Tiet olivat mutkaisia sopeutuen hyvin maisemaan. Nämä pääasiassa kärrykauden tiet tehtiin asutuksen ehdoilla talosta taloon, usein pihojen läpi. Kylien keskustassa maanomistajat rakensivat pistoaitoja molemmin puolin tietä. Tie sai suljetun kujan muodon ja piha muodosti oman kokonaisuutensa.

Sotien jälkeen rakennetut valta- ja maantiet muuttivat merkittävästi maisemaa. Tielinjat vedettiin suoraan, usein asumattomien alueiden halki. Kylät ja monet kuntakeskukset jäivät syrjään uusilta valtateiltä. Näin kävi myös Kesälahdella kun Salpausselkää pitkin rakennettiin kuutostie 1950-luvulla. Tielinjan rakentaminen kylätaajaman ulkopuolelle on toisaalta säilyttänyt taajamarakenteen suhteellisen eheänä. Pitkään kaivattu junayhteys Kesälahdelle saatiin, kun Karjalan uusittu rata avattiin liikenteelle keväällä 1967.

Vesistöstä vesistöön

Vene oli keskiajalla erämiehen kulkuväline ja järvet ja joet tärkeitä kulkureittejä. 1500-luvulla karjalaisten tärkein kauppatie Laatokalta Pohjanlahden rannikolle kulki Pyhäjärven kautta. Pyhäjärveltä oli pääsy kalaisan Hiiskoskenjoen kautta myös Orivedelle, jossa myös aikoinaan Valamon munkit kävivät kalassa. Sijainti kahden vesistön välisellä kapealla kohdalla vaikutti Kesälahden taajaman syntyyn paikalle, jossa siirtyminen vesistöstä toiseen tapahtui.

Historiallinen Hiiskoskenjoki on myös maisemallisesti merkittävä kohde.

Vanhat satamapaikat muodostuivat maantieteellisesti ja vesistön kannalta edullisimpiin paikkoihin: Kerelin Syvälahteen, jonne johti syväväylä, Taipaleen rantaan, Aittolahteen ja Villalan kylän eteläpuoliselle ranta-alueelle. Laivaliikenne oli vilkasta Punkaharjulta Puruveden ylitse Syvälahden satamaan. Sieltä matkustajat kuljetettiin hevosella Puruveden ja Pyhäjärven välisen kannaksen ja kirkonkylän kautta Mäntyniemen laivalaiturille, josta päästiin jatkamaan vesimatkaa Pyhäjärven poikki Uukuniemeen ja sieltä edelleen Sortavalaan. Matkustajaliikenteen ohella useat puutavaran lastauspaikat kuvastavat vesiliikenteen merkitystä.

Itärajan merkitys

Kesälahden historiassa itärajan merkitys on ollut suuri. Idän ja lännen kulttuurien välillä käyty pitkäaikainen taistelu vaikutti muutoksiin kulttuuriympäristössä. Valtioiden välinen raja muodosti kahden kulttuurin, itäisen ja läntisen maailman rajan, jonka linjauksesta käytiin useita taisteluja Laatokan takaisessa Karjalassa 1500- ja 1600 -luvulla.

Puruveden Käräjäluoto oli merkittävä raja- paikka. Keväällä 1556 kävivät Ruotsin kuninkaan ja Moskovan tsaarin edustajat luodolla aseleponeuvotteluja. Viralliseksi rajapisteeksi luodon Käräjäkallio nimitettiin Täyssinän rauhassa vuonna 1595. Kallioon hakattiin valtakuntien rajamerkit, jotka on myöhemmin hävitetty. Vuosittain Käräjäkalliolla järjestetään kokoontuminen kolmen kunnan, Kesälahden, Punkaharjun ja Kerimäen rajapisteessä. Täyssinän rauhan rajakiviä on löytynyt Kesälahden länsirajalta ja useita muita rajamerkkejä eri puolilta kuntaa.

Käräjäkallio

Puruvesi-lehti

Kesälahti oli 1500-luvulta lähtien jatkuvien sotatoimien ja rajankäynnin kohteena. Valtioiden välisten rajojen muutokset vaikuttivat Kesälahden asemaan ja yhteyksiin, jotka välillä olivat kiinteämmät itään, välillä länteen ja välillä kunta oli puristuksissa kahden valtion välissä "pussin pohjalla". Kesälahden oman kunnan itsenäisyyden perusteet luotiin 1630-luvulla, kun silloisen Uukuniemen hallintopitäjän länsiosaan, Kesälahden kylään perustettiin luterilainen kirkko. Kesälahdesta tuli Ruotsin-Karjalan pienin seurakunta. Oma kunnallinen toiminta Kesälahdella alkoi vuonna 1872. Kunnan symbolina on ollut vuodesta 1956 oma vaakuna, jossa järven lahti ja kolme punaista kukkaa kuvaavat Kesälahden vedellistä ja kesäistä luontoa.

4.2 Pysyvän asutuksen alku - ensimmäiset kylät muodostuvat

Nuoremman rautakauden aikana (800–1200 jKr.) vakiintui Laatokan luoteisrannalle karjalaisasutus, jonka takamaata pohjoinen Karjala oli. Kesälahti sai ensimmäiset pysyvät asukkaansa 1400-luvun loppupuolella. 1500-luvulla oli asutusta Purujärven kylässä ja Totkunniemellä. Pienet kylät sijaitsivat usein lähellä vesistöä, rannoilla, niemissä tai läheisillä mäillä. Pellot olivat muutaman aarin kokoisia ja karjaa oli vähän. Kaskimaat olivat kaukana asutuksesta. Kesälahden nykyisessä ympäristössä löytyy verrattain vähän karjalaiskauden jälkiä. Vanhoissa kansantarinoissa on viittauksia hautausmaihin ja kylätsasounoihin eli ”siässynöihin”. Tarinoissa mainitaan kyläkalmistoja sijainneen Totkunniemessä, Suurkylässä, Kerelissä ja Villalassa sekä kylätsasounoita Totkunniemessä ja Suurkylässä.

1600-luvun alkupuolella **Kesälahdella oli viisi kylää. Eteläinen Purujärvi** jakaantui kaksitaloiseen Suurkylään ja Sepänsaareen. Keskiajalta peräisin oleva **Totkunniemi** oli kolmiosainen. Keskimmäisenä sijaitsi tsasouna, joten Totkunniemi oli myös Kesälahden ensimmäinen kirkollinen keskus. Muut kylän osat sijaitsivat etelässä Pennalan särkillä ja pohjoisessa lähellä Pyhäjärven rantaa. Laajimmillaan kylä oli vuonna 1631, käsittäen 26 taloa, joista vain kaksi oli luterilaista. Kolmas kylistä, **Kesälahden kylä**, muodostui 1500-luvulla nykyisen liikekeskuksen paikalle, ja tavallaan sen pariin muodostui kaksitaloinen **Kereli** Puruveden rannalle. Viides kylistä oli **Villala**, jossa oli vuoteen 1631 mennessä 15 taloa. 1600-luvun puolivälissä useita ortodoksisperheitä muutti vähitellen luterilaistuvalla Kesälahdelta muualle, ortodoksisille alueille, mikä vaikutti väkiluvun vähenemiseen monissa kylissä.

1600-luvun loppupuolella asutettiin Varmoa, Sarvisaloo ja Puruveden Kiurusaarta. 1700-luvun lopulla, monien sodan- ja rauhankausien jälkeen, väestökehitys voimistui ja uusia taloja perustettiin kauas syrjäseuduille. Kantataloja jakautui erillisiin talouksiin ja perustettiin pieniä torpan viljelyksiä. Asutus levisi tiiviisti asutuista kylistä takamaille, joilla kivisiä vaarantähtöjä ja mäkiä otettiin viljelykseen. Viljelykseen otettiin myös rantaseutuja, mm. Kerelissä.

4.3 Viljelymaiseman muodostuminen ja kaskitalouden aika

Museovirasto / I.K. Intra

Ruotsin vallan loppupuolella vallitsevaksi talousmuodoksi tuli **kaskenpolto**, mistä alkoi metsäluonnon muuttaminen avoimiksi kaskimaiksi. Kaskitalous ja siihen liittyvä karjanhoito synnyttivät ensimmäiset perinnebiotoopit. Samalla kaskitalouden aika merkitsi kiinteän asutuksen syntymistä ja eräänlaisen lähtökohtaa nykyiselle kulttuurimaisemalle.

Kaskenpolto oli tyypillisintä Itä-Suomessa, jossa se jatkui myös pisimpään. 1700-luvun lopulla kaskenpolton metsiä kuluttava vaikutus tuli esille. Kaski tuotti yhä vähemmän, ja talolliset alkoivat saada enemmän etua puun myynnistä. Vähitellen kaskeaminen alkoi menettää merkitystään. Pieniä nauriskaskia poltettiin Kesälahdella vielä viime sotien jälkeen. Kaskeamisen seurauksena metsät muuttuivat koivu- ja lehtipuuvaltaisemmiksi. Luonnossa kaskeamisen jäljet näkyvät ennen muuta kivikasoina, joita on ryhmissä vaarojen ja mäkiä päällä ja rinteissä.

Kaskikauden lopulta ovat Kesälahden vanhimmat rakennukset, joista museoalueelle siirretty Haverilan talon vanha savutupa kuuluu tälle ajalle. Merkittävimpiä kaskikauden jättämiä jälkiä ovat myös itse asutuspaikat. Talollinen tiesi, missä maa kasvoi parhaiten ja siksi samoilla paikoilla jatkettiin elämistä vuosisatojen ajan. Kaskikauden ihmisen jättämiä jälkiä löytyy edelleen maisemasta. Ne ovat yleensä pieniä, yksittäisiä esineitä, maastoon jääneitä rakennelmia ja maansiirtoja.

Sorsasaaresta siirretty Haverilan talon savutupa ja savutuvan ovi museoalueella

Luonnonniittyihin tukeutuva karjatalous

Karjaa ei ollut paljon. Lehmät tuottivat vähän, mikä osaltaan johtui niittymaiden puutteesta ja heikosta ravinnosta. Kaskimaiden tapaan niittyjä vallattiin hyvinkin kaukaa toisten kylien takamailta. Usein kaukana olevien niittymaiden viereen rakennettiin erityisiä metsäsaunoja, joita oli soiden reunoilla vielä 1900-luvun alkupuolella.

Karjanpidolla oli kuitenkin merkitystä, sillä siitä saatiin voita ja sen myynnillä edelleen varoja verojen maksuun. Voista tulikin Kesälahden tärkeimpiä vientituotteita vuosisatojen ajaksi. 1700-luvun loppupuolelta lähtien valtio alkoi harjoittaa pellonraivaukseen kannustavaa maatalouspolitiikkaa, kiihokkeina mm. verovapaus. Tästä alkoi ensimmäinen pellonraivauskausi Kesälahden historiassa, ja peltoala lisääntyi 60 % seuraavan 35 vuoden aikana. Sen seurauksena syntyivät 1800-luvun alussa ensimmäiset yhtenäiset, useamman talon peltoaukeat, jotka ovat osa tämän päivän kulttuurimaisemaa ja -ympäristöä. Myös tehtyjen järvenlaskujen ansiosta rantaniittyjen määrä lisääntyi.

Isojaon monitahoinen vaikutus

Väestön ja asuinpaikkojen lisääntyessä oli tarpeen määritellä yhä tarkemmin omistukset ja nautinnat. Tämä hoidettiin 1800-luvun alkupuolella isojaossa, jossa määriteltiin kylien ja talojen rajat ja taloille pysyvät veroluvut. Maata alettiin verottaa omistuksesta, ei käytöstä. Isojaon keskeisenä tavoitteena oli talojen hajallaan olevien peltojen kokoaminen yhteen. Kylän metsät jaettiin talojen kesken ja niityt, luhdet, suoviljelykset ja kydöt kytkettiin pysyvästi taloihin. Yhteisinä säilyivät alat teille, kaivoille, juottopaikoille, kalastuspaikoille ja venevalkamille.

Isojako muutti oleellisesti kyläkuvaa. Ennen isojakoa talo, piha ja kylä olivat keskenään läheisessä vuorovaikutuksessa. Isojaossa monia kylien taloryhmiä hävitettiin, kun osa taloista siirrettiin peltojen keskelle ja osa kokonaan muuhun ympäristöön kylän entiselle yhteismaalle. Talojen entiset pellot jäivät naapuritaloille, jotka korvasivat saamansa hyödyn perustamalla lähtijälle peltoja uuteen paikkaan ja rakentamalla tai luovuttamalla asumuksia tai talousrakennuksia. Isojaon yhtenä seurauksena rakennustapa muuttui ja tiiviit pihapiirit hajoivat, kun rakennuksia oli mahdollista sijoittaa laajemmalle alueelle. Tiivis, kylämäinen vaikutelma hävisi mm. Totkunniemestä, Purujärven Suurkylästä, ja osittain myös Villalasta. Monissa kylissä, kuten Villalassa, kylämaisema avartui isojalon vuosina selvästi.

4.4 Henkilöhistorian merkitys

Elias Lönnrotin ensimmäisen runonkeruumatkan kauaskantoisimpana elämyksenä pidetään runonlaulajan, talollisen Juhana Kainulaisen tapaamista Kesälahden Hummovaarassa kesällä 1828. Tapaamisen konkreettisenä todisteena on 57 runoa, joita säilytetään Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkistossa. Lönnrotin ja Kainulaisen tapaamisesta on tullut Kesälahden historian merkkitapahtuma. Vanhan Hummovaaran talon pirtti purettiin 1940-luvulla, mutta petäjä, jonka juurella Lönnrotin kerrotaan laulattaneen Kainulaista on säilynyt (kuva). Runonlaulajan kunniaksi nimetty uusi hirsitupa vihittiin kesällä 1989.

Mäntyniemen kartanon omistajien, Molanderien ja Lindebergien merkitys kirkonkylän kehitykselle on ollut merkittävä. Adolf Molander oli 1800-luvun alussa mukana Pyhäjärven laskuhankkeessa, ja hän lahjoitti tontit kirkkoa ja hautausmaata varten isojaon yhteydessä. Lindebergit ovat lahjoittaneet Kesälahden kunnalle muun muassa kansakoulun, kunnalliskodin ja terveystalon tontit.

Muita Kesälahden kulttuuriin ja perinteeseen vaikuttaneita henkilöitä ovat olleet Unto Kupiainen ja Kyllikki Paajanen. Kupiaisen ansiosta Kesälahti on saanut mainetta runoudessa ja kirjallisuudessa. Hän on myös ollut vahvasti vaikuttamassa Kesälahden kulttuuriympäristötyöhön ja mm. savutuvan saamiseen museoalueelle. Kyllikki Paajasen Yökkömökissä ovat syntyneet monet Kesälahden kotiseutuhistoriasta kertovat arvokkaat taltioinnit ja kirjat.

Kyllikki Paajasen Yökkömökki ja entisöityjä sisätiloja

4.5. Rakennetun ympäristön kehitys

Muuttuva kylämaisema

Isojaon jälkeen tilojen rajojen lukumäärä lisääntyi, mikä näkyi maisemassa lisääntyvinä aitoina. Myös karjan laitumet tuli aidata. Kyläkuva muuttui, kun kylätie aidattiin molemmin puolin ja peltojen väliin tehtiin pistoaitaa. Kyläkuvaan kuuluivat myös kyläraitin tuntumassa olevat torpat ja mäkituvat aidattuine viljelyksineen.

1600- ja 1700-luvuilla maa kuului kruunulle ja talolliset elivät taloissaan haltijan oikeudella. Ns. perinnöksiostojen kautta maat kylissä vähitellen siirtyivät talollisluokan omistukseen. Taloon saattoi kuulua yksi tai useampia savuja, joilla oli omat pihansa, rakennuksensa ja peltonsa. Pihat olivat vierekkäin tai saman pihan vastakkaisilla sivuilla. Myöhemmin halkomisilla taloudet erotettiin omiksi tiloiksi. Päärakennuksen läheisyydessä pihan sivulla oli yleensä aittarivi. Eläinsuojat olivat päärakennusta vastapäätä tai erillään muodostaen oman pihansa. Rakennusaineena oli hirsi, lankku ja lauta, yleensä puu. Nurkkakivien varaan tehdyn rakennuksen tilkeaineena käytettiin sammalta. Katossa saattoi olla pärekerros.

Vanha riviaitta Savikon pihapiirissä

Talojen alustalaisia olivat torpparit, mäkitupalaiset, mökkiläiset sekä loiset, jotka asuivat talojen tuvissa, aitoissa, riihissä ja saunoissa. Yleensä torpat sijoituivat syrjemmälle, samoin niitä pienemmät mäkituvat. Mökkejä rakennettiin kylissä tien varteen, talojen peltojen taakse. Joskus kylään menevän tien varressa oli myllytorppa ja vesimylly, joka oli kylän keskeinen kokoontumis- ja tarinointipaikka.

Taloihin ja talollisiin nojautuvassa yhteiskunnassa väestön asumistaso kertoi ihmisten varallisuuden ja aseman. Suurimmat pihapiirit kuuluivat talollisille ja kirkonkylässä herrasväelle. Mäntyniemen kartano kirkonkylän kupeessa oli suuri maanomistaja. Mäntyniemeen, jonka nykyisen päärakennuksen vanhin osa on 1700-luvun lopulta, vie edelleen kirkonkylästä suora, puiden reunustama tuon ajan kartanoille ja suurtiloille tyypillinen puukuja.

Mäntyniemen kartanoon johtava puukuja

Kesälahden molemmat pappilat, Ala-Pappila eli kirkkoherran pappila ja Ylä-Pappila eli kappalaispappila rakennettiin empirekauden ihanteiden mukaan. Niistä entinen kappalaisen pappila on kunnostettu lähes alkuperäiseen asuunsa. Sen lähellä on vanha pitäjän makasiini, jonka nurkalta alkaa kävelytie historiaan. Reitin varrella on entisen Ala-Pappilan kiviavetta, vuonna 1949 valmistunut pappila, vanhimpien kirkkojen paikka ja muistomerkki, metsikössä oleva vanha hautausmaa ja kotiseutumuseon alue. Kävelytien itäpäässä on nykyinen kirkko- ja hautausmaa, jonka vanhin rakennus on 1700-luvulta oleva kellotapuli.

Pientiloista punaiseen tupaan ja puutarhaan

Kylielinkelpoisuuden varmisti omavaraisuutta suosiva maatalouspolitiikka. Tavoitteena oli pientilavaltaisen maatalouden edistäminen, joka jatkui aina 1960-luvulle asti. Valtio tuki peltojen raivausta uudisraivauspalkkioilla. Lisäksi metsätyöt antoivat työtä etenkin talven ajaksi pikkutilallisille. Maanviljelys ja karjanhoito kasvoivat merkittävästi 1910-luvulta lähtien, jolloin hankittiin ensimmäiset maatalouskoneet ja kyliin perustettiin maamiesseurantaloja.

Oma viljelysmaa oli tavoiteltua. Kesälahdelle syntyi 40 vuoden aikana torpparilakien perusteella, 1920-luvulla alkaneen asutustoiminnan ja myöhemmin pika-asutuslain ja maanhankintalain avulla noin 240 uutta maatilaa. Viljelysmaisemassa tapahtui muutoksia, kun heinän ja apilan viljely lisääntyi vallaten pääosan peltomaasta. Heinäladot yleistyivät, pielekset ja haasiat kävivät harvinaisiksi ja tilalle tuli heinän kuivattaminen heinäseipäillä.

Vähöosaisen väen olot paranivat lisääntyvien metsä-, uitto- ja erilaisten sekatöiden myötä. Mökkiasutus laajentui ja maaton väestö saattoi muuttaa omaan, vaatimattomaan asumukseen. Pääosa uudesta asutuksesta sijoittui tiheästi teiden varsille. Pienet, punamullalla maalatut tienvarsimökit kuuluivat aina 1960-luvulle asti olennaisena osana kesälahtelaiseen kylämaisemaan. Pihapiireissä oli sauna, aitta sekä navetta- ja heinärakennus. 1920- ja 1930-luvuilla yleistyivät pienet puutarhat, joissa oli usein myös omenapuita ja viinimarjapensaita.

Rakentamisen ohjaus edistyi. Mallipiirustuksia ja ohjeita sai maatalouden edistysseuroilta ja lisäksi piirustuksia tilattiin myös yksityisiltä rakennusmestareilta. Talonpoikaisajan pihapiiri alkoi muuttua. Rakennusten pinta-alat kasvoivat ja paloturvallisuuden takia rakennusten etäisyyksiä lisättiin.

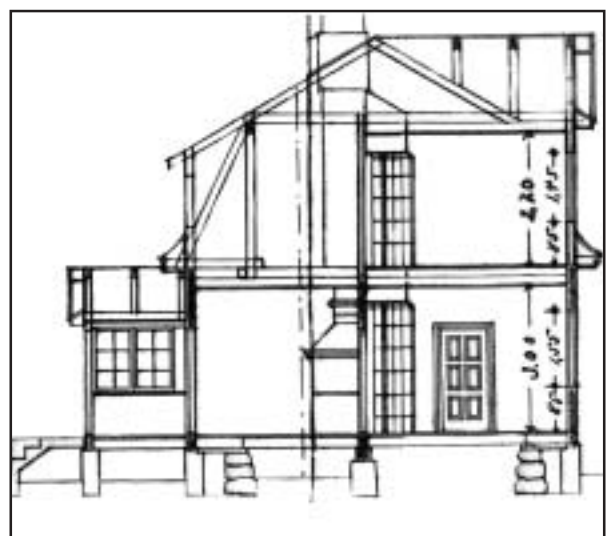
1920- ja 1930-luvuilla pienviljelysten talomallit olivat yhtenäisiä. Puolitoistakerroksinen talotyyppi yleistyi. Aikakaudelle olivat ominaisia kuitit ja paneloinnit, joko pystypontti, peiterimalaudoitus tai vaakasuora viistopintainen puolipontti. Jugendtyylin piirteitä alkoi näkyä rakennusten yksityiskohdissa, kuten ikkunoiden yläosien pieniruutuisessa jaossa ja kaarevissa vuorilaudoissa.

Maaseudun rakennuskannan uudistamisessa tukeuduttiin 1940-luvulle saakka lamasalvostekniikkaan. Lautavuorattu hirsiseinä pystytettiin yleensä kivijalalle, joskus valettiin sokkeli sementistä. Kattomuotona esiintyi harjakaton rinnalla mm. mansardikatto, katemateriaalina yleistyi huopa ja arvokkaammissa rakennuksissa pelti. Rakennusten ulkovooraus yleistyi, jolloin vuorauksessa käytetty lauta- ja lankkutavara sahattiin kylissä höyrykoneilla käyville sahoilla.

1920-luvulla rakennetussa Lähemäen tilan päärakennuksessa voi havaita selvästi ajan tyylivirtauksen: jäljellä on vielä talonpoikaisempiren vaikutusta, mutta uuden tyyliuunan, jugendin piirteitä alkaa myös esiintyä rakennuksissa.

PKA

Sodanjälkeinen asutustoiminta muutti asuinrakennusten rakennustekniikkaa kun siirtoväen asuttamiseen tarvittiin nopeasti uusia rakennuksia. Hirsirakennusten sijaan rakennettiin valtakunnallisten tyyppiirustusten mukaisia puolitoistakerroksisia rankorakenteisia omakotitaloja. Huonetilat suunniteltiin rakennuksen keskipisteessä sijaitsevan tulisijan ja hormin ympärille. Uuden tyylin mukaisia rakennuksia syntyi Kesälahdellekin paljon. Rintamamiestalosta tulikin sodanjälkeisen kauden tyyppitalo, jonka ottivat käyttöön muutkin rakentajat 1950-luvun lopulle asti. Varsin nopeasti oli edetty kauas vuosisatoja vanhasta talonpoikaisajan rakentamisperinteestä.

Uusien kaupunki- ja taajamarakentamisen esimerkkien seurauksena maaseudun perinteinen rakentaminen alkoi muuttua. Perinteiselle rakentamiselle vieraat ja epäsovikat materiaalit yleistyivät ja vaikuttivat rakentamisen ilmeeseen maaseudulla koko maassa. Nykyään puun merkitys perinteisenä materiaalina on jälleen löydetty, samoin vanhat ja perinteiset korjaustavat ovat saavuttamassa oman paikkansa maaseudunkin rakentamisessa.

Jatkuvasti uudistuva ympäristö

Perinteisen maatalouden aika päättyi 1960-luvulla. Luonnonniityistä luovuttiin, laiduntaminen metsissä loppui ja lypsykarjoja alettiin pitää peltolaitumilla. Karjan määrä väheni, ja ahot ja niitynkaltaiset metsäaukeat alkoivat tulla harvinaisiksi. Metsä valtasi vähitellen takaisin sen, minkä se oli menettänyt viljelymaisemalle edellisinä vuosisatoina. Muutos näkyi myös maatalouden talousrakennuksissa. Riihi tuli tarpeettomaksi, kun puimakoneet ja viljankuivaajat yleistyivät. Puolitoistakerroksinen, tyyppiirustuksen mukaan rakennettu navetta yleistyi 1940- ja 1950-luvuilla. Uusi tekniikka valtasi alaa, mm. Mäntyniemen kartanoon rakennettiin 1960-luvulla uudentyypinen navetta tehokkaan karjanhoidon tarpeisiin. Matala hallinavetta yleistyi 1970- ja 1980-luvuilla. Pello- ja niitylaidot tulivat tarpeettomiksi ja ne jätettiin usein hylättyinä paikoilleen.

Metsän raivaaminen pelloksi voimistui uudelleen 1900-luvun lopulla. Suomen liittyminen Euroopan Unioniin merkitsi maatalouden lopettamista pienimmillä tiloilla, mutta toisaalta lisäsi tuotantoa tiloilla, joille karjanhoitoa ja viljelyä keskitettiin. Edelleen Kesälahdella on nähtävissä laajoja yhtenäisiä peltoalueita varattuna osin karjan laitumeksi ja karjanrehun tuotantoon. Nykyään Kesälahti tunnetaan myös merkittävänä mansikkapitäjänä.

4.6 Kirkonkylän synty ja kehittyminen keskustaajamaksi

Isojaon ajoista 1950-luvulle asti peltomaisema oli Kesälahden kirkonkylässä näkyvin piirre. Mäet, kummut ja niiden välillä olevat puustoiset saarekkeet muodostivat yhtenäisen peltoaukean Pitkälammelta Kirkkolammelle asti. Maisemassa erottuivat maatalojen pihapiirit ja kaksi pappilaa.

Pihapiirejä yhdistivät toisiinsa kujoset, joiden molemmin puolin oli pistoaita. Peltoaukean eteläreunassa oli 1750-luvulla valmistunut puinen ristikirkko ja hautausmaa. Peltoaukean läpi johti pohjoisesta kaksi merkittävää tietä ja niiden välillä itä-länsisuuntaiset kujoset. Teistä läntisempi sijaitsi nykyisen Kesälahdentien paikalla. Toinen, vanhempi, tuli Sortolammen suunnasta Kapakankaan kautta ja jatkui uuden hautausmaan vierestä etelään Totkunniemen suuntaan.

Pitäjän vanha kirkollinen keskus siirtyi toiseen paikkaan Kirkkolammen pohjoispuolelta, kun Mäntyniemen Molanderit lahjoittivat kirkkomaata varten maa-alueen v. 1831, ja uusi kirkko valmistui lahjamaalle. Entiselle paikalle kirkonkylän peltoaukean reunalle jäivät molemmat pappilat, Ala-Pappila ja Ylä-Pappila eli kappalaisen pappila sekä jyvästö, nykyinen viljama-kasiini.

Kirkonkylässä harjoitettiin vireää maataloutta. Maatilojen rakennukset sijaitsivat kirkonkylän keskeisillä paikoilla, mm. vanhassa Molariuksessa, entisen pappilan mailla ja perustetulla kunnalliskodilla. Monessa kirkonkylän mökissä oli lehmä, lampaita, sikoja ja kanoja.

Kesälahdentien varteen alkoi 1800-luvun lopulta lähtien muodostua pitäjän kaupallinen keskus. Uudet rakennukset olivat enimmäkseen kauppakartanoita muodostaen kirkonkylän keskusta länneistä tilojen ja muun rakennuskannan kanssa maisemaa hallitsevan rakennetun ympäristön.

Kesälähti-Seuran arkisto

Pistoaidoin rajattua kylätietä Kesälahden kirkonkylässä. Etualalla Molariuksen kauppa.

Sodan tuhot ja hävitys – jälleenrakennettu taajama

Neuvostoliiton ilmavoimat aiheuttivat 2.7.1941 suurta tuhoa kirkonkylässä. Kirkko, pappila, suojeluskunnantalo, Paajasen rakennukset, Itä-Savon Osuusliikkeen asuintalo, kaksi kivinavetta sekä osa läheistä metsää paloivat. Kunnalliskodin uusi tiiliosa tuhoutui ja mm. osuusliikkeen kauppa kärsi pahoja vaurioita. Jälleenrakennus alkoi heti. Seurakunta sai uuden pappilan valmiiksi 1949 ja uuden kirkon 1950. Kun 1950-luvun alussa rakennettiin myös terveystalo, uusi seurojentalo ja kunnalliskoti, oli kirkonkylän ilme ja ympäristö olennaisesti muuttunut.

Kesälähti-Seuran arkisto

Näkymä kylälle kirkontornista kesällä 1950

Joensuuun johtava valtatie 6 valmistui vuonna 1959 kirkonkylän läheisyyteen. Rautatie, Karjalan uusittu rata, rakennettiin kulkemaan valtatie 6 ja taajaman välissä ja rautatieasema perustettiin taajaman länsipuolelle. Taajamasta rakennettiin toimivat liittymät valtatielle, itse taajaman jäädessä erilleen valtatie linjauksesta. Osittain tästä syystä taajama on pysynyt entisellä paikallaan, asutuspaine on jakautunut hallitusti uusille alueille ja keskeinen osa kirkonkylää on säilynyt monilta kohdilta eheänä, viihtyisänä ympäristönä.

Kirkonkylän voimakkaan kasvun ja maisemallisen muutoksen vaihe alkoi 1970-luvulla. Päärailille on viimeisten vuosikymmenten kuluessa noussut uusia kauppa- ja palvelurakennuksia, jotka antavat taajamasta modernin kuvan. Arvokas kulttuuriympäristö Kirkkolammen pohjoispuolella ja siitä itään on kuitenkin säilynyt melko yhtenäisenä taajamakuvan osana, samoin eri puolilla taajamaa olevat yksittäiset rakennukset kertoen taajaman historiasta.

5 INVENTOINNIN TAVOITTEET

Inventoinnin tavoitteena on etsiä ja tallentaa tietoa kunnan kulttuuriympäristön eri alueista, kohteista ja niiden nykytilasta sekä antaa perustiedot myös kulttuuriympäristön ohjelmoinnille. Kohteet luokitellaan niiden kulttuuriympäristöllisen arvon mukaan valtakunnallisesti, maakunnallisesti ja paikallisesti arvokkaisiin kohteisiin.

Villalan kylän maakunnallisesti arvokasta kylämaisemaa

Kesälahden kulttuurihistorialliset arvot on ohjelmassa esitetty erilaisina toimintaympäristöinä sekä kylä- ja ranta-alueille kohdistuvina aluekuvauksina, joiden kulttuurihistoriallinen arvo muodostuu rakennetun ympäristön ohella alueen maisemallisista, historiallisista, arkeologisista tai perinnemaisemallisista arvoista.

Vuosina 2001-2003 inventoitiin 178 yksittäistä kohdetta. Muita arvokkaita kulttuuriympäristökohteita koskevia tietoja tallennettiin yli 400. Rakennusinventoinnissa kerättiin tietoja tilan rakennuksista, kohteiden historiasta ja lähiympäristöstä. Inventoinnit rajattiin ennen vuotta 1940 rakennettuihin kohteisiin asuin- tai päärakennuksen rakennusajankohdan mukaan. Poikkeuksena olivat kirkonkylän keskeisissä kohteissa 1950-luvulla rakennettujen kohteiden inventoinnit. Inventointi käsittää päärakennuksen, tilaan tai rakennuspaikkaan kuuluvat muut rakennukset ja muun oleellisen tiedon kohteen historiasta ja lähiympäristöstä. Inventointien lähtökohdana oli **rakennuskannan ikä ja säilyneisyys, harvinaisuus tai muut perustelut, kuten henkilö- tai paikallishistoria**. Tiedot inventoiduista rakennuskohteista, niiden historiasta, materiaaleista ja rakenteellisista ratkaisuista on talletettu Pohjois-Karjalan ympäristökeskuksen tietokantaan ja kunnan arkistoon.

5.1 Arvokkaat maisema-alueet ja kulttuuriympäristöt

Pyhäjärven ranta-alueella sijaitseva **Totkunniemen kylämaisema** on luokiteltu sekä valtakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi että valtakunnallisesti arvokkaaksi kulttuuriympäristöksi. Totkunniemen pohjoispuolella kirkonkylään läheisesti liittyvä **Mäntyniemen kartano** (kuva) ja kunnan pohjoisosassa sijaitseva **Hummovaaran kylämaisema** Lönnrotin peltäjän läheisyydessä on luokiteltu museoviraston ja ympäristöministeriön arvioinneissa valtakunnallisesti merkittäviksi kulttuuriympäristöiksi.

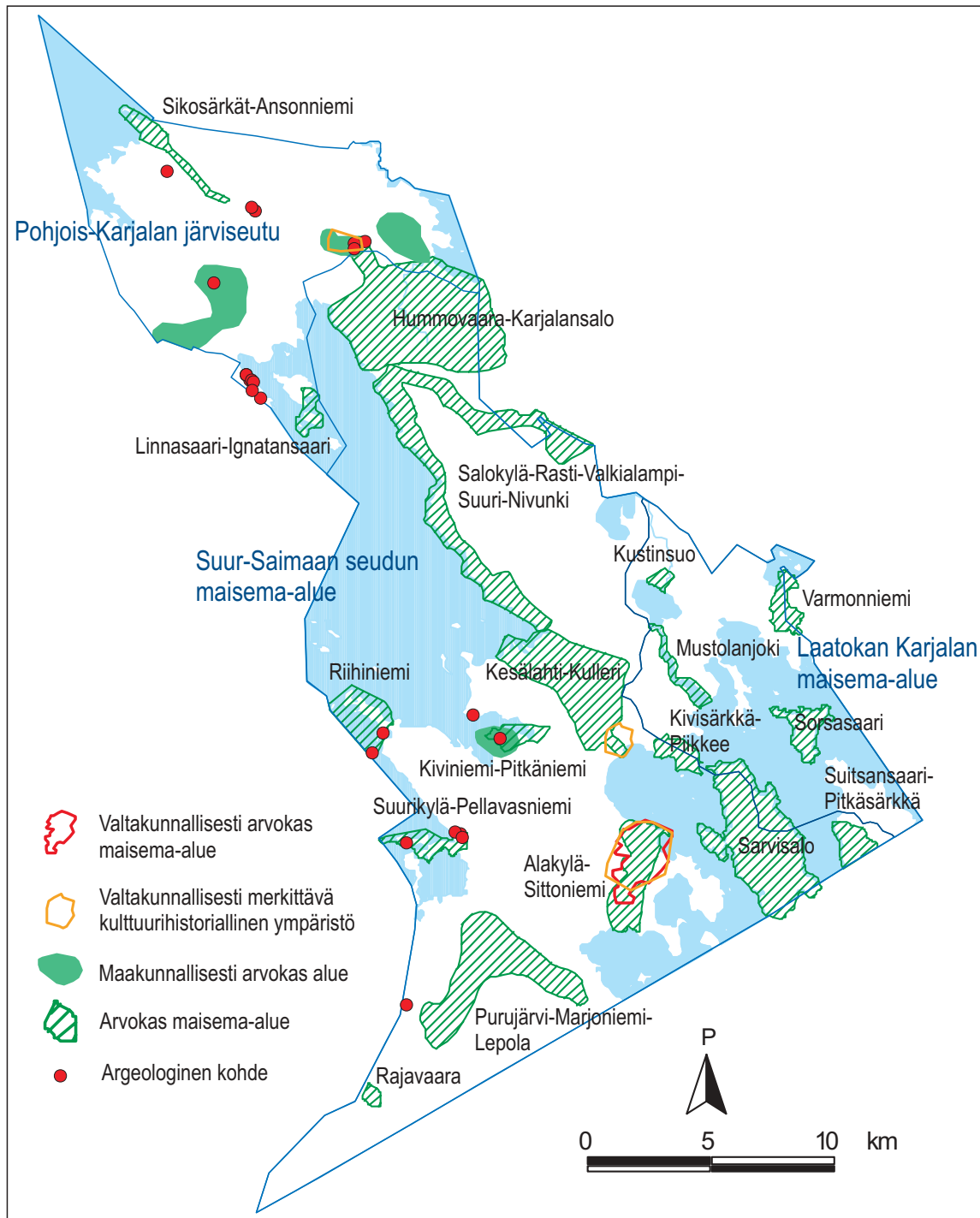
Mäntyniemen kartanon pihapiiriä ja vanha kivinavetta

Varmonniemessä sijaitseva Pohjois-Karjalan suurin **kaskikoivikko** on valtakunnallisesti arvokas perinnemaisema. Valtakunnallisesti merkittäviä muinaisjäännöksiä ovat Hummovaarassa, lähellä Kainulan tilaa sijaitseva **Pirunpöytä** ja **Sirnihtan kivikautinen ja varhaismetallinen asuinpaikka Ruokkeenniemessä**.

Edellisten lisäksi Pohjois-Karjalan liiton vuonna 2003 tekemässä selvityksessä on **Villalan kylän keskusta**, **Kereli ympäristöineen** sekä Hummovaarasta **Riitahuhdan perinnemaisema-alue** ja **Mustanlahden tien** lähistöllä oleva **kyläasutus peltoineen** esitetty hyväksyttäviksi maakunnallisesti arvokkaiksi kulttuuriympäristöiksi.

5.2 Maisema-alueita ja luontokohteita

Kesälahden monimuotoinen ja rikas luonto sekä kauniit maisemat vaikuttavat hyvin merkittävästi muun kulttuuriympäristön muodostumiseen. Maisemaa tarkasteltaessa esille nousee myös muita selkeästi havaittavia suurmaisema-alueita, jotka sijoittuvat pääosin harjuille särkkämuodostumina ja suurten vesien rannoille. Tärkeitä maisemallisia arvoja kirkonkylän läheisyydessä sijoittuu Pitkänlammen - Sortolammen harjumuodostumaan, Taipaleenselän rannoille ja Poroniemen - Kerelin ranta-alueille.

Kartta 1

Maisema-alueuokitus Pohjois-Karjalan liiton v. 1985 tehtyjen inventointien ja v. 2003 tehtyjen tarkistusten mukaan

Rajavaara HK

- Rajavaaran Kaunisvaaran mäki

Purujärvi - Marjoniemi - Lepola HK, LK

- Hernemäki - Kokkomäki, Marjoniemenkangas, Purujärven - Pukkikangas, Kuolemalammen suoluonnon suojelualue

Alakylä - Totkunniemi - Sittoniemi HK, KK

- Sittosärkkä - Kampuransärkät ja Totkunniemen kylämaisema

Sarvisalo HK

- Nivanmäki - Lammintauksenmäen harjujakso, Raivionsärkkä - Rokkamäen harjualue, Ähkäänniemen harjumaasto

Kivisärkkä, Piikkee HK

- Kivisärkän harjualue

Sorsasaari LK

- Sorsasaaren puusto ja maisema

Mustolanjoki LK

- Mustolanjoen maisema ja lintuvesi

Varmonniemi LK

- Juutinsuon (Suurisuon) suoluonnon suojelualue

Kustinsuo LK

- Kustinsuon kermikeidas

Suurikylä - Pellavasniemi HK, LK

- Pellavasniemen harjualue

Riihiniemi HK

- Riihiniemen harjualue

Kiviniemi - Pitkäniemi HK, MK

- Pitkäniemen ja Kiviniemen harjut, Kerelin niemi

Kesälahti - Kulleri HK, LK, KK

- Sortolammen ja Paksuniemen harjualueet, Paksuniemi - Juutinkangas - Pitkälammen harjualue, Kesälahden pohjavesialue, Kesälahden ulkomuseoalue, Sortolammen alue

Suitsansaari - Pitkäsärkkä HK

- Tappelumäen - Pitkäsärkän harjualue

Salokylä - Rasti - Valkialampi - Suuri-Nivunki HK

- Putelinmäkien, Kivisärkkä - Kaivannonniemen, Hukanhaudankangas - Valkialammin ja Karjalansärkkä - Seiväslammingsärkän harjukohteet

Linnasaari - Ignatansaari MK

- Linnasaaren ulkoilu- ja veneretkeilykohde

Hummovaara - Karjalansalo HK, KK

- Nivunkilahti - Karjalanjärvi - Hummolahden kumpumoreenialue ja Hummovaaran muinaismuistokohteet

Sikosärkät - Ansonniemi (Lakovaara) HK

- Sikosärkät - Pitkäniemen ja Ansonniemen harjualueet, yhtenäinen muodostelma

Villala

- Ketolanlahden lounaisrannalta Linnasaareen

Karjalanjärvien alue HK

- Särkänpää, Särkänniemi, Karjalansärkkä, Seiväslammingsärkkä

Kirjainsymbolit: **HK** = harjukohde tai -kohteita, **LK** = luontokohde tai -kohteita, **KK** = kulttuurikohde tai -kohteita ja **MK** = maisemakohde tai -kohteita.

1800-luvun alussa lasketun Pyhäjärven rantapenkereet ovat näkyvissä pari metriä nykyistä järvenpintaa korkeammalla. Uusi rantaviiva on muodostunut paikoitellen erittäin voimakkaaksi rantavalliiksi, joka tuo kesälahtelaiseen maisemaan oman erityisen piirteensä.

Harjujen ja särkkien ohella jääkauden jälkeisenä ilmiönä ovat syntyneet **supat**, joista suurin on Pitkälampi lähiympäristöineen sekä supissa olevat Sorto-, Kullerin ja Särikkäänlammet. Erityisinä alueina on lisäksi huomattava Hellaniemen pohjoispuolelta Sortolammen suunnasta Pitkälampeen ulottuva muinaisranta sekä Ansonniemen-Kurtsunpohjan välinen geologisesti merkittävä maisema-alue.

5.3 Rakennetun ympäristön arvot

Kesälahden vanhinta ja arvokkainta rakennuskantaa tuhoutui sodanaikaisissa pommituksissa. Kirkonkylän keskusta tuhoutui lähes kokonaan. Rakennuskanta on uusiutunut. Kirkonkylässä ja kylissä on tapahtunut normaalia laajennus- ja uudisrakentamista. Vanha kulttuuriympäristö on edelleen havaittavissa monissa pihapiireissä. Talousrakennukset, aitat, suuret kivi- ja lohkokivinavetat sekä riihet ovat entisillä paikoillaan ja kertovat siitä, millainen kesälahtelainen piha ja kylärakenne aikoinaan on ollut.

Paikkakunnalle ominaisia piirteitä löytyy rakennusten yksityiskohdista ja ympäristöistä. Villalassa asuinrakennuksissa esiintyy vinopaneloitua päätykoristelua. Kirkonkylässä ja kylissä esiintyy monin paikoin pihoihin johtavia tai niitä rajaavia kuusi- tai lehtipuukujanteita. Kirkonkylän keskeisillä paikoilla on alkuperäisessä asussaan säilyneitä rakennuksia pihapiireineen. Niissä on näkyvissä rakennusajankohdalle tyypillisiä piirteitä, kuten 1900-luvun alun rakennuksissa jugendin vaikutteita. Vanhaan kirkolliseen ympäristöön kuuluneita keskeisiä rakennuksia on säilytetty, mikä antaa kirkonkylään ajallista Kesälahden historiaan kuulunutta rikkautta. Tähän on vaikuttanut osaltaan vanhojen tielinjausten säilyminen osana nykyistä tieverkostoa. Kirkonkylän alkuperäinen rakenne ja perinteinen ilme on edelleen havaittavissa.

Kesalahti-Seuran arkisto

Ilmakuvat kirkonkylästä 1960-luvun puolivälistä ja vuodelta 2003. Etualalla kirkko.

6 TOIMINNALLISET YMPÄRISTÖT

Kulttuuriympäristö muuttuu ajan kuluessa. Kylien pihapiirit ovat muuttuneet, asuinrakennuksia on hävinnyt tai ne on korvattu uudisrakennuksilla. Rakennetun kulttuuriympäristön arvoja löytyy monissa suhteellisen hyvin säilyneissä piha- ja talousrakennuksissa. Kirkonkylän kehitystä ja toimintaa kuvaavat eri aikakausien rakennukset ja niiden sijainti alkuperäisillä paikoillaan.

PKA

Opottalan aitta 1800-luvun loppupuolelta

6.1 Asumisen ympäristöt kylissä ja pihapiireissä

Maaseudun kylissä ja pihapiireissä oli eri toimintoja varten omat rakennuksensa. Rakennukset oli ryhmitelty pihapiiriin, jossa oli tavallisesti yksi tai kaksi asuinrakennusta, joukko talousrakennuksia, aittoja eri tarpeisiin, navetta, talli ja lähistöllä kaivo. Sauna ja riihi määrättiin vuonna 1734 säädetyin lain mukaan palovaarallisina rakennuksina sijoitettaviksi pihapiiriin ulkopuolelle.

Toisinaan pihapiiri saattoi mäkisellä rinteellä muodostua myös epä säännölliseksi maastoa noudatellen. Linnanmäen rakennukset Rajavaarassa, asuinrakennus ja pihapiiriin rakennuksia.

PKA

Aitat

Pihan rakennuksista pisin yhtenäinen ulkorakennus navetan ohella oli useimmiten riviaitta. Saman katon alla olivat rinnakkain vaate-, vilja- ja särvinaitat, mutta muitakin käyttötarkoituksia aitoilla oli. Katonharja kulki rakennuksen pituussuunnassa, jolloin katon etulape saattoi muodostaa katoksen pilareineen tai katos oli erillisenä lappeena.

Savilahdessa, Savikon tilalla on kolmen aitan rivi, jossa olivat rinnakkain vaateaitta, ruokaaitta ja kolmantena vilja-aitta. Myös Villalassa oli riviaittoja ja Rajavaarassa Lähemäen tilalla sekä Totkunniemessä Tervolan kaksikerroksinen aitta.

Kaksikerroksinen luhtiaitta, joka oli tavallista aittaa nuorempi aittamuoto, esiintyi tavallisemmin säätyläiskulttuurissa ja vauraammilla tiloilla maaseudulla. Mäntyniemen kartanon kaksikerroksinen aitta on esimerkki 1700-luvun alkuperäisestä aittatyyppistä. Kirkonkylässä on Kainulaisen tilalla kaksikerroksinen aitta 1880-luvulta ja Molariuksen tilalla kaksikerroksinen aitta 1930-luvulta.

Museoalueelle on koottu esimerkkejä aitoista eri puolilta kuntaa, muun muassa rivi- ja luhtiaitat.

Pennalan pihapiiriä, aitta

PKA

Navetat

Maatalouden vaurastuminen näkyi 1800-luvun loppupuolella suurina navettoina, joita on säilynyt eri puolilla kuntaa. Ajan myötä siirryttiin lohkotuista luonnonkivirakenteista säännöllisiksi hakattuihin kivi-harkkoihin. Komeimmat navetat tehtiin pitäjiä kiertäneiden kivimiesten toimesta lohkokivistä ja 1900-luvun alkupuolelta lähtien tiilestä. Kivinavetoissa puusta rakennettiin yleensä ylimmät 3-4 hirsikertaa sekä katto.

Säilyneitä luonnonkivi- tai lohkokivinavettoja on muun muassa Villalassa Sistosen navetta, Savilahdessa Peisan navetta, Totkunniemessä Muukkolan ja Tervolan navetat, Varmon Mustolassa, Rajavaaran Linnanmäellä, Salokylällä Osmo Sallisen paikka ja Salokylän Luostari-ssa lohkokivinavetan alaosa. Pappilan vanhan kivinavetan yläosa on uusittu tulipalon jälkeen ja Mäntyniemen vanhan navetan pommituksessa v. 1941 palanut yläosa rakennettiin uudestaan heti sodan jälkeen.

PKA

PKA

Rantalan navetta (vas.),
Seppälän luonnonkivi-
navetta ja sen rakenteita

Riihet

Itäsuomalainen riihi muodostui vähitellen rakennuksen laajetessa rakenteiltaan basilikaa muistuttavaksi. Korkea keskiosa rakennettiin tavallisesti hirrestä. Harjakattoisen keskiosan toiselle tai jopa molemmille puolille saatettiin rakentaa lautarakenteiset matalammat pulpettikattoiset kylkiäiset. Toisinaan saatettiin riihen perälle rakentaa pulpettikattoinen kylkiäinen ja eteen pulpettikattoinen tai aumakaton puolikasta muistuttava katos pilareineen. Paikallisena piirteenä Kesälahdella riihissä on nähtävissä yhdelle, kahdelle tai joskus jopa kolmelle puolelle rakennettuja lautarakenteisiä korsuja eli ruumenkorsuja.

Riihiä on säilynyt Villalassa, Totkunniemen Hovinmäellä, Varmossa, Rastin kylällä Harjulan pihapiirissä sekä Varmontien varrella kunnostettu Kainulaisen riihi. Museoalueella oleva Pappilan riihi sijaitsee alkuperäisellä paikallaan.

PKA

PKA

Jaakonlammen riihessä
(vas.) on alkuperäiset
korsut 1800-luvun alus-
ta.

Muukkolan riihi

PKA

PKA

Luokin paikka Jaakon-
lammen riihen seinäs-
sä (vas.)

Pellikkalan riihi

Pajat

Kesälahdella oli useita pajoja, joista enää on jäljellä pajan paikkoja. Vanhimmissa ja isoimmissa kylissä oli omat pajansa, mm. Savilahdessa, Totkunniemen Tervolassa ja Purujärvellä. Monissa aitoissa ja riihissä on edelleen tallella taidolla tehtyjä lukkoja ja saranoita osoituksena kyläseppien käsityötaidosta ja pajakulttuurista.

Monissa aitoissa ja riihissä on edelleen tallella taidolla tehtyjä lukkoja osoituksena kyläseppien käsityötaidosta.

6.2 Kehittyvä tuotanto ja teollisuus - myllyt, meijerit, sahat ja tiilitehtaat

Myllyt

Maatalouden rinnalle muodostui uusia elinkeinoja ja tuotantomuotoja. Kyliin rakennettiin asukkaiden tarpeisiin **myllyjä**, joissa sai jauhattaa viljaa maksua vastaan. Isoimmilla tiloilla saattoi olla myös oma mylly. **Vesimyllyjä** rakennettiin pieniin jokiin tai suurempien vesistöjen rannalle, muun muassa Purujärven ranta-alueille, Totkunniemeen, ja Villalassa Uitonjoen rannalle Pahatsun mylly. Vesimyllyn ympäristöön saattoi kuulua usein pato tai silta. Alueilla, joilla vesivoimaa ei ollut saatavilla, rakennettiin voiman lähteiksi vesimyllyjen sijasta **tuulimyllyjä**. Tekniikan kehittymisen myötä rakennettiin myös höyryllä, polttomoottorilla tai sähköllä toimivia myllyjä.

Suurimmat myllyt Kesälahdella sijaitsivat Rastissa ja Purujärvellä Suurkylässä. Rastin myllyyn tultiin veneillä 1930-luvulla aina Kerimäeltä saakka. Tuulimyllyjä oli Kesälahdella Löppölässä, Purujärvellä, Aittolahdessa, Totkunniemen Tervolassa ja Pennalassa sekä Kerelin aittarakennuksen pohjakerroksessa, josta vielä löytyy myllyn laitteita. Nykyisin myllyjen aikakaudesta on jäljellä ainoastaan myllyn paikkoja eri puolilla kuntaa. Aittolahdessa lähellä rantaa on vanhan, luonnonkivistä rakennetun myllyn rauniot ja kirkonkylän museoalueella museoviraston avustuksella kunnostettu Löppölän tuulimylly.

Löppölän tuulimylly museoalueella

Aittolahden myllyn rauniot

Meijerit

Karjatalous muodostui Kesälahdella tärkeäksi maatalouden elinkeinoksi, jonka merkitys kasvoi meijeritoiminnan kautta. Isoimmista taloissa, kuten Kerelissä, oli oma meijeri. Kesälahden ensimmäinen meijeri toimi Mäntyniemen kartanossa vuosina 1885-1910. Taipaleentien varrelle Kuuselan taloon perustettiin 1920-luvulla osuusmeijeri, joka pulakauden aikana muutettiin osakeyhtiöksi ja meijerin toiminta siirrettiin Purujärvelle rakennettuun omaan meijerirakennukseen.

Mäntyniemen perustettu meijeri

Sahat

Kesälahden metsistä kaskikauden jälkeen alkaneet tukkipuun ostot vakiintuivat 1800-luvun lopulla. Raakapuuta alettiin kuljettaa yhä enemmän kylistä ja saloilta tehtaisiin. Osa tukeista jalostettiin sahatavaraksi, jonka valmistusta varten paikkakunnalle perustettiin pienehköjä sahoja. Kesälahdella sahatoimintaa oli 1900-luvun alussa Ruokkeen Riihiniemen sahalla, 1920-luvulla Aittolahdessa Kuikan sahalla ja 1940-luvulla Saukkosen sahalla eli Kesälahden Saha ja Mylly Oy:ssä. Mäntyniemessä oli pieni saha 1920-luvulta lähtien. Nykyisin sahojen toiminta on loppunut ja ainoastaan sahojen paikat ovat tiedossa.

Tiilitehtaita

Tarpeen mukaan rakennushankkeita varten rakennettiin tiilitehtaita. Tiilitehtaat rakennettiin paikkoihin, joista oli helposti saatavilla raaka-ainetta: Savilahteen ja Purujärvelle. Mäntyniemessä toimi tiilitehdas kuusikujan kylän puoleisen pään tuntumassa saviesiintymän kohdalla 1900-luvun alkupuolella ja myöhemmin 1950-luvulla.

Useiden rakennusten materiaalina mainitaan vielä 1950-luvun vaihteessa käytetyn paikkakunnalla valmistettuja tiiliä, muun muassa nykyisen pappilan rakenteissa. Kesälahdella tiilitehtaista on jäljellä käytetyn rakennusmateriaalin lisäksi enää tunnettujen tiilitehtaiden paikat.

6.3 Kirkko ympäristöineen

Kirkko ja kirkkomaa

Kirkko rakennettiin yleensä keskeiselle paikalle ja kirkko ympäristöineen muodosti hallitsevan näkyvän kyläympäristössä. Kirkonseutuun liittyi hautausmaa-alue, hallinnollista ja muuta keskeistä rakennuskantaa ja usein myös viljelymaisemaa. Yhdessä lähistön rakennusten kanssa kirkko ja kirkonseutu muodostivat tasapainoisen kokonaisuuden ja vaalimisen arvoisen kulttuuriympäristön.

Kesälahden ensimmäinen kirkko, Kesälahden ja Uukuniemen yhteinen, rakennettiin 1640-luvulla Kirkkolammen läheisyyteen, nykyisen museoalueen paikalle. Kirkolle johti peltoaluiden halki pohjoisesta kulkeva tie, nykyinen Ruomantie. Sata vuotta myöhemmin rakennettiin samalle paikalle uusi kirkko ja kellotapuli. Kolmas kirkko rakennettiin 1830-luvulla edellistä idemmäksi ja vuonna 1770 rakennettu kellotapuli siirrettiin samaan kirkkopihaan. Kirkon tuhouduttua vuoden 1941 pommituksessa rakennettiin Ruomantien varrelle sotilasparrakeista väliaikainen parakkikirkko, joka siirrettiin myöhemmin Villalaan. Uusi kirkko rakennettiin sodassa tuhoutuneen tilalle vuonna 1950.

Kesälähti-Seuran arkisto

Kesälahden kirkonkylä isojaon alussa 1700-luvun lopulla. Kartasta on tunnistettavissa Kirkkolampi ja Ruunalampi (nykyinen Runosenlampi), Pikkupappilan ja Isopappilan, uuden kirkkotarhan paikat ja vielä säilyneiden teiden linjaukset.

Kesälahden entinen kirkko ja kirkkokansaa

Kesälähti-Seuran arkisto

Entinen kirkko sisältä (oik.)

Kesälahden nykyinen kirkko. Kirkkopihalla on Heikki Häivöjan suunnittelema Sankarimuis-tomerkki vuodelta 1965.

Pappilat

Pappilat olivat maaseudun kirkonkyläiden vanhimpia kulttuurikeskuksia. Usein pappila muodosti suurehkon maatilan talous- ja ulkorakennuksineen ja peltoineen. Suurin osa maamme pappiloista rakennettiin vuoden 1734 rakennuskaaren määräysten mukaisesti, joskin rakentamisessa noudatettiin kullekin ajalle tyypillistä tyyliä.

Kesälahden ensimmäinen pappila rakennettiin todennäköisesti 1640-luvulla Kirkkolammen läheisyyteen. Vuoden 1785 isojaon aikaisella kartalla pappila oli jo siirtynyt nykyisen Pappilantien varrelle. Vuonna 1844 rakennettiin uusi pappila, Ala-Pappila nykyisen seurakunnan virastotalon paikalle. Kirkonkylän pommituksessa kesällä 1941 myös pappila paloi ja tilalle rakennettiin vuosikymmenen lopussa uusi pappila. Samanaikaisesti Ala-Pappilan kanssa oli valmistunut kappalaisen pappila eli Ylä-Pappila, joka kappalaisen viran ollessa lakkautettuna toimi kansakouluna ja lääkärin talona (Rohtula). Nykyisin pappila toimii seurakunnan virastotiloina ja Ylä-Pappila on asutuksessa.

Entinen Ylä-Pappila, Rohtula, on nykyisin asutuksessa.

Kunnantalo ja virkatalot

Kunnan johto piti kokouksiaan aluksi Ruoman ja Rohtulan taloissa. Vuonna 1919 kunta osti ns. Alakaupan kunnantuvaksi. Lähellä taajamaa sijaitsi Kanttorila eli Lukkarila kanttori Salmenkiven virkatalona. Vuonna 1926 kunnanlääkärin vastaanotto sijoitettiin kappalaisen pappilan rakennukseen, jota alettiin kutsua Rohtulaksi.

Alakauppana 1860-luvulta lähtien toiminut rakennus muutettiin vuonna 1919 kunnantuvaksi.

Kesälähti-Seuran arkisto

6.4 Kaupat

Perinteinen kaupankäyntitapa olivat markkinat, markkinapaikat ja torit. Maakaupan vapaututtua vuonna 1869 alkoivat yksityiset kauppiat ja osuusliikkeet perustaa kauppiaita kirkonkylään, kyliin ja Kesälahdella myös keskeisimpien teiden varsille. Merkittävimmillä maakauppiaille oli kauppa-kartanot kirkonkylässä. Pikkukauppiaille eli nurkkakauppiaille riitti taloista jokin aittahuone.

Kesälahden kaupallinen keskus alkoi muodostua 1800-luvun lopulta lähtien nykyisen Kesälahdentien varteen. Uudet rakennukset olivat useimmiten kauppakartanoita, kuten 1800-luvun lopussa perustetut Korhosen, Siitoinin ja Kolehmaisien kaupat sekä Antti Pennasen 1900-luvun alussa perustettu kauppa nykyisen kunnantalon kohdalla. Kolehmaisien, sittemmin Paajasen & Taivaisen, ja vuodesta 1939 Itä-Savon osuusliikkeen kaupparakennusta laajennettiin sotien jälkeen nykyisen Siwan paikalle.

Kauppoja perustettiin suurimpiin kyliin ja vilkkaimmin liikennöityjen teiden varsille. Villalaan perustettiin Noposen kauppa vuonna 1877, Purujärven Särkkälään Laukkasen kauppa 1800-luvun lopussa, Suutarisen kauppa ja Itä-Savon kauppa sekä Rasti-Salokylään Hamströmin kauppa Väärämäentien varrelle. Osuusliikkeet perustivat kauppoja vilkkaimmille paikoille kirkonkyläin ja Kesälahden kirkonkylässä avattiin Kesälahden Osuuskauppa vuonna 1908, joskin varsinaista osuusliikkeiden kulta-aikaa elettiin vasta 1920-luvulta 1960-luvulle saakka.

Kesälähti-Seuran arkisto

Kauppias Tahvo Haaranen puodissaan

Siwa entisellä paikallaan kirkonkylässä. Rakennuksessa on vuosien aikana tehty muutoksia ja laajennuksia.

Useimmat pienet kaupat joutuivat lopettamaan toimintansa liikenteen kehittyessä ja kaupan keskittyessä taajamiin. Suurin osa Kesälahden taajaman vanhoista kaupparakennuksista on purettu ja tilalle on rakennettu uusia liikekiinteistöjä. Säilyneitä kaupparakennuksia on muutettu asuin- tai loma-asuntokäyttöön.

Kesälähti-Seuran arkisto

Kirkonkylän "valtamaantien yläkauppa" eli Siitosen, myöh. Hirvosen kauppa sijaitsi nykyisessä Wilskan talossa ensimmäisen maailmansodan alkaessa vuonna 1914. Wilskan talo sijaitsee edelleen samalla paikalla. Alun perin hirsipinnalla olleen rakennuksen kuistit on poistettu ja tilalle on rakennettu laajennus. Vuorausta on korjattu. Ikkunoiden koristeaiheissa on jugendin vaikutteita. Aikoinaan tiehen asti ulottunutta ja pihaa rajaavaa kaupparakennusta on lyhennetty Kesälahdentien puoleisesta päästä.

6.5 Koulut

Kansakoulut olivat taajamien ja kylien keskeisiä rakennuksia. 1800-luvun loppupuolella voimaan tulleen kouluasetuksen jälkeen ensimmäiset koulut aloittivat toimintansa aluksi vuokratiloissa ja myöhemmin omissa koulurakennuksissa. Koulurakennukset rakennettiin useimmiten Kouluhallituksen mallipiirustusten mukaisesti.

Kirkonkylän ensimmäinen kansakoulu aloitti toimintansa v. 1886 kappalaisen pappilassa, nykyisessä Rohtulassa. Opetusta oli sitä ennen annettu kiertokouluissa. Kiertokoulu toimi muun muassa Suitsassa vuoteen 1940 saakka. Mäntyniemen vapaaherra Max Molanderin tuella saatiin kirkonkylän koululle oma tontti, jolle oma koulurakennus rakennettiin vuosina 1894-1895.

Vuonna 1895 rakennettua kirkonkylän vanhaa kansakoulua laajennettiin vuonna 1947. Pyhäjärventien puolelle rakennettiin uusi rakennus ja osien välille rakennettiin "Sovinnon silta".

Kunnan ensimmäinen koulupiirijako tehtiin vuonna 1899. Kirkonkylään, Villalaan ja Purujärvelle muodostettiin omat koulupiirit. Villalan koulun toiminta alkoi vuonna 1901 vuokratiloissa ja jatkui omissa koulurakennuksissa 1950-luvun puolivälistä alkaen. Syksyllä 1905 valmistui Purujärven Ristlahteen koulurakennus, joka korvattiin uudella koulurakennuksella vuonna 1957.

Hummovaaraan, Salokylään, Varmoon, Totkunniemeen ja Rajavaaraan perustettiin omat koulupiirit 1900-luvun alkupuolella. Uusia koulutaloja rakennettiin Rajavaaraan, Sarvisaloon, Rastiin ja Purujärvelle, useimmiten kouluhallituksen mallipiirustusten mukaan.

PKA

Varmon koulun (kuvassa) ja Totkunniemen koulun (kuva s. 56) suunnitteli 1920-luvun alussa arkkitehti Yrjö Sadeniemi. Toisiaan muistuttavissa koulurakennuksissa on selkeästi näkyvissä ajalle tyypillinen jugendhengen vaikutus.

Monet koulut jäivät tyhjilleen, kun koulupiirejä yhdistettiin. Villalan ja Purujärven koulut ovat edelleen toiminnassa kirkonkylän koulujen ohella. Kirkonkylän vanhasta kansakoulusta on nykykäytössään muodostunut vilkas toimintakeskus, Sovintola. Asuinkäyttöön on kunnostettu Totkunniemen, Varmon ja Sarvisalon koulut, ja kerho- ja yhdistystoiminnan käyttöön Hummovaaran koulu.

Villalan koulu täytti hiljattain 100 vuotta. Koulurakennus, joka edustaa 1950-luvun rakentamisen tyyliä, on säilytetty ennallaan ja pidetty hyvässä kunnossa.

6.6 Vapaa-ajan ympäristöjä

Seuran- ja työväentalot

1800-luvun loppupuolella yhteiskunnallisen elämän vapautuminen ja vilkastuminen loi hyvät perustat kansalais- ja kulttuuritoiminnan kehittymiselle. Maamiesseuroja ja nuorisoseuroja perustettiin eri puolille maaseutua ja vuosisadan lopulla myös työväenyhdistyksiä.

Seurantalot rakentaminen oli kyläläisten voimainnäytös, jonka veroiseen kylässä harvoin myöhemmin on pystytty. Kesälahdella rakennettiin Suurkylään maamiesseurantalot ja Villalaan työväen- ja nuorisoseurantalot. Kirkonkylässä ensimmäinen oma talo oli nuorisoseuralta. Talon käytyä huonokuntoiseksi rakensi suojeluskunta uuden seuratalon vuonna 1929. Jatkosodan alun pommituksissa vuonna 1941 tuhoutuneen suojeluskuntatalon tilalle rakennettiin seurojentalo, joka nykyään on urheiluseuran tiloina.

Purujärven maamiesseurantalot Suurkylässä. Vaaleankeltainen, mansardikattoinen talo on rakennettu vuonna 1929. Talo on hyvässä kunnossa seurantalokäytössä.

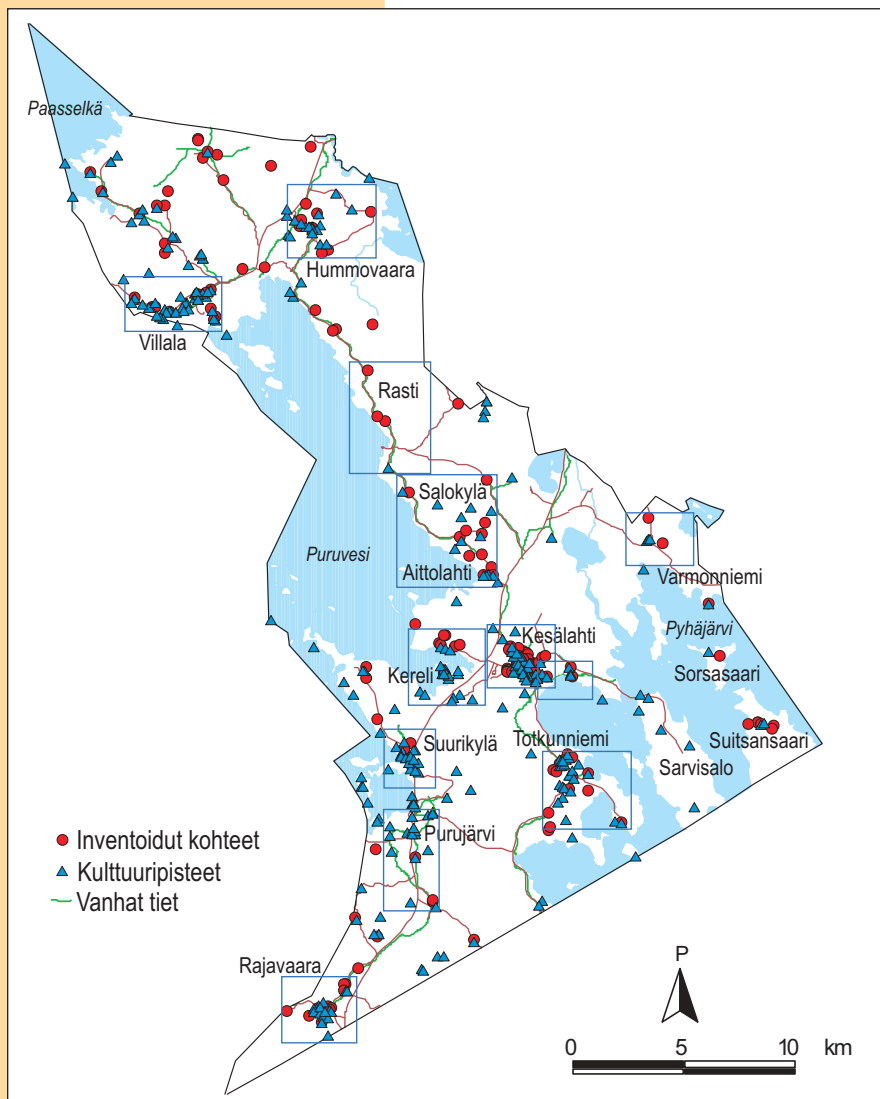
Nykyisin seurojen ja yhdistysten talot ovat jääneet tyhjilleen toiminnan vähennyttyä tai muutettua muotoaan. Osa rakennuksista on kunnostettu edelleen käytössä joko kokous- tai muina vastaavina tiloina. Kesälahdella Villalassa on säilynyt maamiesseurantalot ja työväentalo, Purujärven Suurkylässä maamiesseurantalot sekä kirkonkylässä seurantalot. Suomen kotiseutuliitto jakaa vuosittain avustuksia järjestöille seuratalorakennusten kunnostamiseen.

Tanssilavat, kohtaamispaikat ja näkötornit

Kirkonkylään, seurantalot ja urheilukentän läheisyyteen rakennettiin tanssilava, joka toimi 1940-50-luvuilla vilkkaana kokoontumispaikkana. Samoin Hummovaaraan rakennettiin tanssilava. Rajavaarassa on ollut 1930-luvulta lähtien tanssilava, joka korvattiin uudella, edelleen vilkkaassa käytössä olevalla tanssilavalla vuonna 1958.

7 KULTTUURIYMPÄRISTÖT JA -KOHTEET

Paikallisten kulttuuriympäristöarvojen tunteminen ja arvostaminen on tärkeää valtakunnallisten ja maakunnallisten arvojen ohella. Kulttuurihistoriallinen arvo voi muodostua myös paikallisista rakennetun ympäristön, maiseman, perinnemaiseman, historian tai arkeologian arvoista. Alueiden kulttuurihistorialliset arvot saattavat painottua eri tavoin. Kulkemalla ympäristössä ja tekemällä havaintoja alueilta ja yksittäisistä kohteista voi kulkija löytää lisää arvokkaita kulttuurimaisemia ja -kohteita, jotka täydentävät tätä ohjelmaa. Ohjelma ei pyri olemaan kaikkea tietoa kattava, vaan koko ajan muuttuvan kulttuuriympäristön keskellä suuntaa-antava ja tutkimaan innostava.

Kartta 2

Kyläkartoissa on käytetty seuraavia symboleja:

	Inventoidut kohteet		Maakunnallisesti tai valtakunnallisesti arvokas kohde
	Vanhat asuinpaikat		Merkittävä maisema tai kulttuurimaisema
	Koulu / koulun paikka		Harju tai särkkä
	Kauppa / kaupan paikka		Perinnemaisema
	Mylly / myllyn paikka		Vanha pelto / viljelymaisema
	Paja / pajan paikka		Merkittävä näkymä
	Kalmiston tai tsasounan paikka		Vanha rantaviiva
	Kirkko ja kellotapuli		Vanha tie
	Kokoontumispaikka		Puurivi tai -kuja
	Satamapaikka		
	Rajakivi		
	Muinaismuistot		

7.1 Kirkonkylä lähiympäristöineen

Kartta 3

Sijainti suurten järvien välisellä kannaksella vesireittien keskellä lienee vaikuttanut kirkonkylän muodostumiseen nykyiselle paikalle. Historia ilmenee paikan ja alueiden nimissä, yksittäisissä rakennuskohteissa ja vanhoissa tielinjauksissa.

Rakennettua ympäristöä on säilynyt 1700-luvulta lähtien, mm. Mäntyniemen kartanon alueella. Rakennuskannassa näkyy eri aikakausien vaikutusta huolimatta sodan aikana tuhoutuneista rakennuksista. Entinen kappalaisen pappila on hyvä esimerkki 1800-luvun loppupuolen talonpoikaisempirestä. Monista 1900-luvun alkupuolen rakennusten julkisivu- ja ikkunakoristeluista löytyy jugendin piirteitä ja vaikutusta. Kirkonkylän rakennuskannassa esiintyy myös muutama vuosisadan alkupuolella rakennettu, keltaiseksi maalattu asuinrakennus, jossa ilmenee aikakauden rakennuksille tyypilliset piirteet: korkea, suhteellisen kapearunkoinen asuinrakennus, mansardikatto suljetuin räystäin ja ikkunoiden jugendvaikutteinen ruutujaotus. Taajaman ajallista kerroksisuutta lisäävät jälleerakennusajan puolitoistakerroksiset omakotitalot.

Kirkonkylän vanhin rakennettu ympäristö sijaitsee kirkon länsipuolella. Idästä ja etelästä Totkunniemestä kirkonkylää lähestyttäessä hallitsevat maisemaa peltoalueet, jotka liittyvät oleellisesti Kesälahden historiaan ja kulttuuriympäristöön.

Tiaisen talo Sarvisalontieellä

Kirkonkylässä on edelleen näkyvissä selkeät yhtymäkohdat historiaan. Vanhat tielinjaukset keskeisenä osana ti verkostoa, pienipiirteinen mittakaava ja taajaman keskeisillä paikoilla sijaitsevat rakennetun kulttuuriympäristön arvokohteet, ”kiinnepisteet” tekevät Kesälahden kirkonkylästä elävän taajaman, jossa eri aikojen kerrostumat ovat osa tämän päivän rakennettua ympäristöä.

Asikaisen talo kirkkoa vastapäätä

Kirkko (1)

Vuonna 1950 rakennettu, Niilo ja Aili Pulkan suunnittelema vaaleankeltaiseksi rapattu, betonitiilinen kirkko sijaitsee Mäntyniemen peltoalueiden ja Totkunniemeen vievän tien välissä. Kirkko on suorakaiteen muotoinen pitkäkirkko, jonka kuoripäädyssä on ulkoneva, matala siipirakennus. Uusi seurakuntasaliosa on rakennettu v. 1991. Korkea kellotorni on sijoitettu toiselle pitkälle sivulle, keskiakselista sivuun. Rakennus edustaa 1940- ja 1950-luvulla yleiseksi muodostunutta sotien jälkeistä kirkkotyyppiä. Kirkon eteläpuolella on vanha kellotapuli ja hautausmaa. Kirkkotarhassa on edellisen, vuonna 1941 palaneen kirkon muistokivi, vuoden 1918 sodan sankaripatsas ja Heikki Häivöjan vuonna 1964 suunnittelema talvi- ja jatkosodan sankarivainajien muistomerkki.

Kellotapuli (2)

Kellotapuli on Kesälahden vanhimpia rakennuksia. Sen suunnitteli ja rakensi Matti Petrell. Vuonna 1770 valmistunut paanukattoinen, barokkityylinen kellotapuli rakennettiin Kesälahden toisen kirkon viereen Kirkkolammen ranta-alueelle, josta se siirrettiin nykyiselle paikalleen v. 1834. Tapulin kellot ovat 1700-luvun loppupuolelta. Kirkonkylän pommituksessa v. 1941 säilyi tapuli vahingoittumattomana. Tapulia on kunnostettu ja ulkomaalattu Museoviraston avustuksella. Tapulin portaat olivat aluksi puusta, kunnes vuonna 1933 tapuliin valettiin sementtiportaat. Kellotapulin paanukate on pikaisen kunnostuksen tarpeessa.

Hautausmaa (3)

Mäntyniemen ja Taipaleentien välisellä mäntykankaalla, kirkon läheisyydessä on hautausmaa, sen laajennus ja ruumishuone 1800-luvulta. Hautausmaata ympäröi 1800-luvun lopulla rakennettu kiviaita.

Ala-Pappila (4)

Pappila eli Ala-Pappila rakennettiin vuonna 1949 entisen pappilan paikalle. Rakennusmateriaalina käytettiin Savilahden tiilitehtaan tiiliä. Pappila on vuosikymmenen vaihteen henkeä edustava tiilirunkoinen, vaaleaksi rapattu, aumakattoinen rakennus. Läheisyydessä on vanhan pappilan rakennuksia: viereisellä museoalueella sijaitseva riihi on alkuperäisellä paikallaan, pappilan navetta, jonka yläosa on kunnostettu tulipalon jälkeen ja kaksi aittaa Kirkkolampea ympäröivän metsikön reunassa.

Pappila

Rohtula (5)

Rakennus sijaitsee keskellä kirkonkylää osana sen vanhinta rakennusmiljöötä. Suhteellisen hyvin säilynyt rakennus on tyypillinen talonpoikaisempireä edustava aumakattoinen, ikkunajäsentelyltään ja julkisivuiltaan aikakaudelle tyypillinen rakennus. Talo rakennettiin kappalaispappilaksi vuosina 1840-1844. Kesälahden ensimmäinen kansakoulu toimi rakennuksessa 1800-luvun loppupuolella. Entinen pappila oli vuosina 1926-1983 lääkärintalona, josta johtuu sen nykyinen nimi "Rohtula". Myöhemmin Rohtulassa on ollut kunnan toimistoja, päiväkerho ja -koti. Nykyisin rakennus on kunnostettu asuinkäyttöön. *Rakennus on suojeltu asemakaavassa "sr" -merkinnällä.*

Kirkonkylän 1800-luvun lopun rakennuskulttuuria edustava entinen kappalaisen pappila, Rohtula. Rakennusta on korjattu ja laajennettu.

Sointula (Lukkarila) (6)

Lukkarin entinen virkatalo Sointula (Lukkarila) sijaitsee Pitkälammen rantaharjanteella rehevällä puutarhatontilla, jonka tiheä kuusialta erottaa Ratsumestarintiestä. Tila muodostettiin v. 1825 isojaossa jääneestä "kylän yhteisestä liikamaasta". Sotilastorpaksi 1800-luvulla rakennettu rakennus muutettiin lukkarin virkataloksi v. 1825. Sen pitkäaikaisin asukas oli lukkari Mathias Wahrman 1842-1900. Talossa toimi mm. "kanttorin kirjakauppa" ja "korvikepappila". Suntio ja puutarhuri Aimo Tolvanen perusti Lukkarilaan siellä asuessaan puutarhan, jonka perintönä tilalta löytyy edelleen vanhoja, arvokkaita pihakasveja. Lukkarilana rakennus toimi vuoteen 1956, jolloin se siirtyi yksityiskäyttöön. Rakennuksen tupaosaa on jatkettu muualta siirretyllä "saliosalla" 1890. Erityispiirteinä asuinrakennuksessa ovat kuistin koristeleikkaukset ja tuvan kattopalkisto. 1950-luvulla pihapiiriin rakennettiin sauna, liiteri ja kaksi aittaa.

Lukkarilaa ollaan kunnostamassa entiseen asuunsa.

Sointula on Kesälahden taajaman vanhan rakennuskannan kauneimpia ja sopusuhtaisimpia rakennuksia. Vuosina 2002-2003 asuinrakennukseen tehtiin mittava korjaus, joilloin keittiöosaa laajennettiin jonkin verran. Korjauksen yhteydessä rakennuksen kulttuurihistoriallinen arvo otettiin huomioon ja rakennuksen kunnostamiseen saatiin Pohjois-Karjalan ympäristökeskuksen rakennusperinnön hoitoavustusta. *Rakennus on suojeltu rakennuskaavassa ja osayleiskaavassa "sr" -merkinnällä.*

Sovintola, vanha kansakoulu (7)

Vuonna 1895 rakennettua vanhaa kirkonkylän kansakoulua laajennettiin vuonna 1947 rakentamalla laajennusosien väliin "Sovinnon silta", kuva s. 40.

Kuusela I (8)

Nimismies Ståhlbergin v. 1902 rakennuttama korkeaharjainen omakotitalo kirkon kohdalla Taipaleentien varrella. Rakennus siirtyi Mäntyniemen omistukseen 1910-luvun lopulla. Kesälahden osuusmeijeri toimi talossa vuosina 1922-1932, jonka jälkeen se siirsi toimintansa Purujärvelle. Sen jälkeen talossa on asunut nimismiehiä ja metsänvartijoita. Nykyisin talo on yksityisomistuksessa. Pihapiirissä ovat 1950- ja 1960-luvuilla rakennetut saunarakennus ja ulkorakennus, joka rajaa pihapiiriä Taipaleentielle. Rakennusta on kunnostettu lähinnä sisäpuolen osalta ja lämpöeristyksin. *Rakennuksen säilyminen tulisi varmistaa kaavallisin keinoin.*

Kuusela on alkuperäisessä asussa oleva jyrkkäkattoinen rakennus, jonka vuorauksessa on päätykolmioiden pystyrimaverhouksen alaosassa koristehammas, ikkunoiden listoissa koristeleikkaukset ja ylhäällä ullakkokerroksessa pieni salmiakki-ikkuna. Rakennus on osa vanhaa kyläkuvaa ja kirkon lähiympäristöä.

Elsa Selkivuoren kotikauppa

Poliisi Kainulaisen talo (9)

Talon rakennutti vuosina 1926-1929 kirkonkylän kansakoulun opettaja Heikki Kainulainen Totkunniemestä siirretyistä hirsistä. Talossa toimi 1920-luvulla myös Niirasen kirjakauppa. Kesälahden pitkäaikainen poliisi Jalo Heikki Kainulainen asui talossa, jonka tontilla oli 1950-luvulla myös putka Makasiinintien ja Kainulaisen pihatien kulmassa. *Rakennus edustaa hienolla tavalla tyypillistä 1920-luvun kesälahtelaista rakennuskulttuuria ja tulisi ympäristöineen suojella “/s” –merkinnällä.*

Poliisi Suomalaisen talo (10)

Kesälahdentien varrella ison kuusikujan suojassa on 1900-luvun vaihteessa alkuaan Mäntyniemen mökkiläisten asuinkäyttöön tehty rakennus. 1920-luvulla poliisi J. P. Suomalainen muutti rakennukseen ja laajensi sitä. 1940-50 -luvuilla talossa toimi puhelinkeskus. Sisäkäynnin yhteyteen rakennettiin myöhemmin kuistiosa, jonka koristeellisissa puuleikkauksissa tulee esille taidokas kirvesmiestyö. Nykyisin vapaa-ajan käytössä olevassa rakennuksessa on säilynyt alkuperäinen kiviuuni. Rakennusta on kunnostettu vanhaa säilyttäen. *Rakennus ja sitä reunustava kuusiaita tulisi suojella “/s” –merkinnällä.*

Kunnostettu poliisi Suomalaisen talo

Kotiseutumuseon alue (11)

Kotiseutumuseo sijaitsee vanhojen kuusten reunustaman tien päässä Kirkkolammen läheisyydessä. Museoalueella on nähtävissä jälkiä alueen menneisyydestä, kuten vanhan kirkon paikka, vanha hautausmaa ja pappilan riihi entisellä paikallaan. Vanhin tiedossa oleva vesien ylittävä reitti Pyhäjärven Taipaleenrannasta Syvälahteen, Kurtsonpohjaan ja edelleen Puruveden kautta Savon vesistöihin kulki museoalueen kautta. Veneiden siirtoa helpotti Kirkkolammen ja Runosenlammen sijainti vetomatkan varrella.

Alueen vanhin rakennus on museoalueelle Suitsansaarresta siirretty v.1725 rakennettu Haverisen suvun savutupa. Tuvan järeistä seinähirsistä näkyy kaskikaudella rakennusmateriaaliksi valittu vanha, hyvälaatuinen puu. Museoalueella on pappilan entisen riihen lisäksi myllytupa, viisi erilaista aittaa, kolmiosainen luhti, paja, lato, tuulimylly ja sauna. Aitoista särvinaitta on siirretty Kerelin alueelta, luhtiaitta Suurkylän Herralasta, pieni, ns. morsiusaitta ja Raution aitat Hummovaarasta ja Urpon aitta Vaahensyrjältä. Tuulimylly on Purujärven Löppölästä, jonne se oli alun perin siirretty Suurkylän Mujulasta. Museoalueen läheisyydessä, Ala-Pappilan entisessä puistossa on ensimmäisten 1600- ja 1700-luvuilla rakennettujen kirkkojen ja kellotapulin alkuperäiset sijaintipaikat. Vanhalla hautausmaalla museoalueen läheisyydessä on Molanderin suvun sukuhauta ja museon pihassa Unto Kupiaisen muistomerkki vuodelta 1984. *Vanha hautausmaa on muinaismuistolailta suojeltu.*

Vanha paja museoalueella

Makasiini (12)

Kirkonkylän keskeisellä paikalla, vanhaa tielinjausta noudattelevalla Makasiinintieellä on Kesälahden jyväsäätiön rakennuttama vanha makasiini. Kesälahti sai vuonna 1773 oman lainajvästön, joka jäi pois käytöstä kun sen hoitaja, kappalainen Lind jakoi katovuonna 1788 lainaksi koko varaston. 1800-luvun puolivälissä makasiinissa säilytettiin myös viinapannuja. Nälkävuonna 1867 otettiin viljavelan maksuksi viljasta, jäkälästä ja sammalesta jauhattua hätäleipäjauhoa. Lainajvästö lakkautettiin 1940-luvulla. Myöhemmin makasiini on toiminut viljan kuivamona ja varastona, missä yhteydessä makasiinin laarit on hävitetty.

Näkyvällä paikalla sijaitseva makasiini on oleellinen osa nykyistä taajamakuva. Nykyisin Kesälahti-seuran kärrymuseona toimivan makasiinin kunto on hyvä. *Makasiini tulisi merkitä "sr" -suojelumerkinnällä kaavaan sekä sen historiallisen että rakennustaiteellisen arvon perusteella.*

Makasiini sijaitsee raittimaisen Makasiinintien varrella ja kertoo kirkonkylän vanhimmasta historiasta.

Ruomantien varsi

Ruomantie oli jo 1700-luvulla Kesälahden kirkonkylän keskeinen, pohjoisesta kirkolle johtava kulkuväylä. Ruomantie on kirkonkylän parhaiten säilynyt tielinjaus ja tiemaisema, jossa tien historiallista vaikutelmaa ilmentävät tiehen rajoittuva vanha puusto, rakennusten mittakaava ja sijainti, tien sorapäälyste, tien eteläpäässä oleva Ruoman talo ja keskiosassa vanha limonaditehdas kaivonneen. Rakennuskantaa on osittain kunnostettu tai uusittu. Rakennukset, pihatilaa rajaavat istutukset ja puusto tukevat vanhan tiemaiseman ja ympäristön säilymistä.

Voimassa oleva asemakaava ei ota huomioon Ruomantien historiallisesti arvokasta linjausta, vaan toteutuessaan tuhoaa sen etenkin tien eteläpään kohdalla ja Ruoman talon kohdalla. *Ruomantien ja Ruoman talon kohdalla kaavaa tulisi pikaisesti tarkistaa ja ottaa huomioon vanha tielinjauksen säilyttäminen, rakennusten sijoittelu tonteille ja puuston säilyttäminen Ruomantien keskeisillä paikoilla. Alueelle tulisi laatia tarkat rakentamisohjeet sekä ympäristön- ja maisemanhoito-ohjeet.*

Ruomantien maisemaa. Raittimainen vanhojen puiden reuustama tie, vanha limonaditehdas ja kaivo sekä tien päässä näkyvä Ruoman talo.

Juvosen talo, Rauhala (13)

Mökissä asui 1900-luvun alussa Juho Juhonpoika Juvonen, pappilan mäkitupalainen. Alun perin yksihuoneista mökkiä laajennettiin kamarilla. Vuonna 1926 itsenäiseksi ostettu tila toimi pienviljelytilana 1960-luvun lopulle saakka. Uuden asuinrakennuksen valmistuttua vanha mökki jäi kylmilleen. Vanha rakennus on kunnostustyön alla.

Ruoman talo (14)

Ruoman talo sijaitsee Ruomantien eteläpäässä vanhan, historiallisen tiemaiseman päätepisteenä. Talo edustaa kirkonkylän vanhinta rakennettua ympäristöä. Se on rakennettu v. 1782 Losonpellolta puretun kappalaispappilan hirsistä. Seurakunnan ja kunnan hallinnassa ollut rakennus toimi kiertokoulun pitopaikkana, opettajien asuntona sekä kuntakokouksien pitopaikkana 1800-luvun loppupuolella, myöhemmin myös vankikartanona ja "hullujenhuoneena". Samojen seinien sisällä oli kuntakirjasto, postitoimisto, alakoulu ja seurakuntasali sekä asunto. 1950-luvulla talossa toimi puusepänverstas ja metallialan yritys. Nykyään rakennus on asuinkäytössä.

Voimassa olevassa asemakaavassa talon kohdalle on osoitettu tie/katualue, joka pakottaa purkamaan Ruoman talon ja häivyttää Ruomantien historiallisen linjauksen. *Kaava vaatii tarkistamista ja asemakaavan muutoksen, joka mahdollistaa alueellisen tai kohdekohtaisen suojelusuosituksen tai -merkinnän.*

Ruoman talo oli alun perin yksikerroksinen harjakattoinen hirsirakennus. Hirret ovat 8-tuumaisia honkahirsiä, leveys on jopa 30 cm. 1924 rakennus vuorattiin ja siihen tehtiin mansardikatto. 1900-luvun lopulla taloon tehtiin useita korjauksia.

Vanha limonaditehdas ja kaivo, Rahula (15)

Ruomantien keskivaiheilla vanhaksi limonaditehtaaksi kutsuttu 1940-luvun rakennus ja sen edustalla oleva vanha kaivo kuuluvat Rahulan tilaan. Tilalla oli pappilan mäkitupalaisasutusta vuodesta 1884. Pihapiirissä toiminut limonaditehdas jatkoi toimintaansa 1950-luvun lopulle asti. Rahulan tilalla tehdyt laajennus- ja korjaustyöt ovat muuttaneet rakennusten ulkoasua. Rahulan paikka pihan läpi kulkevine hiekkateineen, kaivoineen ja kuusineen muodostaa viehättävän näkymän. Limonaditehtaan rakennus on edelleen paikoillaan.

Ruomantien pohjoispään tielinjausta muutettiin v.1978. Tielle tunnusomaisia vanhoja mäntyjä on edelleen jäljellä. Ruomantien pohjoispään rakennukset ovat ulkomuodoltaan tyyppistä 1950-luvun rakennuskantaa. Ruomantie 4:n rakenteisiin kätkeytyy 1930-luvun hirsimökki, jossa kesälahtelainen tunnettu valokuvaaja Arvo Ahokas aloitti uransa 1940-luvulla.

Kesälahdentie

Wilskan talo (16)

Rakennus toimi 1800-luvulla kirkonkylän keskustassa Kauppakartanona ja kauppiaan asuntona 1930-luvun alkuun asti. Siinä oli kirkonkylän ensimmäinen puhelinkeskus 1910-luvulla, lääkärin vastaanotto, Kesälahden Osuuskassa sekä nimismiehen kanslia ja asunto. Vuodesta 1967 talo on ollut vapaa-ajan asuntona. Taloa ja pihaa rajaavaa aittaa on kunnostettu. Aitan Kesälahdentien puoleinen pääty purettiin kauppatoiminnan lakattua.

Wilskan talon erityispiirteinä ovat poikkipääty talon pohjoispäässä ja koristelaudoitus ikkunoissa.

Molarius (17)

Molariuksen tila esiintyy isojaon aikaisissa kartoissa Rautila-nimisenä. Tila on ollut saman suvun hallussa 1700-luvun alusta lähtien. 1920- ja 1930-luvulla tilalla toimi majatalo. Kesälahden seurakunnan kappalainen Mathias Molarius asui tilalla pitkään. Tilan vanhimmat rakennukset on purettu. Vanhasta ympäristöstä on jäljellä aikoinaan tilalle johtanut vanha kuusikuja ja kaksikerroksinen aitta 1930-luvulta.

Siwa (18)

Liikerakennuksen vanhimmat osat ovat 1880-luvulta. Rakennus vaurioitui kirkonkylän pommituksessa v. 1941. Sen jälkeen sitä on jatkettu. Rakennusta levennettiin tielle päin 1950-luvun lopussa ja takaosa rakennettiin v. 1970. Kaksikerroksisen liikerakennuksen toisessa kerroksessa toimi 1950-luvulla puhelinkeskus ja alakerrassa 1940-70 -luvuilla kahvila-ravintola.

Norotie

Kyllikin pihapiiri (19)

Vanhojen koivujen ja mäntyjen keskellä sijaitsee Kesälahti-Seura ry:n omistuksessa oleva Kyllikin pihapiiri rakennuksineen. Alun perin myllärin mökiksi 1880-luvulla rakennettu Yökkömökki oli sittemmin kotiseutuneuvos Kyllikki Paajasen koti ja Kesälahden historiantutkimuksen keskeinen paikka (kuva s. 21). Pihapiirissä on 1900-luvun alkupuolelta oleva aitta, leikkimökki 1920-luvulta, 1960-luvulla rakennettu sauna- ja varastorakennus ja 1980-luvulla rakennettu asuinrakennus, joka toimii nykyisin Kesälahti-Seura ry:n kotiseututalona. Alun perin pihapiiriin kuului myös navetta ja riihi. Luosossa, mökin lähellä on paikalla olleen höyrykonemyllyn rauniot.

Yökkömökki ja aitta ovat hyvässä kunnossa. Rakennusten kunnostamiseen on saatu rakennusperinnön hoitoavustusta Pohjois-Karjalan ympäristökeskuksesta 1990-luvulla. Tavoitteena on pihapiirin ja rakennusten säilyttäminen niiden kulttuurihistoriallisen arvon ja henkilöhistorian perusteella.

Ratsumestarintie

Elsa (20)

Tiittalantien vanhan tielinjauksen päätteenä on 1900-luvun alkupuolella rakennettu vanha kunnalliskoti, jonka alkuperäiset piirustukset laati rakennusmestari Matti Siitonen. 1920-luvulla kunnalliskodin vasemman siiven jatkoksi rakennettiin lisäosa ja Tiittalantien varteen navetta. Rakennuksessa on toiminut koululaisten asuntola, päiväkerho ja käsityökeskus. Vanhan kunnalliskodin säilyminen oli uhattuna 1990-luvulla, kunnes sille haettiin kaavalla suojelua. Rakennuksen nimeksi vakiintui ”Elsa” ja se siirtyi yksityiskäyttöön ja kesäkahvilaksi. Rakennuksessa on tehty ulkovaipan kunnostustöitä, joihin on saatu avustusta Pohjois-Karjalan ympäristökeskukselta. *Rakennus tulisi merkitä kaavaan ”sr” -merkinnällä.*

Seurantalo (21)

Kaksikerroksinen, pystyrimaverhoiltu seurantalo sijaitsee keskeisellä paikalla kirkonkylään johtavien pääkulkusuuntien, Pyhäjärventien ja Ratsumestarintien kulmauksessa.

Seurantalo rakennettiin talkoilla pommituksessa palaneen suojeluskuntatalon paikalle v. 1952. Kesälahden Urheilijat, Maamiesseura ja Kesälahden Marttayhdistys rakensivat sen yhteiseksi kokoontumispaikaksi. Rakennuksessa toimi myös käräjahuoneisto sekä kalustemyymälä. Sittenmin talo jäi urheiluseuran omistukseen, joka edelleenkin omistaa toimivan rakennuksen.

Rakennuksen ulkovaippa on vuosien aikana päässyt rapistumaan. Näkyvän ja keskeisen sijaintinsa vuoksi rakennus vaatisi pikaista julkisivujen kunnostamista.

Nuorisotalo, ent. terveystalo (22)

Myllytien ja Ratsumestarintien kulmauksessa oleva kaksikerroksinen pystyrimaverhoiltu puurakennus rakennettiin alunperin terveystaloksi v.1950. Nykyisin rakennus on nuorisotalona.

Rakennus on ulkovaipan osalta hyvässä kunnossa. Rakennus on hyvä 1950-luvun 2-kerroksisen rakennustyypin edustaja Kesälahden kirkonkylässä.

Jälleenrakennusalan omakotitaloja keskustaajamassa

Kesälahden taajamassa on 1940- ja 1950-lukujen rintamiestaloja. Ne ovat jälleenrakennusajan rakennusperinnettä ja kertovat rakentamistavoista ja -tekniikoista, joilla yhteiskuntaa rakennettiin sotien jälkeen.

Kolmen jälleenrakennuskauden rakentamista edustavan omakotitalon ryhmä Kesälahdentien varressa.

Hiekkapellon radanvarsiniitty

Hiekkapellon alue on maakunnallisesti arvokas perinnetalokohde. Alue sijaitsee lähellä Kesälahden kirkonkylää, valtatie 6 ja junaradan välissä. Niitty on vanhaa peltoa, jonka kasvillisuus on kehittynyt niittymäiseksi ja jolla viihtyy monipuolinen perhoslajisto.

Tieverkoston vanhimpien teiden ja keskeisillä paikoilla sijaitsevien rakennusten ja puuston säilyminen on tärkeää. Pienipiirteisen mittakaavan säilyttämiseen tulisi myös edelleen kiinnittää huomiota. Taajaman keskeisen väylän, Kesälahdentien linjauksen säilyttäminen on tärkeää ja siihen liittyvien solmukohtien, rakennusten ja vanhojen puustosaarekoiden olemassaolo tulisi myös turvata.

Taajaman kehittämisessä on tärkeää turvata vanhojen yhtenäisten alueiden ilme, erityisesti Ruomantien tiealue ja siihen liittyvä rakennuskanta ja puusto. *Uutta asutusta alueelle suunniteltaessa tulisi varmistaa ympäristön kokonaisvaltaisen ilmeen säilyttäminen rakennustapaohjeilla ja tieympäristön maisemasuunnitelmalla.*

7.2 Mäntyniemi ja Savilahden pellot

Kartta 4

Mäntyniemen valtakunnallisesti arvokas ympäristö

Kirkonkylän läheisyydessä sijaitsevaan Mäntyniemen kartanoon johtaa noin 300 metrin pituinen suurten kuusten muodostama kuja, jonka vanhimmat puut ovat lähes kahden sadan vuoden ikäisiä. Kuusikujan molemmin puolin avautuvat Kesälahden vanhimpiin ja kulttuurimaisemallisesti arvokkaimpiin rantapeltoihin kuuluvat pellot, pohjoisessa Savilahden pellot ja etelässä Taipaleen ja Pyhäjärven rannan välinen peltoalue. Pyhäjärven Taipaleen rannassa Mäntyniemen kohdalla oli historiallinen veneiden vetopaikka kirkonkylän kannaksen ylitse, ja myöhemmin satamapaikka. Mäntyniemen pihapiirin ja Pyhäjärven rannan väliin jää hyvin vanhoja puita kasvava Kalliometsäksi kutsuttu mäki. Aikoinaan saariston ja Savilahden asukkaiden tieyhteys kirkolle kulki Mäntyniemen rannan läheisyydestä kartanon pihan ja kuusikujan kautta.

Mäntyniemen kartanon eli Mäntyniemen hovin perusti vuonna 1761 Clas Johan Molander tultuaan kirkkoherraksi Kesälahdelle. Mäntyniemen hovi oli tuolloin Kesälahden ainoa säätyläishovi. Pyhäjärven pintaa ei vielä ollut laskettu, ja Mäntyniemi oli todennäköisesti kapea mäntyjä kasvava harjanne Pyhäjärven rannassa. Mäntyniemen kulttuurihistoriallinen arvo muodostuu rakennusten ohella sen Kesälahdelle merkittävästä henkilöhistoriasta. Kirkkoherra Molanderin poika Adolf Molander oli maanmittari ja majuri. Hänen poikansa Clas Herman Molander (1817-1897) toimi Hämeen läänin maaherrana, senaattorina ja valtiovarainministerinä ja Aleksanteri II aateloitua hänet, hän sai salaneuvoksen arvonimen ja korotettiin vapaaherralliseen säätyyn.

Tila on ollut saman suvun hallussa lyhyttä aikaa lukuun ottamatta. Isäntänä on nykyisin Aarno Lindeberg. Mäntyniemen kartanon omistajien, Molanderien ja Lindebergien merkitys Kesälahden kirkonkylän kehitykselle on ollut suuri. Adolf Molander oli 1800-luvun alussa mukana käynnistämässä Pyhäjärven laskuhanketta, ja hän lahjoitti isojaon yhteydessä alueet kirkkoa ja hautausmaata varten. Lindebergit ovat lahjoittaneet Kesälahden kunnalle mm. vanhan kansakoulun (nyk. Sovintolan), vanhan kunnalliskodin (nyk. Elsan) ja terveystalon (nyk. nuorisotalon) tontit.

Mäntyniemen päärakennus oli rakennettu 1760-luvulla. Tulipalon tuhattua kartanon päärakennuksen vuonna 1827, muutettiin entinen väentupa kartanon pääasialliseksi asuinrakennukseksi. Rakennusta laajennettaessa ja kunnostettaessa on sen alkuperäinen asu säilytetty myös sisätiloissa. Kartanon kauniissa pihaportissa on taottuna vuosiluku 1762.

Mäntyniemen kartanon alkuperäisistä rakennuksista on nykyisen päärakennuksen lisäksi jäljellä 1700-luvun lopulla rakennettu kaksikerroksinen aitta ja 1800-luvulla rakennettu kivinavetta, jonka yläosa rakennettiin uudelleen vuoden 1941 pommituksien jälkeen. Pihapiirissä on vuonna 1885 rakennettu meijeri, jossa oli juustomeijeri vuosina 1885-1910. Nykyisin asuinkäytössä olevaa rakennusta on korjattu ja laajennettu 1950-luvulla. Mäntyniemessä oli oma tiilitehdas 1900-luvun alkupuolella, saha 1950-luvulla, kotitarvemylly 1920-luvun alusta 1940-luvun lopulle ja kasvihuoneet vuosina 1929-1953.

Toinen asuinrakennus ja kivinavetta ovat 1800-luvulta ja aitta 1700-luvun lopulta. Mäntyniemen rakennukset ovat suhteellisen hyvässä kunnossa. Aitan ja päärakennuksen kunnostamiseen on saatu rakennusperinnön hoitoavustusta Pohjois-Karjalan ympäristökeskukselta. *Kartanoympäristön asuinrakennus, aitat ja kuusikujanne muodostavat merkittävän kulttuuriympäristön.*

Mäntyniemen kivinavetta

Savilahden pellot ja rakennettu ympäristö

Pyhäjärven Taipaleenlahden pohjoisella ranta-alueella on Kesälahden maisemallisesti merkittävimmät peltoalueet, ns. Savilahden pellot. Niistä vanhimmat olivat viljelykäytössä jo 1800-luvun lopulla. Peltoalat kasvoivat vähitellen ja 1930-luvulla tapahtui merkittävä kasvuvaihe, joka jatkui 1960-luvulle saakka. Sarvisaloon johtavan tien pohjoispuolella sijaitsee vanha niittyalue, ns. livanannurmet.

Alue on viljavaa, jääkauden jälkeisellä ajalla muodostunut maaperää. Lähellä Pyhäjärven rantaa, Pyhäjärvenlaskun yhteydessä muodostuneella rantapenkalla, kulkee vanha tie, joka johti Mäntyniemen kartanon kautta Kesälahden kirkolle. Läheisessä Halkoniemessä, Halkosaaren kohdalla, lastattiin aikoinaan halkoja lotjiin. Laajan viljelysmaiseman keskelle muodostui merkittäviä tiloja, joista edelleen on jäljellä joitakin vanhoja pihapiirejä rakennuksineen. Pääosa alueella toimivista viljelystiloina ja niiden pihapiireistä on 1900-luvulta. Peltoalueen pohjoisreunasta lähtee kapulatie, joka johtaa vanhalle Vilan tilalle Juutinsuon ylitse. Savinen maaperä mahdollisti 1940-luvulla kunnan tiilitehtaan perustamisen Savilahden alueelle. Sieltä ovat lähtöisin moniin rakennushankkeisiin, muun muassa pappilaan, käytetyt tiilet. Nykyään tiilitehtaasta on jäljellä ainoastaan sen sijaintipaikka.

Savilahden alueella on inventoimattomia 1900-luvun alkupuolen tiloja, jotka tulisi inventoida. Aktiivinen viljelykäyttö on pitänyt pellot ja maiseman avoimena. Maisemallisesti alue on Kesälahdelle tyypillistä vanhaa, laajaa, rantapeltoaluetta, jonka kulttuurihistoriallinen ja -maisemallinen arvo on merkittävä.

Savikko

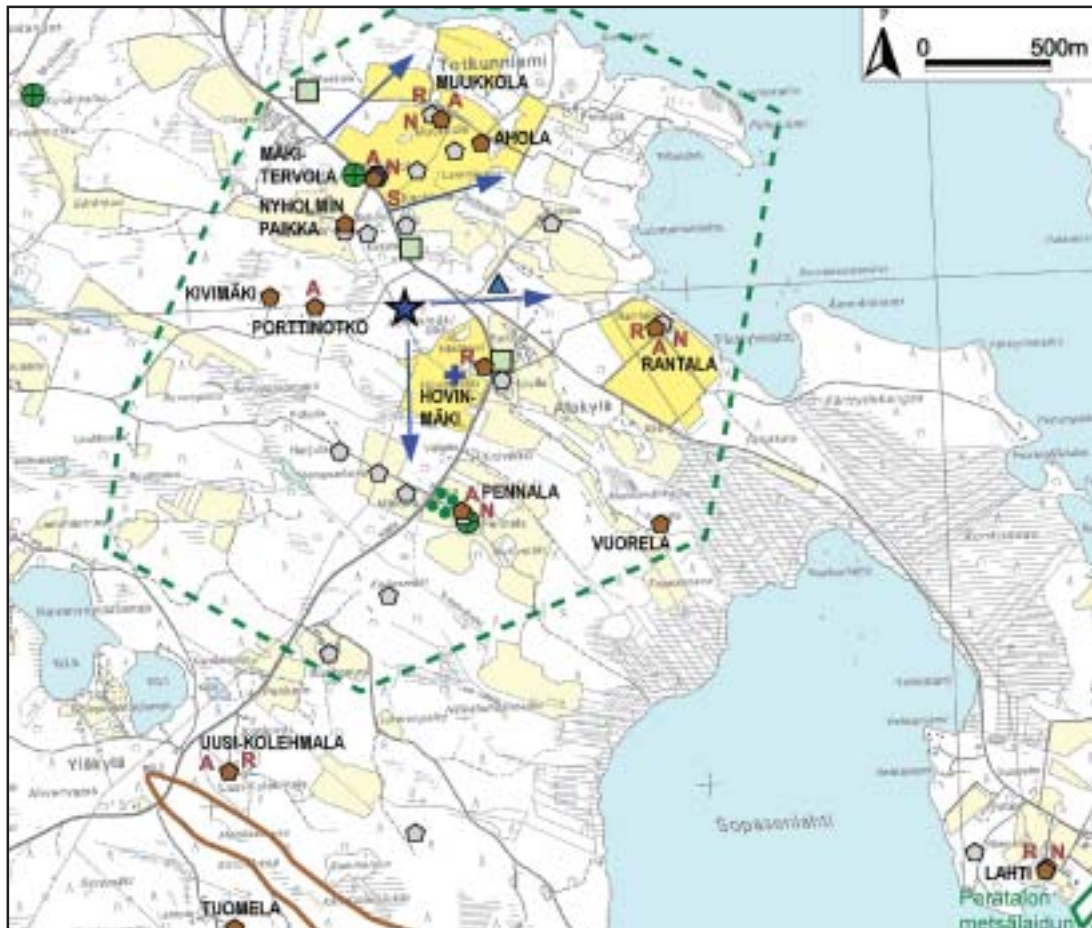
Asuinrakennus, aitta ja paja, Savilahden vanhimmat rakennukset, siirrettiin Savikon tilalle läheiseltä Tiialan tilalta. Vanha riviaitta kertoo rakennusten iästä. Läheisyydessä toimi vielä 1920-luvulla Seppä Litmasen paja. Navetta on vuodelta 1930. Ennen sotia tila toimi Mattila-nimisenä kylän postinhaku- ja tapaamispaikkana. Nykyisin tilan rakennukset ovat kesäasuntona. Pihapiiri on ehyt ja säilyttänyt vanhan asunsa. Asuinrakennus on kunnostettu vuonna 1996, jolloin sen perustukset kunnostettiin, alimmat hirsikerrat uusittiin, välikaton hiekkatäyte poistettiin ja savupiippu muurattiin uudestaan. *Rakennus on suojeltu keskustaajaman osayleiskaavassa "sr"-merkinnällä. Sen lisäksi pihapiiri kokonaisuudessaan tulisi merkitä kaavaan alueellisella "s" –suojelumerkinnällä.*

Tyventö

Diakonissa Maria Litmanen rakennutti vuonna 1919 Tyvennön tilalle asuinrakennuksen, jossa pidettiin muun muassa pyhäkoulua. Rakennuksen hirret ovat peräisin 1800-luvulla Savilahden vanhimmalla peltoalueella sijainneesta Litmalan tilan päärakennuksesta. Navetta on rakennettu vuonna 1929, kanala 1920-luvulla ja sauna 1940-luvulla. Vanhan suola-aitan puolikas on siirretty tilalle Raudankummusta. Pihapiirissä, joka oli tunnettu puutarhastaan, on edelleen hyvin vanhoja kuusia, koivuja, sembramäntyjä ja lehtikuusia. Hyvin säilynyt ja kunnossa pidetty rakennus on nykyään kesäasuntona. *Pihapiiri rakennuksineen tulisi suojella "s" –suojelumerkinnällä.*

7.3 Totkunniemi (Totkiniemi)

Kartta 5

Totkunniemen valtakunnallisesti arvokas rakennettu ympäristö ja maisema-alue

Totkunniemen selännekylä on muodostunut Pyhäjärven Taipaleenselän lounaisrannalle. Tilat viljelyksineen sijaitsivat tasapainoisesti loivassa, kumpuilevassa maisemassa, jossa tilojen asuinkeksusten sijaintia korostavat pihapiireihin johtavat puukujanteet ja yksittäiset puuryhmittymät. Kaukomaisemassa näkyy maisema-alueeseen rajoittuva Pyhäjärven selkä ja vastarannalla Sarvisalo. *Totkunniemi on merkitty valtakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi ja kulttuurihistorialliseksi ympäristöksi. Kyläkokonaisuus muodostuu maiseman ohella useista yksittäisistä rakennetun ympäristön arvokohteista.*

Kesälahden vanhimpiin kuuluvan kylän tilat on rakennettu harvakseltaan rantaselänteelle vanhan maantien varteen. Kylä jakaantuu neljäksi selkeäksi tilaryhmittymäksi. Arvokkainta rakennuskantaa edustaa kylän pohjoispäässä sijaitsevat Mäki-Tervola (ent. Tervola), Muukkola ja Ahola, eteläpäässä Pennala ja sivummalla muista sijaitseva Porttinotko sekä Hovinmäki, joka maastollisesti korkealla paikalla erottuu ympäristöstä. Alkuperäinen pihapiiri ja perinteistä rakennuskantaa on säilynyt Mäki-Tervolan, Muukkolan ja Pennalan tiloilla sekä kylälle tyypilliset, kuusi- tai lehtipuukujat tai niiden reunustamat tienvarret Muukkolan, Mäki-Tervolan ja Pennalan kohdalla.

Totkunniemen kylää. Oikealla näkyy Aholan päärakennus ja vasemmalla Muukkolan tilakeskus. Taustalla Pyhäjärvi.

Karjalainen / Kankkula

Isojaon yhteydessä muodostettu Kankkula 4 oli aikoinaan iso tila, johon kuului myös Kankkulasta v. 1922 lohottu Nyholmin paikka (Nyholmin tila). Isojen, vanhojen puiden suojaamassa pihapiirissä on mansardikattoinen hirsipinnalla oleva vuonna 1761 rakennettu päärakennus ja sitä vanhempi kaksikerroksinen aitta. Samaan pihapiiriin rakennettiin uusi, tiilinen päärakennus vuonna 1979.

Kankkulan vanha päärakennus sijaitsee kylän keskeisellä paikalla Totkunniementien läheisyydessä ja on oleellinen osa Totkunniemen kylänäkymää.

Muukkola

Tila on vanha kantatila, joka sijaitsee vanhan maantien, Piiloniementien varrella Pyhäjärven suuntaan avautuvan selänteen itärinteellä noin 20 metriä Pyhäjärven pinnan yläpuolella. Tilakeskukseen johtaa kuusikuja, jonka puusto on vanhaa ja vankkarakenteista. Ehyttä pihapiiriä reunustaa toiselta sivulta pitkä, alta avoin aittarakennus. Pihapiirissä asuinrakennusta vastapäätä on vanha kivinavetta ja erillään puuston suojassa sijaitsevat maakellari ja riihi.

Empirevaikutteisen asuinrakennuksen kaakkoispäädysessä on rakennuksen vanhin osa, uudempi osa on rakennettu 1920-luvun alkupuolella. Suuri kivinavetta on rakennettu Rajavaarasta louhituista kivistä. Tilalla on ollut myös oma paja.

Hyvin säilynyt rakennuskokonaisuus on oleellinen osa Totkunniemen valtakunnallisesti arvokasta rakennettua ympäristöä. Sijainti vanhan maantien varrella kertoo vanhasta kulttuurimaisemasta. Vanha maantie tulisi säilyttää esim. maatalouskäytössä. Rakennetun ympäristön kokonaisuus tulisi säilyttää.

Muukkolan piharakennuksia

Muukkolan päärakennus on empirepiirteinen, ja myöhemmin rakennetuissa kuisteissa on 1900-luvun alun jugendin piirteitä.

Ahola

Vanhan Piiloniementien varrella sijaitsevalta tilalta aukeaa avarat näkymät Pyhäjärvelle. Vanha maatila on aikoinaan lohottu Tervolan kantatilasta. Päärakennus on vuodelta 1916, pihapiirin aitta v. 1921, navetta v. 1914 ja sauna v. 1954. Lähistöltä purettu vanha riihi on siirretty Sorsasaareen. Viljelyssä edelleen olevat pellot muodostavat olennaisen osan Totkunniemen selännekylän nykyisestä peltomaisemasta ja kulttuuriympäristöstä.

Aholan vuonna 1916 rakennettu päärakennus on säilynyt alkuperäisessä asussaan.

Mäki-Tervola (ent. Tervola)

Tilakeskus sijaitsee Totkunniementien varrella osittain tietä reunustavan kuusirivistön suojassa. Pihapiirissä on hirsinen päärakennus 1700-luvulta, kahdeksan aittaa käsittävä aittarakennus sekä kivinavetta. Nykyisten rakennusten läheisyydessä on sijainnut Tervolan mylly ja saha. Päärakennusta on korjattu 1960-luvulla.

Rakennukset ja pihapiiri sijaitsevat keskeisellä paikalla Totkunniementien varrella ja maisemallisesti näkyvällä paikalla vanhan tien ulkokaarteessa. Niillä on keskeinen merkitys osana nykyistä kylä- ja tiemaisemaa. Tilan rakennusten ja pihapiirin säilymiseen tulee kiinnittää huomiota, myös olennaisena osana Totkunniemen tiemaisemaa.

Mäki-Tervolan aitta

Kuljunmäki sijaitsee vastapäätä Tervolaa. Paikalla on ollut kyläkeinu ja kokoontumispaikka ennen seurojentalojen perustamista. Kyläkeiun läheisyydessä vanhassa kuusikossa on ollut perimätiedon mukaan pusupuisto.

Pennala

Vanha koivukuja johtaa kylän eteläisimmässä osassa sijaitsevan tilan eheään, vanhojen rakennusten ja puiden muodostamaan pihapiiriin.

Tila on ollut saman suvun hallussa vuodesta 1764. 1900-luvun alussa tilalla asui ja vaikutti valtiopäivämies Pekka Pennanen. Tilan pelloista yli 30 ha oli suurimmillaan viljelykäytössä. Pääosa pelloista on edelleen pihapiirin tuntumassa, josta on laajat näkymät ympäristöön. Osa pelloista on nykyisin istutettuja, mutta pihapiirin lähipelot ovat metsittämättä.

Pihapiiri rakennuksineen on säilynyt alkuperäisessä asussa, myös 1900-luvun alussa istutetut yksittäiset puut ja tilalle johtava koivukuja. Myllymäellä, tilan kaakkoispuolella sijaitseva tuulimylly, josta luovuttiin 1930-luvulla. Myllystä on jäljellä kiviä myllyn perustuksissa ja pihapiirissä tallella olevat myllyn kivet. Nykyinen päärakennus on rakennettu kahdessa vaiheessa, vanhempi pääty 1800-luvun lopulla ja koillisipääty 1940-luvulla. Rakennuksen koillispuolelle rakennettiin lisäksi v. 1955. Rakennusta on korjattu ulkovaipan osalta ja pidetty hyvässä kunnossa. Pihapiirissä on useita vanhoja arvokkaita aittoja. Vuonna 1764 rakennettu, mahdollisesti Villalasta siirretty särvinaita toimi lihan ja kalan säilytystilana. 1900-luvun alussa rakennettu eloaita on kunnostettu ja aitan kate on uusittu. 1800-luvun alkupuolelta oleva vaateaita on korjattu 1990-luvulla. Vuonna 1772 ruumisaitaksi rakennettu aitta oli 1900-luvun alussa myös piikojen asuinaitana. Aitat ovat hyvässä kunnossa kunnostustöiden ansiosta. Pihapiiriin kuuluvan navetan vanhin osa on 1800-luvulta, luonnonkivestä tehdyn alaosan päälle on vuonna 1948 rakennettu lisärakenteita. Navettaa on laajennettu vuonna 1979. Laajennetussa osassa on nykyisin puimala, lato ja muita maatalouden tiloja.

Pennalan päärakennus ja koivukuja

Hovinmäki

Hovinmäki, Totkunniemen kylän vanhin asuinpaikka sijaitsee mäellä kylän keskeisellä paikalla, osittain puuston peitossa. Alueen vanhasta historiasta kertoo Hovinmäen alueelta löydyntä tsasounan paikka ja siellä sijainnut munkkien kaivo. Hovinmäki on ollut samalla suvulla vuodesta 1883. Juhana Luostarinen aloitti tuolloin tilalla maanviljelyn, jota seuraavat sukupolvet jatkoivat. Tilan ympärillä oli laajat viljapelot, jotka nykyisin ovat osittain umpeutuneet. Vieressä kohoavan rinteiden huipulla on kyläläisten talkoilla rakentama näkötorni entisellä paikallaan kylätien vieressä.

Tilan päärakennus on rakennettu entisen päärakennuksen paikalle siten, että pihapiiri on säilynyt eheänä. Hirsinen asuinrakennus on 1920-luvulta. Pihapiiristä erillään sijaitsee 1800-luvulla rakennettu alkuperäisessä asuunsaan erittäin hyvin säilynyt viljankuivaus- ja puintiriihi.

Näkymä Hovinmäelle. Kuvassa näkyy riihi ja taustalla kunnostettu näkötorni.

Totkunniemen entinen kansakoulu

Pöllälänniemeen vievän tien varrella on 1900-luvun alussa rakennettu keltainen koulurakennus. Siinä on rakennusajalle tyypillisen jugendin vaikutusta, erityisesti ikkunoiden ja julkisivun koristeaiheissa ja katon korkeassa muodossa. Koulutoiminnan loppumisen jälkeen rakennus on siirtynyt yksityisomistukseen.

Entinen koulurakennus on hyvin säilynyt ja entisöivän kunnostuksen tavoitteet huomioon ottaen kunnostettu alkuperäinen tyyli säilyttäen. Ulkomaalaukseen on saatu rakennusperinnön hoitoavustusta Pohjois-Karjalan ympäristökeskukselta. Ympäristössä esiintyy uutteran hoidon jälkeen perinteistä keto- ja niittykasvillisuutta.

Totkunniemen kylässä on näkyvissä arvot, joiden ansiosta alue on aikoinaan katsottu valtakunnallisesti arvokkaaksi kulttuuriympäristöksi ja -maisema-alueeksi, osittain harjoitetun maatalouden, osittain keskeisten, säilyneiden pihapiirien ansiosta. Valtakunnallisten arvojen säilyttämiseksi tulisi kiinnittää erityistä huomiota maisemanhoidollisiin toimenpiteisiin, rakennusten oikeanlaisiin korjaustapoihin ja siihen, että asutuksen sijainti maisemassa säilyy perinteisellä tavalla sijoitettuna ja asutukseen liittyvät pihapiirit eheinä.

Kylässä on edelleen nähtävissä alkuperäisen selännekylän ja kulttuurimaiseman ominaispiirteitä. Vuosien aikana on tapahtunut myös rakennuskannan uusiutumista ja vanhan rakennuskannan huononemista. Silti pihapiirien muoto ja avara viljelysmaisema on säilynyt ennallaan. Laidunnuksen synnyttämiä perinnebiotooppeja on edelleen nähtävissä, muun muassa muutamat hakamaat ja kasvillisuudeltaan tavanomaisemmat niityt Muukkolassa ja Aholassa.

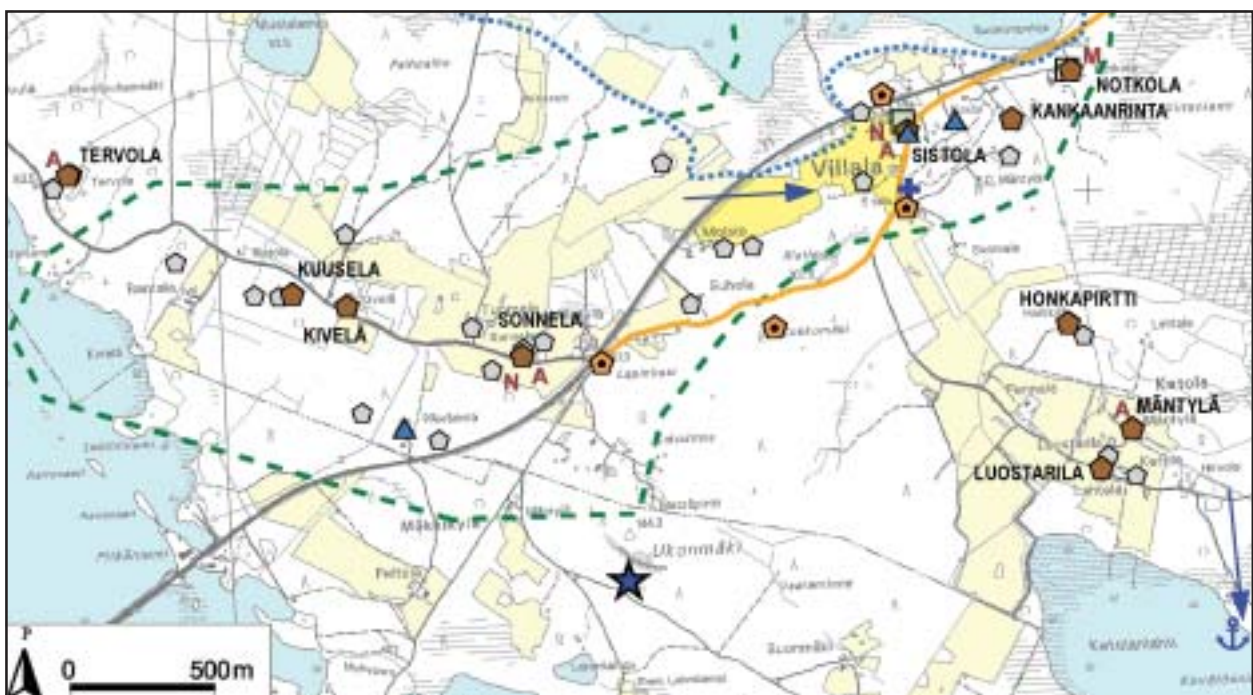
Vaarana arvokkaalle kulttuuriympäristölle on maatalouden muuttumisen seurauksena tapahtuva maiseman umpeenkasvu ja näkymien estyminen myös viereiselle Pyhäjärvelle. Maiseman avoimena pitämiseen tulisi kiinnittää erityistä huomiota. Pihapiirejä ja rakennuksia kunnostettaessa tulisi noudattaa perinteistä rakennustapaa ja -materiaaleja. Rakennusten kunnostamiseen on mahdollista hakea valtion rakennusperinnön hoitoavustusta.

Totkunniemen eteläosassa tietä reunustavien rehevien mänty- ja koivuvaltaisten sekametsien kasvillisuus viittaa kaskeamiseen. **Pöllälänniemen länsiosassa**, kaakkoon viettävässä rinteessä on **maakunnallisesti arvokas perinnemaisemakohte**, yli 40 vuotta laidunkäytössä ollut **metsälaidun**. Puusto on koivu- ja mäntyvaltainen. Osittain Pyhäjärveen rajoittuvassa rinteessä on jäljellä muutama kivikasa ja vanhaa kiviaitaa.

Arvokkaan kylämaiseman ohella ulottuu Totkunniemen-Alakylän alueelta Sittoniemeen useiden satojen metrien matkalla **Kampurasärkät maakunnallisesti arvokkaan kohteena**.

7.4 Villala

Kartta 6

Kesälahden vanhimpiin kyliin kuuluva Villalan kylä sijaitsee kunnan pohjoisosassa, Paasiveden ja Puruveden välisellä, lukuisten pienempien järvien ja lampien täplittämällä kannaksella. Keskeisellä alueella sijaitsee Villasenjärvi, jonka pintaa on laskettu 1900-luvun alussa suurten järvien laskujen aikaan. Maastossa on vielä näkyvissä entisen rantatöyrään jäljet. Maisemakuvallisesti alue on pehmeäpiirteisesti kumpuilevaa aluetta, jossa puoliavoimet viljelysmaisemat ja suljetut metsämaisemat vuorottelevat.

Kylä sai kiinteään asutuksensa jo 1500-luvun lopulla ja oli Laatokalta päin levinneen karjalaisasutuksen läntisimpiä asuinsijoja. Nykyinen kylän keskus oli keskeinen paikka, minkä osoittaa paikalta löytynyt ortodoksinen hautausmaa. Järvinen kannas kelpasi aikoinaan myös kivikautisille ja lappalaisille eränkävijöille. Täysinän rauhassa v. 1595 kylä jäi Venäjän puolelle. Stolbovan rauhassa v. 1617 seutu siirtyi Ruotsin hallintaan. Vähitellen karjalainen väki väistyi uskonnollisen painostuksen alta Venäjälle ja savolaiset muuttivat tilalle. Kylän heinämailla käytiin Purujärveltä asti, jonka villasilla lienee ollut merkityksensä myös kylän nimeen. Vuoteen 1631 mennessä kylä oli kasvanut 15-taloiseksi. Isojaon myötä tiivis kyläasutus hajaantui vähitellen Korvenniemen ja Hummovaaran suuntiin, jonne muodostui uusia kyliä kunnan pohjoispäähän.

Kylän vireydestä kertoo 1900-luvun alussa kylässä olleet oma koulu ja kauppa, maamiesseuran talo ja vähän myöhemmin rakennettu työväentalo. Oman kirkon Villala sai vuonna 1955, kun kirkonkylästä sinne siirrettiin ns. aiempi parakkikirkko hautausmaan viereen. Alttaritaulu, Alexandra Frosterus Sältin: "Kristuksen Taivaaseen Astuminen" on siirretty Villalan kyläkirkkoon Sakkolan kirkosta. Korvenniemi, Villalan sivukylä Paasiveden rannalla, sai 1930-luvulla oman koulun ja kaupan, joiden toiminta on nykyään lakannut.

Kylä on muodostunut suhteellisen tiiviisti vanhan Savonlinnantien varteen. Peltoja on metsitetty tai kesannolla. Kylässä on säilynyt vanhaa rakennuskantaa ja rakennuksia on kunnostettu alueen rakennusperinnettä ja alkuperäistä rakennustyyliä kunnioittaen, mm. Sistosen pääarakennus ja navetta, sekä Kanta-Käyhkölän tilakeskus rakennuksineen. Villalassa rakennusperinnettä on säilynyt erityisesti vanhoissa aitoissa, luonnonkivinavetoissa ja riihissä. Alueen rakennusperinteestä kertovat myös monet pajanpaikat ja rakennuksista löytyvät kyläseppien aikoinaan valmistamat taidokkaat lukot ja saranat. Pääosin Kerimäen puolella sijaitsevan Salpalinjan jälkiä on myös nähtävissä aivan Villalan itäosissa lähellä kunnan rajaa.

Savonlinna-Kiteen tieltä laajan peltoaukean keskellä kummalla näkyvä kyläkeskus rakennuksineen on Kesälahden maaseudun kulttuurimaisemaa parhaimmillaan. Sistosen vanha navettarakennus näkyy kylän symbolina kauas maisemassa ja muodostaa keskeisen osan vanhaa kyläkeskustaa. Maiseman säilyttäminen edelleen avoimena ja viljelykäytössä sekä olemassa olevan rakennuskannan kunnossa pitäminen on oleellinen tekijä ar-

Lakovaaran harjutie

vokkaan kulttuurimaiseman säilymisessä. Kokonaisuudessaan alue on maakunnallisesti arvokas kulttuurimaisema-alue.

Sistola (Sistonen)

Sistosen ja Pennalan nimellä tunnettu tila on Villalan kylämaiseman keskeisin ja näkyvin kohde. Tilalla on ollut peltoa noin 20 ha, joka on edelleen viljelykäytössä ja keskeisenä osana alueen vanhaa viljelysmaisemaa. Nykyisen kellarin paikalla tai läheisyydessä on mahdollisesti toiminut meijeri. Päärakennuksessa olevassa nurkkakammarissa on pidetty aikoinaan myös kauppaa.

Tilan pihapiiri on säilynyt ehyenä. 1920-luvulla rakennetun pääarakennuksen päädyissä on Villalan kylässä tyyppillisenä esiintyvä vinolaudoitettu paneelilaihe. Hirsirunkoinen, alun perin pärekattoinen pääarakennus on kunnostettu 1980-luvulla alkuperäinen ilme säilyttäen.

Keskeisenä maisemassa on 1800-luvun puolivälin jälkeen rakennettu komea luonnonkivinavetta, jonka rakenne viittaa kylän vanhoihin karjalaisjuuriin. Yläkerrassa ovat olleet asuinhuoneet ja alakerrassa kivistä rakennetussa osassa karjan tilat. Erillisenä navetassa on ollut hevostalli. Navetan alapohjassa on osittain jäljellä alkuperäiset multaiset. Alkuperäinen pärekatto vaihdettiin 1940-luvulla huopakatoksi, jota myöhemmin on uusittu.

PKA

PKA

Sistolan päärakennus ja vanha navetta

Tervola (Tervolahti)

Tervolan vanhalla tilalla entisellä Suomen, Ruotsin ja Venäjän valtakunnan raja-alueella toimi aikoinaan sekä suomalaisten että venäläisten esikunta. Tilalla on ollut kestikievari ja rannassa laivalaituri, josta kulki matkustajaliikenne Savonlinnaan. 1900-luvun alussa rakennettiin palaneen päärakennuksen paikalle uusi päärakennus, jossa oli majatalo 1920-luvun lopulle asti. Päärakennusta on korjattu 1960-luvulla. Pihapiirissä on 1850-luvulla rakennettu ruoka-aitta ja talli, jonka keskiosassa oli läpi-ajettava kärryliiteri sekä 1860-luvulla rakennettu hirsimökki, ns. Noposen mökki, jotka molemmat ovat huonokuntoisia. Tilalla sijainnut paja on purettu 1950-luvulla.

Kuusela

Tila on ollut asuttu 1800-luvulta lähtien. Vuonna 1850 rakennettu tilan päärakennus on toiminut myös majatalona. Ullakkotilassa on näkyvissä pärekaton rakenteet ja ullakon kivinen vaakapiippu, joka yhdisti kolme alakeran uunia yhdeksi piipuksi. Pihapiirissä on 1800-luvun alussa rakennettu aitta, jota on myöhemmin korjattu ja vanha savusauna. Villalan koulun perustamiskirja allekirjoitettiin tilalla 30.3.1900.

Sonnela

Tila sijaitsee vanhalla rakennuspaikalla keskellä laajoja peltoaukeita, jotka ovat edelleen viljelyskäytössä. Pihapiirin erottaa viereisestä Raikuuntiestä vanha kuusiaita. 1800-luvun lopulla rakennetun päärakennuksen alimmat hirsikerrat on uusittu 1940-luvulla. Pihapiirissä on 1900-luvun alussa rakennettu luonnonkivinavetta ja 1800-luvun loppupuoliskolla rakennettu aitta. 1900-luvun alussa rakennetun savusaunan kota- ja saunaosa on jaettu hirsiseinällä.

Honkapirtti

Tila on alueen kantatiloja. Puolitoistakerroksisessa, hirsirakenteisessa asuinrakennuksessa on luonnonkivisokkeli. Pihapiirissä on luonnonkivinavetta ja riviaitta.

PKA

Kanta-Käyhkölä (ent. Käihkölä ja Käyhkölä)

Korvenniemessä Taipaleenmäen itälaidalla sijaitsevan vanhan tilan alkuperäiset pellot ovat edelleen viljelykäytössä. Yhtenäisenä säilyneen pihapiirin alkuperäiset ja kunnostetut rakennukset ympäröivine peltoalueineen kertovat tilan maanviljelyhistoriasta. Rakennuksessa toimi Korvenniemen koulu vuosina 1937-1950 ja samanaikaisesti myös maakauppa vuosina 1925-1961.

Kartanonkeltaisen hirsirakennuksen tupa ja vanhin osa on peräisin 1850-luvulta, jolloin se rakennettiin vanhan, palaneen päärakennuksen tilalle. Rakennuksen toinen pääty on rakennettu vuosina 1910-1925. Rakennusta korotettiin puolitoistakerroksiseksi 1940-luvulla ja kunnostettiin 1970-luvulla. Rakennuksen päädyissä on Villalassa tyypillisenä esiintyvä vinopanelointi, joka on listoin erotettu vaakapanelista ja lappeesta lähtevästä paneloinnista.

Tilan yhtenäinen pihapiiri kunnostettuine, hyvin hoidettuine rakennuksineen yhtenäisten viljelyaukeiden keskellä muodostaa merkittävän kulttuuriympäristökohteen Villalan kylässä.

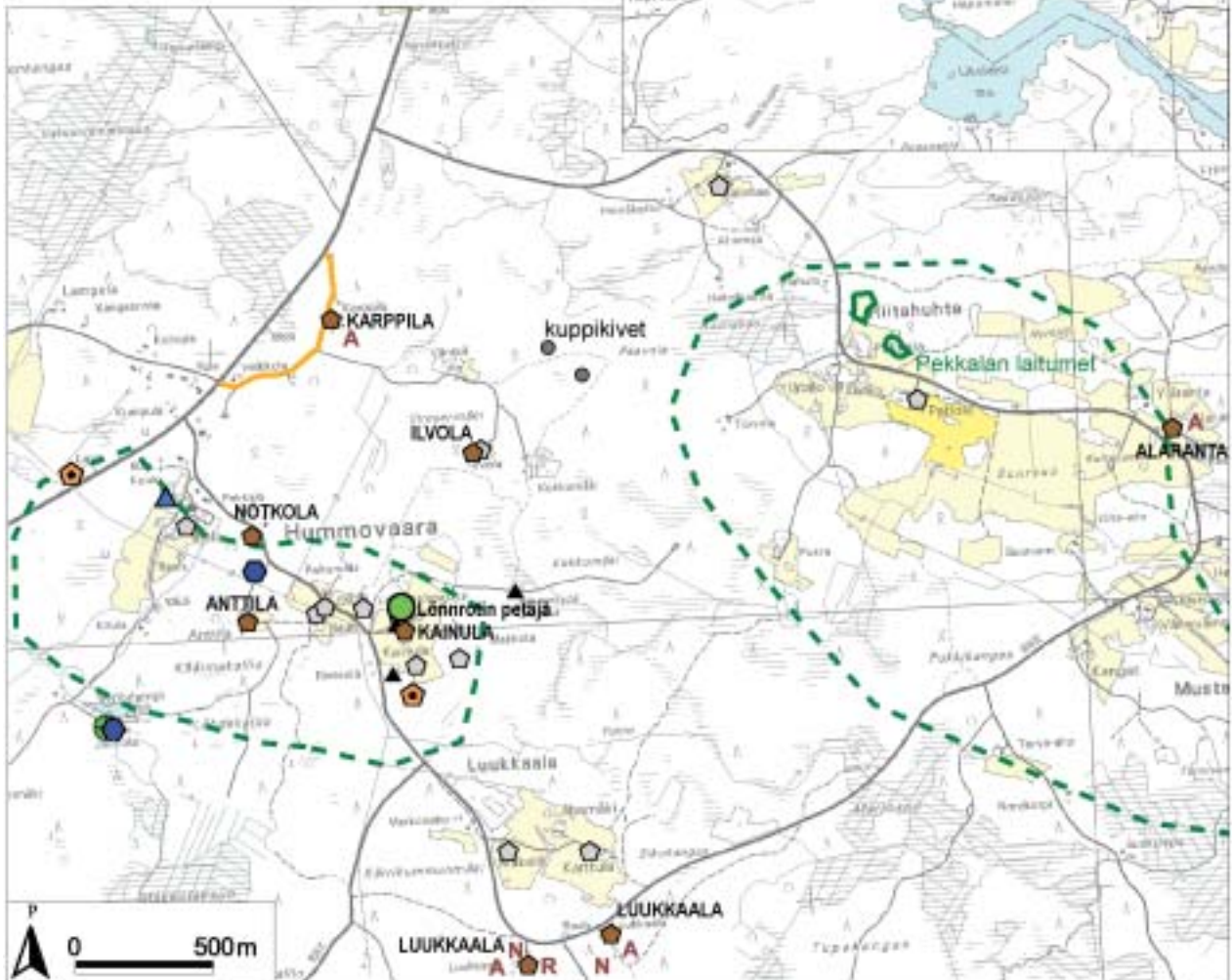
PKA

PKA

7.5 Hummovaara

Hummovaaran kyläasutus sijoittuu matalan ja pyöreälakisen vaaramaiseman alueelle. Kulttuuriympäristön arvot muodostuvat merkittävilta osin historian tapahtumista, Elias Lönnrotin runonkeruumatkasta Kesälahden Hummovaaraan. Petäjä, jonka juurella hänen kerrotaan laulattaneen tilallista Juhana Kainulaista vuonna 1828 on säilynyt edelleen näkyvänä maisemassa (kuva s. 21). Hummovaara on valtakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö tämän merkittävän tapahtuman ja henkilöhistorian perusteella.

Kartta 7

Pekkanen niityt Riitahuhdan kylässä

Maakunnallisesti arvokas perinnemaisema-alue, Pekalan niityt, sijaitsee Riitahundan kylässä, kylätien lähellä. Alue on kivinen, paikoin avokallioinen ja osittain jo niukkaravinteinen. Koivuvaltaisen hakamaan etelärinteessä on tervanpolttoajoilta peräisin oleva hauta. Hummovaarassa on arvokasta vanhaa perinteistä viljelymaata ja viljelymaana olleita isoja peltoalueita Mustalahden tien läheisyydessä. Alarannan tilalla ja pelloilla on perinteisiä kiviaitoja rajaamassa peltoalueita yhteensä noin 1,5 kilometrin matkalla. Maisemassa selkeästi erottuvat kiviaidat ovat säilyneet paikallisesti arvokkaana kulttuuriympäristön erityispiirteinä.

Alarannan tilalla on satoja metrejä vanhoja kiviaitoja.

Uhrikivet, kuppikivet - pirunpöytä. Kainulan tilan läheisyydessä on ”pirunpöydäksi” nimetty uhrikivi, jossa kuoppia eli kuppeja on peräti 78. Alkuaan pirunpöytä lienee ollut yksittäisen talon tai kylän uhrikivi. Kuppeihin laitettiin viljaa, tai leipää, teurasverta ja marjoja. Kuppikivet on yleensä tulkittu rautakautisiksi esiintymiksi, mutta on myös mahdollista, että Hummovaaran kuppikivet olisi koverrettu myöhemmin.

Hummovaaran vanhasta rakennuskannasta on suuri osa uusiutunut kokonaan tai osittain. Alueella on useita isojaon aikaisia rakennuspaikkoja, Kainulan tilan lisäksi Alarannan tila, Luukkaalan molemmat tilat, Ilvolan tila sekä Anttilan, Notkolan ja Karppilan tilat. Jäljellä on monella tilalla vielä ehjiä pihapiirejä ja niihin liittyvää rakennuskantaa, muun muassa Luukkaalan tilalla.

Luukkaalan tilan riihi sivukorsuineen

Kainula

Tila on ollut saman suvun omistuksessa vuodesta 1766. Elias Lönnrot yöpyi tilalla runonkeruumatkoillaan ja laulatti runoilija Juhana Kainulaista. Kainulaisen vanha savupiirtti sijaitsi nykyisen pihapiirin keskellä. Vuonna 1886 rakennetun tilan kaksikerroksinen hirsinen asuinrakennus jaettiin myöhemmin kahtia ja toinen pääty, jossa oli tupaja kaksi kamaria, purettiin. Toinen pääty on nykyisen asuinrakennuksen osana. Rakennusta on korjattu 1960- ja 1990-luvuilla, ja katto on muutettu mansardikatoksi. Tilalla on v. 1888 rakennettu riihi sekä pihapiirissä neliosainen riviaitta. Aitassa on Leo Karppasen tekemät rajakarjalaistyyliset otsalautakoristeet. Vuonna 1906 rakennetun luonnonkivinavetan yläosa on uusittu. Rakennukset on pidetty hyvässä kunnossa. Maataloutta edelleen harjoittava tila on erityisesti historiallisten arvojensa perusteella keskeinen osa Hummovaaran kulttuurihistoriallista ympäristöä.

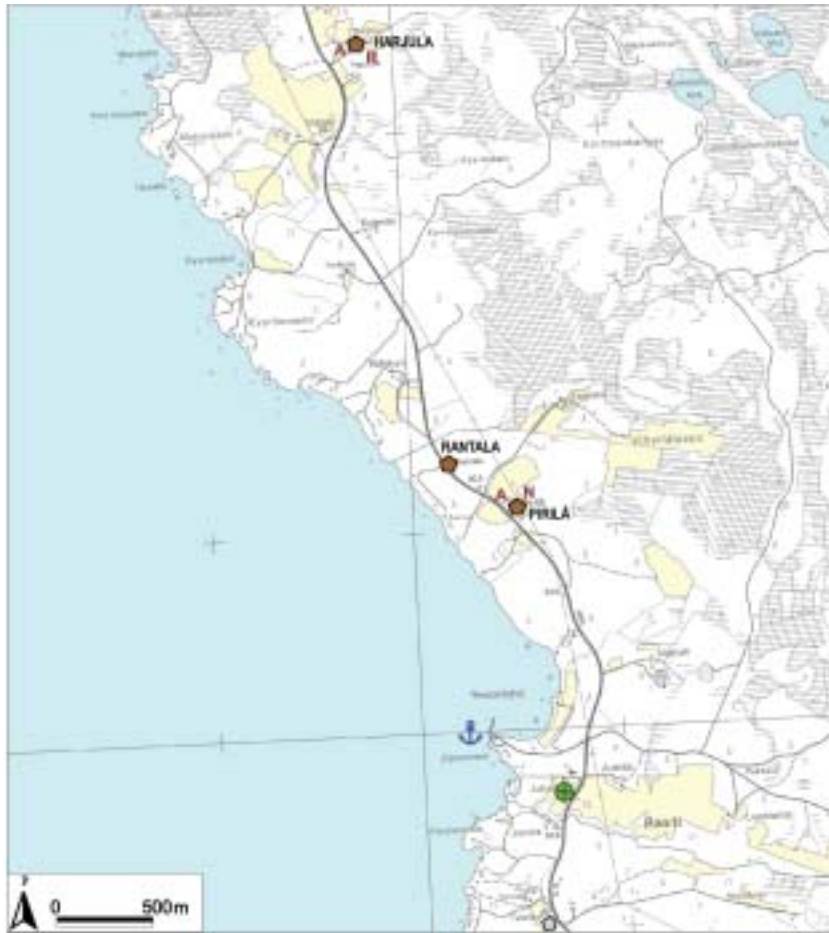

Kainulan päärakennus, johon on tehty laajennus.

7.6 Rasti-Salokylä ja Aittolahti

Rastin kyläasutus on syntynyt nauhamaisesti Puruveden itärannalla kulkevan vanhan tien, nykyisen Väärämäentien itäpuolelle. Kylän sijainti lähellä Puruveden rantaa tekee siitä maisemallisesti hyvin merkittävän. *Näkymät avaralle Puruvedelle kertovat Kesälahden sijainnista isojen vesien äärellä. Väärämäentiellä on kohtia, joista avoimet näkymät Puruvedelle ovat erityisen kauniit ja merkittävät ja jotka tulisi säilyttää avoimina.*

Rastin ja Salokylän ensimmäisestä asutuksesta on tietoa jo 1700-luvulta. Nauhamaista kyläasutusta alkoi vähitellen muodostua vanhan maantien, nykyisen Väärämäentien varrella. Aittolahdessa oli vilkkaasti liikennöity satamapaikka ja saha myöhemmin 1920-luvulla. Sataman läheisyydessä ranta-alueella sijaitsi vanha suolaaitta ja mylly, jonka toiminnasta kertovat säilyneet kivirauniot ja -seinät. Alueella on vanhaa, suhteellisen hyvin säilynyttä rakennuskantaa sekä nykyisin asuinkäytössä oleva entinen Hamnströmin kauppa.

Näkymä Puruvedelle Väärämäentieltä

Kartta 8

Kartta 9

Aittalahden talo

Lepola (ent. Kaksola)

Lähes 100 vuotta vanha kuusiaita erottaa tilan Väärämäentiestä. 1870-luvulla rakennetun hirsirakennuksen länsipääty on ollut mahdollisesti ennen savupirttinä. Itäpäädyn huoneissa on kaksi luonnonkivistä tehtyä pystyuunia, joiden ulkopinta on myöhemmin rapattu. Itäpäädyn ikkunat ovat alkuperäiset. Rakennukseen tehtiin 1900-luvun alussa mansardikatto lisätilan saamiseksi ulkolle. Hyvin säilyneessä pihapiirissä on 1800-luvun puolivälissä rakennetut vilja-aitta ja alun perin kolmiosainen maitoaitta, jossa on lisäksi nukkuma- ja vaateaitta. Aitan pohjoispäädyssä oli maidon varastointi- ja jäähdystystila. Lisäksi pihapiirissä on 1850-luvun puolivälissä rakennettu suuri savusauna, joka on myöhemmin muutettu varastokäyttöön.

Pirilä

Väärämäentien varrella hyvin säilyneessä Pirilän pihapiirissä on asuinrakennus, aitta ja navetta. Tila toimi aikoinaan muun muassa savottamiesten majapaikkana. Asuinrakennus on rakennettu 1920-luvulla. Mansardikattoisen vuonna 1922 rakennetun navetan yläosa on myöhemmin uusittu. Alun perin vilja-aitaksi 1900-luvun alkupuolella rakennettua aittaa on jatkettu toisesta päästä lautarakenteella. Läheisellä peltoalueella sijaitsevan vanhan ladon kunnostamiseen on saatu rakennusperinnön hoitoavustusta Pohjois-Karjalan ympäristökeskukselta.

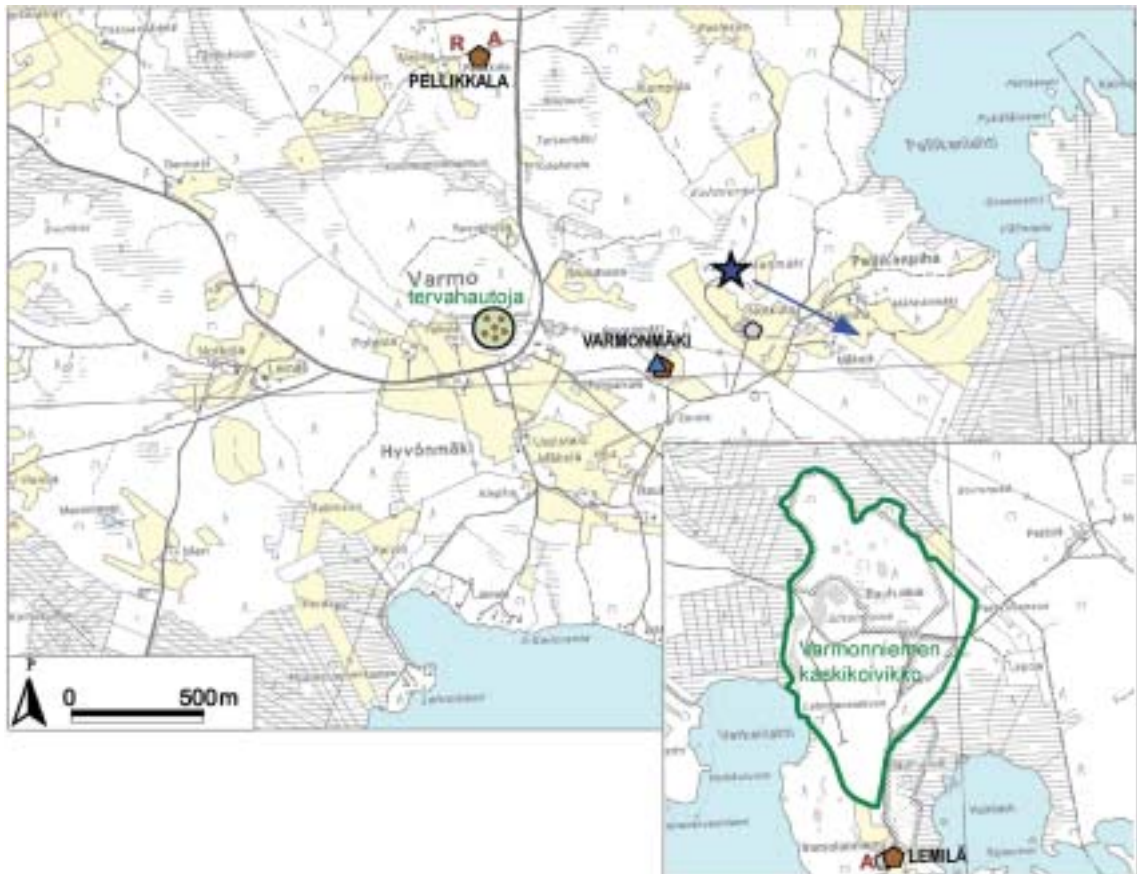
Tila edustaa oman aikansa rakennuskantaa ja pihapiiriä. Tilan sijainti Väärämäentien varrella on osa alueen nauhamaisesti muodostunutta vanhaa kylärakennetta.

Aittalahti

Tila sijaitsee peltoalueiden keskellä etelärinteessä Väärämäentien läheisyydessä. Tien toisella puolella sijainneet laajat peltoalueet ovat metsittyneet koivulle. Tila on ainoa isojaon jälkeen samalla suvulla säilynyt tila Kesälahdella. Juho Malinen sai sedältään Heikki Maliselta v.1825 kruunun torpan, josta Aittalahden tila vähitellen muodostui. Puolitoistakerroksinen hirsinen asuinrakennus on rakennettu v.1843, sauna 1800-luvulla ja aitta 1930-luvulla. Päärakennus on nykyään vapaa-ajan asuntona. Päärakennus ja piharakennukset ovat kohtuullisen hyvässä kunnossa.

7.7 Varmo - Koussa

Kartta 10

Varmonniemen vanha kaskikoivikko muistuttaa kaskiviljelystä ja metsälaidunnuksesta. Lähes 40 ha:n suuruisen, Pohjois-Karjalan suurin yhtenäisen jäljellä oleva kaskimetsäalue on valtakunnallisesti arvokas perinnemaisema. Kaskikoivikossa kasvaa varttuneiden koivujen valitsemaa tuoretta ja lehtomaista kangasmetsää sekä lehtokasvien ohella useita tyypillisiä ahokasveja, kuten peurankelloa, ahomansikkaa, ruusuruohoa ja ahopukinjuurta. Koivikosta löytyy lahoavia lehtipuita ja lahopusissa eläviä kääpiä, jäkäliä ja hyönteisiä. Alueella esiintyy useita tikkalajeja. Kuuseutumien uhkaa alueen ainutlaatuisia luontoa ja koivikkomaisemaa.

Alue on myös maisemallisesti hyvin arvokas. Lounaassa sijaitsee Juutinsuon osin luonnontilainen keidassuo, jonka poikki kulki aikoinaan merkittävä talvitie. Mustolanjoki, Hanelinlampi ja Kousanlampi ovat historiallisesti merkittäviä, sillä siellä kävivät Valamon munkit 1500-luvulla kalassa, kunnes luovuttivat kalastusoikeudet v. 1630 varmolaiselle talonpojalle Ignato Bauriloffille.

Varmoon perustettiin aikoinaan suuria viljelysalueita, joiden mukana asutus lisääntyi niin, että kylään perustettiin 1920-luvulla oma kansakoulu. Vanhaa rakennuskantaa edustavat **Immosen talo**, jonka vanhin osa on 1800-luvulta, toinen pääty on 1920-luvulta ja pihapiirissä oleva vaate- ja vilja-aitta 1900-luvulta sekä **Lemilän ja Pellikkalan tilat**.

Pellikkalan vanha riihi

Varmonniemessä on professori ja runoilija Unto Kupiaisen 1950-luvulla rakennettu kesähuvila. Kesälahden museoalueen ja Kesälahti-Seura ry:n syntymiseen vaikuttanut runoilija kuvaa runoissaan Pyhäjärveä ja Varmon seutua, Hanelinlampea. Runoutta kutsutaan myös "Väkeväisenmäen" runoudeksi Varmossa sijaitsevan mäen ja näköalapaikan mukaan.

7.8 Saarten alue

Sarvisalon, Suitsan- ja Sorsasaaren asutus alkoi Ruotsinvallan aikana. Ensimmäiset asukkaat tulivat saariin 1700-luvun loppupuolella. Saarissa oli runsaasti kaskimaita, joista käytiin taisteluja uukuniemeläisten tehdessä salaa kaskimetsiä Sarvisaloon. Kesälahden ja Uukuniemen rajan kohdalla on ollut valtakunnan raja, josta Suitsansaareen on edelleen näkyvissä vanhoja rajamerkkejä. Sekä kesällä että talvella saarten kautta kulki vilkas vesi- ja talvitieliikenne. Sen seurauksena Sarvisaloon ja Suitsansaareen syntyi useita tiloja.

Sarvisalo

Sarvisalon pohjoisrannalta avautuu laajat näkymät Pyhäjärven suurille selille. Saaren pohjoisrannalla on paikoitellen näkyvissä Pyhäjärven laskun aiheuttamia rantatöyräitä. Pilkonniemessä oleva vanha paikannimi Valamo viittaa todennäköisesti aikaan, jolloin Valamon munkit kävivät Kesälahdella kalastamassa. Kaivannonlahti, vanha kaivanto Riihiniemessä on aikoinaan toiminut veneenvetopaikkana. Mäntylahdessa on rauhoitettu puu. Merkittävä jäätie kulki mantereelta Sarvisaloon ja edelleen Suitsansaareen. Sarvisalon mantereeseen yhdistävä silta rakennettiin 1990-luvulla.

Sarvisalossa on vanhaa arvokasta rakennuskantaa, joka tulisi inventoida.

Sarvisalon koulu on nykyisin asuinkäytössä.

Suitsansaari

Saari on maisemallisesti arvokasta aluetta. Pohjoisosa kuuluu Kesälahteen ja eteläosa naapurikuntaan Uukuniemeen. Suitsansaaren historiasta kertovat saaren keskellä aiemmin kulkenut valtakunnan raja ja sen merkinä maastosta löytyvät vanhat rajakivet, joissa näkyy muun muassa kiveen hakattu kuninkaan kuva. Saaren varhaisesta asutuksesta kertoo vuodelta 1725 peräisin oleva, museoalueelle siirretty savutupa.

Venereitti Viipurista Pohjois-Karjalaan kulki Pyhäjärven kautta Orivedelle ja sieltä Pyhäselälle. Saareen rakennettiin useita tiloja vilkkaasti liikennöidyn venereitin varrelle. 1800-luvun alussa Suitsansaareessa ”Ruotsin puolella” oli Pennalan talo, joka toimi myös matkalaisten yöpymispaikkana. Pennalassa asui ja toimi kupariseppä Antti Korhonen, joka valmisti Kesälahden, Uukuniemen ja Kiteen viinapannut. Hänen ja Anni Pennasen pojasta Henrikistä tuli Kesälahden ensimmäinen kauppias.

Ketola

Ensimmäiset tiedot tilan asuttamisesta ja rakentamisesta ovat 1700-luvun lopulta Matti Ketolaisen muutettua Suitsansaareen Villalasta v.1762. Asuinrakennukseen rakennettiin lisää kamareita 1920-luvulla. Pihapiirissä on 1800-luvulla rakennettu viisivivinen aitta, joka vuorattiin 1940-luvulla ja jota on myöhemmin jatkettu. 1800-luvulla rakennetun kiviavetan toinen kerros on uusittu ja seiiniin tehty ikkunoita.

Peltola

Tila on kuulunut alun perin Pennasen suvulle. Pölläsen suku on tullut saaren Uukuniemen puoleisesta päästä v. 1913. Luonnonkiviavetta ja pihapiirin kaksi aittaa on rakennettu 1910-luvulla. Avetan yläosa on uusittu v. 1969.

Myllylä

Tilan päärakennus on todennäköisesti vuodelta 1910. Vuonna 1930 vanhan osan yhteyteen on tehty laajennus. Rakennus on aiemmin ollut moniharjainen, keskiharja pituussuunnassa ja molemmissa päädyissä poikkiharjat. Lisäksi eteisen harja on ollut liitettyä päärakennuksen pitkittäislappeeseen.

PKA

Uusean veneen venevaja, veneliiteri, sijaitsee Suitsansaaren länsirannalla. Venevaja on toiminut saarelaisten veneiden ja tarvikkeiden yhteisenä säilytyspaikkana. Rakennuksen kunnostamiseen on saatu entistämisyavustusta Museovirastolta.

Tuhkala

Tilalla on harjoitettu maa- ja karjataloutta aina 1990-luvun loppuun saakka. Tilan vuonna 1877 rakennettu asuinrakennus lautavuorattiin 1940-luvulta. Tilalle on siirretty kaksikerroksinen riviaitta 1870-luvulla. 1800-luvulla rakennetun maakellarin puukatto on muutettu sementtikatoksi 1940-50 -luvuilla. Varastokäytössä oleva savusauna on 1920-luvulta ja kaksi latopuimalaa 1940- ja 1950-luvuilta. Vanhan kiviavetan alaosa on luonnonkiveä, yläosa uusittu sementtitiilikseksi v.1953. Tilalla ollut riihi on purettu.

Sorsasaari

Saaren varhaisesta asutuksesta kertoo sinne 1700-luvulla rakennettu, sittemmin museoalueelle siirretty savutupa. Sorsasaaresta on inventoitu yksi kohde, Sorvanniemi.

7.9 Poroniemi ja Kereli

Poroniemi

Poroniemi on vanhaa kulttuurimaisemaa, jossa tien ja rannan väliset alueet raivattiin jo hyvin varhain viljelykäyttöön rantapelloiksi. Poroniemen etelärannalla on edelleen vanhoja peltoalueita, joista osa on viljelykäytössä ja osa mansikkaviljelyksinä. Poroniemen lahdella veden pinnan alla jatkuu särkkämuodostuma Savilahden Kiviniemestä kohden Kerelin Pitkäniemeä. Poronimentieltä aukeaa avoimet näkymät vesistön ylitse etelään Kerelin suuntaan ja kaukomaisemassa näkyvät pehmeähuippuiset vaarat.

Poroniemen alueella on ollut vanhaa rakennuskantaa, tiloista osa on edelleen asuinkäytössä. Muutama uusi asuinrakennus on rakennettu maisemallisesti näkyvälle paikalle keskelle avointa ranta- ja peltomaisemaa. Poroniemen eteläosassa Jyrkänkallioiden vedestä nousevassa rinteessä on kalliomaalauksia. Alue on maisemallisesti ja kulttuurihistoriallisesti paikallisesti arvokas vanhoine rantapeltoineen ja viljelyksineen.

Poroniemen tien ja Poroniemenlahden välinen ranta-alue ja viljelymaisemat ovat arvokasta kulttuurimaisema-alueita rantapeltoineen ja viljelyksineen. Viljelyksessä olevat pellot tulisi merkitä kaavaan maisemallisesti arvokkaana peltoalueena ja laatia ranta-alueelle maisemanhoito-ohjeet tai -suositukset.

Liukkulahti

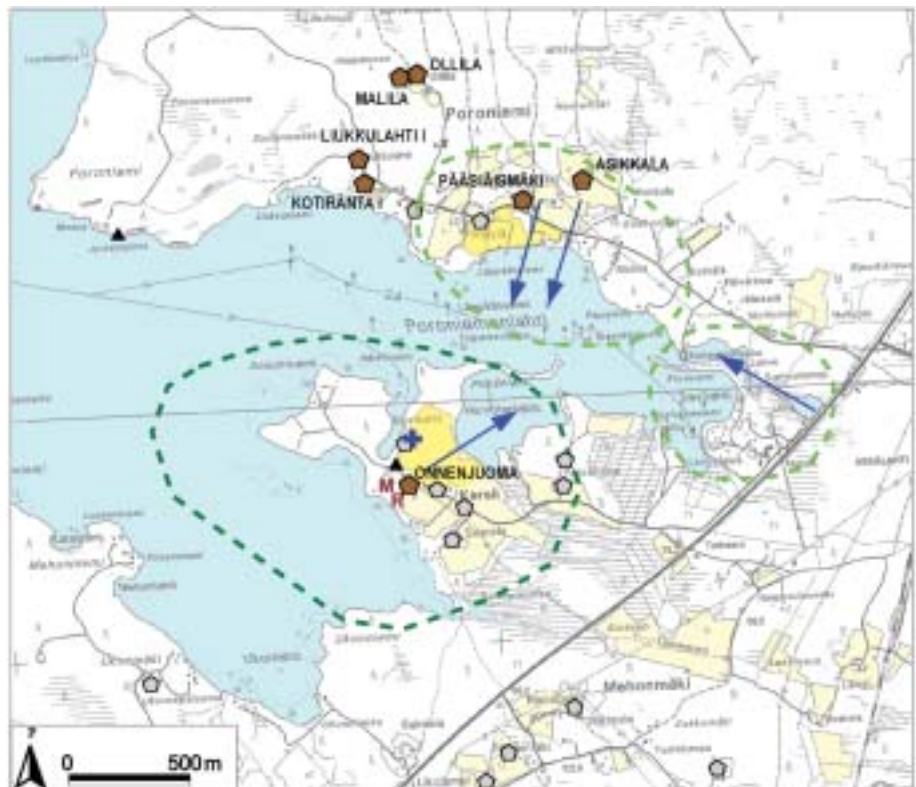
Vanhan kantatilan pihapiirissä on vuonna 1900 rakennettu navetta ja aitta sekä asuinrakennus vuodelta 1920. Läheiset rantapellot ovat metsittyneet.

Liukkulahden navetta

Alueen vanhin rakennus on Suitsansaaresta siirretty, 1800-luvun alun kalamökki. Se toimii nykyisin nukkuma-aittana.

Kartta 11

Pääsiäismäki

Tila laajoine rantapeltoineen rajoittuu viereiseen Puruveteen. Vuonna 1886 rakennettu asuinrakennus oli alun perin pienehkö tupa, jota sittemmin on laajennettu ja korjattu. Kuistit ja ikkunat ovat luultavasti 1920-luvulta. Pihapiirissä on 1800-luvulta oleva vilja-aitta, jota myöhemmin on jatkettu molempiin päihin rankorakentein. Tilalla on myös 1800-luvulla rakennettu kavinavetta, joka on myöhemmin uusittu kivijalasta ylöspäin. Pihapiirissä on uusi asuinrakennus. Vanha asuinrakennus on säilytetty ja pidetty kunnossa.

Pääsiäismäki on vanha maanviljelystila, jonka pellot ovat edelleen viljelykäytössä. *Maisemallisesti arvokkaat näkymät viereiselle Poroniemenlahdelle säilyvät avoimina rantapeltojen viljelyn ja mansikanviljelyn ansiosta.*

PKA

Pääsiäismäen aitta

Kotiranta I

Vanha kantatila sijaitsee loivalla Puruveteen viettävällä etelärinteellä. Mansardikattoinen asuinrakennus on rakennettu 1930-luvun alkupuolella, samoin pihapiirissä oleva aitta. Aittarakennuksen keskellä on hirsiaitta, jota on myöhemmin laajennettu päätyihin ja ylöspäin. Tilalla harjoitettiin karjataloutta 1940-luvulle saakka, jolloin tilalla ollut vanha navetta purettiin. Tilan länsirajalla on 1930-luvulla istutettu vanha kuusiaita. *Tilan rakennukset ovat hyvässä kunnossa ja ovat edustava ja keskeinen osa Poroniemen vanhaa kulttuurimaisemaa.*

Kotirannan pihapiiriä

Ollila

Peltoalueen keskellä sijaitsevan tilan 1800-luvun asuinrakennuksen vanhimmassa, luuteenpuoleisessa osassa on alkuaan ollut tupa, jota laajennettiin 1900-luvun alkupuolelle hirsirakenteilla. Rakennuksessa on toiminut aikoinaan kiertokoulu ja pyhäkoulu. Pihapiirissä on vuonna 1890 vilja- ja vaateaitaksi rakennettu, kotimuseona toimiva aittarakennus.

Kereli

Kerelinkylä satamineen oli liikenteellisesti tärkeällä paikalla Hummonselän puolella lähellä kirkonkylää. Puruveteen Syvälahden syväsatamassa oli vilkasta laivaliikennettä 1700-luvulta aina 1930-luvulle asti. Syvälahdessa sijainnut kauppiaiden vanha suola-aitta on nykyisin museoalueella. Jo 1500-luvulla Kerelissä oli ortodoksisuudesta, mistä kertoo sataman läheisyydessä 1500- ja 1600-luvuilta oleva ortodoksisen kalmiston paikka. Alue on nykyään peltoa. 1700-luvulla asukkaina oli säätyläis- maanviljelijöitä, lähinnä pappien jälkeläisiä. Alueella oli useita rakennuspaikkoja, niistä jäljellä on enää Kerelin tila.

Kerelin Syvälahden satama 1800-luvun lopulla

Kesälähti-Seuran arkisto

Kereli (Onnenjuoma)

Lähellä satamaa oleva Kerelin talo oli alueen merkittävin talo. Vanha kuusikuja johtaa edelleen entiseen Syvälahden satamaan. Vaurautta kuvastivat komea päärakennus, suuri kivinavetta, tallit, iso puutarha hedelmäpuineen ja useat piharakennukset.

Tilan aumakattoinen ja empiretyylinen päärakennus on todennäköisesti 1860-luvun alkupuolelta. Luultavasti 1900-luvun alussa rakennettujen kuistien ikkunoissa on jugendin vaikutteita. Rakennusta on korjattu useita kertoja mm. tulipalon jälkeen v. 1930. Kerelin navetta ja siihen kuuluneet kivirakenteiset tallit näkyvät vuoden 1862 tilakartalla. Tilalla oli oma meijeri, jonka perustukset ja kellari ovat säilyneet nykyisellä naapuritontilla. Kivinavetta, savusauna ja paja on purettu. Asuinrakennuksen lisäksi ovat säilyneet aitta, lato ja riihi ja kenttäsaha. Pihapiirissä on alkuperäinen holvirakenteinen maakellari. Lähellä tietä sijaitsee osittain kaksikerroksinen aitta. Vuosien aikana pihapiiri ja rakennukset ovat päässeet rappeutumaan. Vapaa-ajan asuntona olevaa päärakennusta kunnostetaan.

Kerelin tieltä ja tilalta avautuu näkymä vanhan, yhtenäisen peltomaisema ylitse vesistön ja Poroniemen suuntaan. Alueella on voimassa ranta-asemakaava, jossa uusia rakennuspaikkoja on osoitettu rantapeltojen ja Kerelintien väliselle maisemallisesti arvokkaalle peltoalueelle. Ranta-asemakaavaa tulisi tarkistaa ja ottaa huomioon peltomaisemaan liittyvien näkymien säilyminen. *Rakennuslupia myönnettäessä rakennusten sijoittelussa tulisi kiinnittää huomiota avoimen näkymän säilymiseen. Kerelin tietä parannettaessa tulisi varmistaa aitan säilyminen.*

Kerelin vanha päärakennus ja pihapiiriä

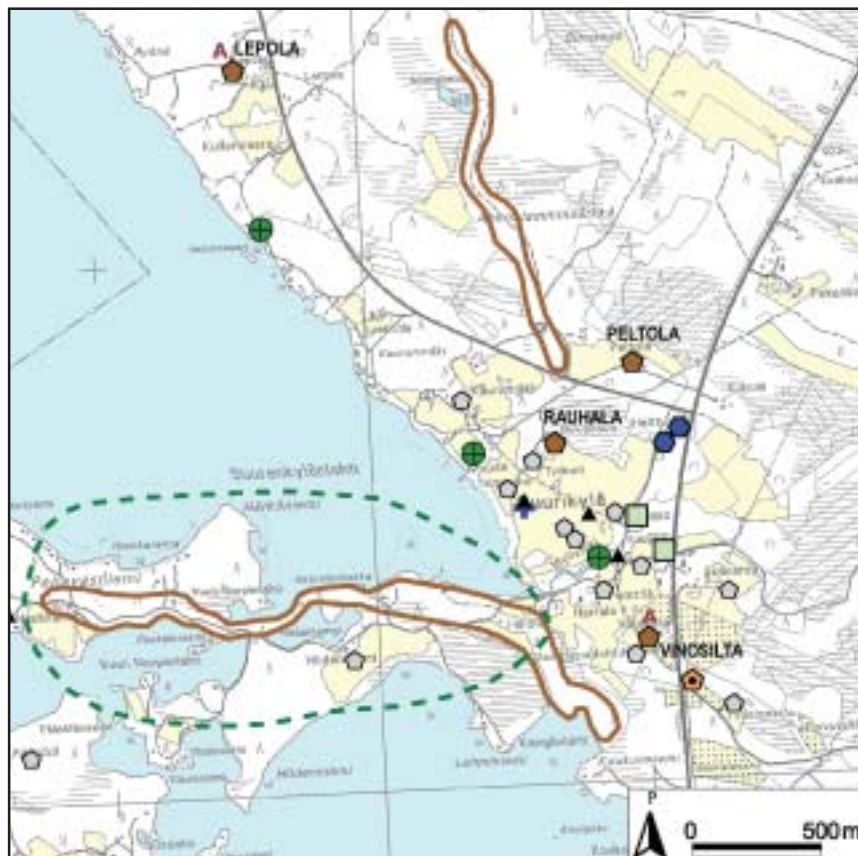
Kartta 12

7.10 Purujärvi - Suurikylä (Suurikylä)

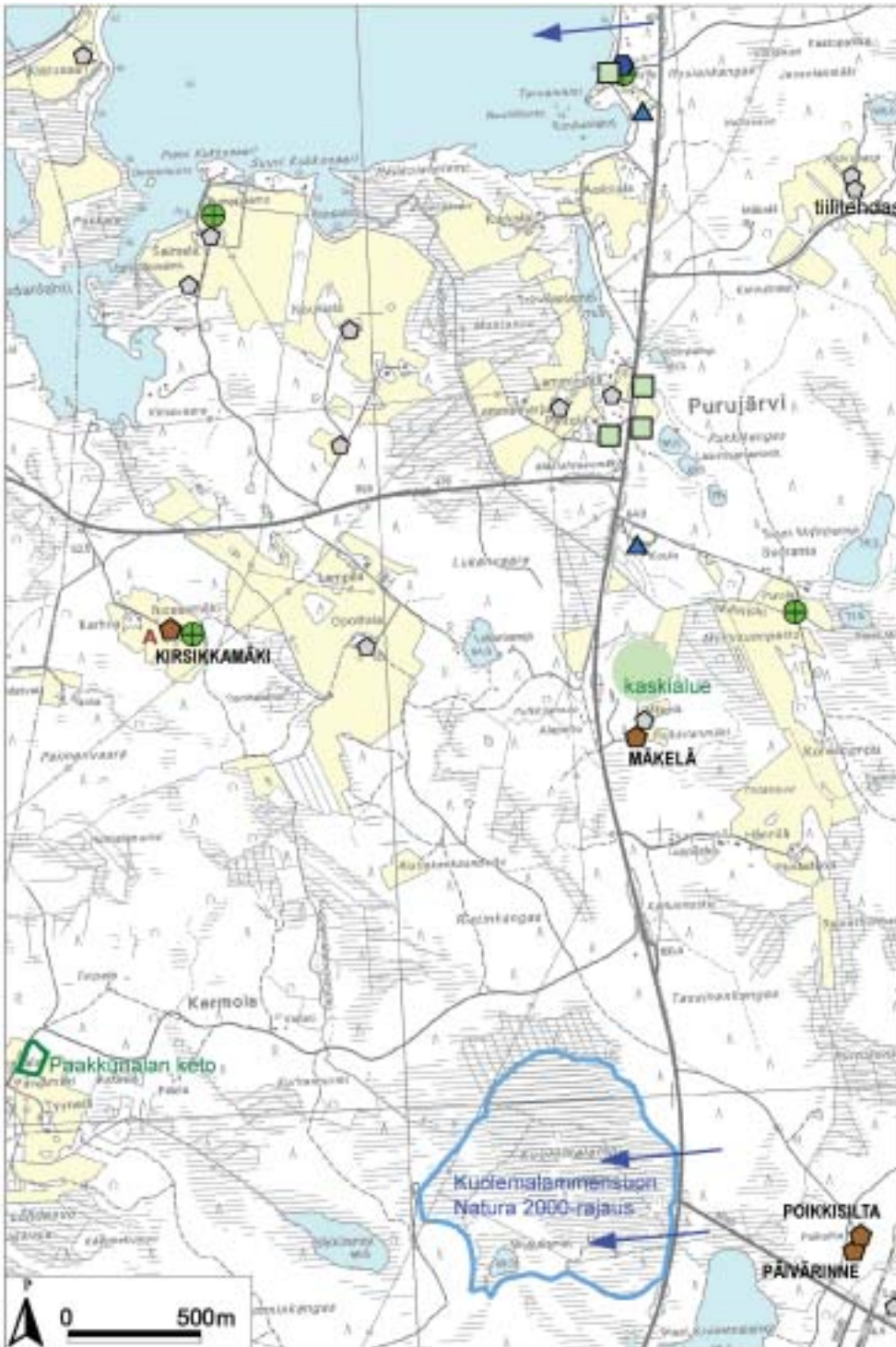
Alue kuuluu Kesälahden vanhimpiin asuttuihin alueisiin. Purujärveltä ja Suurikylän eteläosasta on tietoja asutuksesta 1700-luvulta lähtien. Isojaon ajan kartoilta löytyy useita vanhoja rakennuspaikkoja ja laajoja peltoalueita, joista useimmat ovat kasvaneet umpeen vuosien kuluessa. Ruokkeenniemen itäosassa osittain särkkien välisellä alueella on laskettu lampi, Ukonlampi ja aikoinaan lammen laskun yhteydessä syntynyt kanava, Ukonrepäisemä. Alue on paikallisesti arvokas kulttuuriympäristö.

Suurikylä

Maisemallisesti merkittäviä kohteita ovat Pellavasniemen harjualue ja sillä kulkevalta tieltä avautuvat näkymät Puruvedelle sekä Ruokkeenniemessä niemen harjumaasto, Riihieniemen harjualue ja Ruokkeen hiekkaranta, jossa sijaitsee kesäisin vilkas Ruokkeen lomakylä. Suurikylän merkittävästä asutushistoriasta kertovat Ruokkeenniemen lähes 20 vanhaa asuinpaikkaa, vanha kalmiston paikka ja Ahkonlamminsärkän suuntainen vanha tie, Suurenkylänlahden rannalta löydetty vanha vesimyllyn paikka ja vanhan tien varrella olevat kaksi vanhaa pajan paikkaa. Riihieniemessä sijaitsi 1900-luvun alussa Riihieniemen saha, Kesälahden ensimmäinen varsinainen teollisuuslaitos. Alueen vilkkaasta asutushistoriasta kertovat siellä sijainneet Matti Siitosen ja kaksi Impi Suutarisen kaupparakennusta sekä edelleen toiminnassa oleva, kunnostettu Purujärven maamiesseurantalo.

Purujärvi

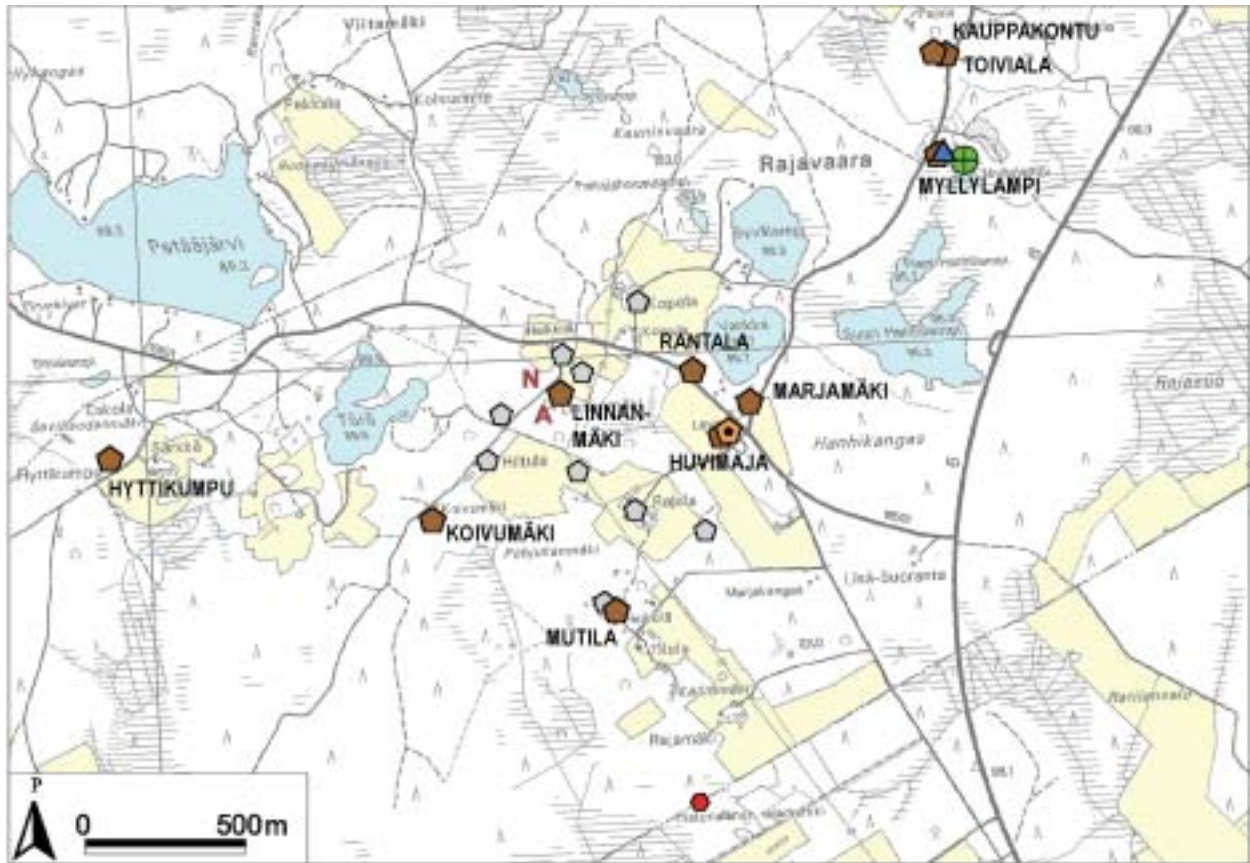
Kartta 13

Puruveden ranta-alueelle muodostuneessa Purujärven kylässä oli koulu ja kauppa, Taipaleentieltä siirtynyt meijeritoiminta ja rakennuskanta rantaa myötäilevän kylätien varrella. Alueella on myös isojaon aikaisia vanhoja rakennuspaikkoja. Vanhalta kylätieltä aukeaa edelleen maisemallisesti kauniit näkymät viereiselle Puruvedelle. *Rakennuskanta on osittain uusiutunut, mutta keskeinen vanha kylämiljöö on näkyvässä kylätien ja säilyneiden rakennusten kautta.*

1950-luvulla rakennettu Warren mylly on edelleen käytössä.

7.11 Rajavaara ympäristöineen – Kesälahden eteläisin alue

Kartta 14

Rajavaaran vanhin asutus sijoittui Parikkalaan vievän vanhan maantien, nykyisen Myllyjoentien läheisyyteen, jossa sijaitsee lähes kymmenen vanhaa asuinpaikkaa. Alueelle 1900-luvun alkupuolella perustettu kansakoulu on nykyisin yksityisomistuksessa.

Lähemäen tila

Merkittävä yksittäinen tilakeskus Suurikylyn ja Rajavaaran välillä. Peltojen keskellä olevalle tilalle johtavaa ajotietä reunustaa vanha kuusiaita. Vaaleankeltaisen, mansardikattoisen päärakennuksen julkisivuissa, päätyjen julkisivujen yläosassa ja ikkunoiden koristeissa on nähtävissä jugendin vaikutteita. Hyvin säilyneessä pihapiirissä on riviaitta, vanha sauna ja päärakennusta vastapäätä 1900-luvulla veden nostoon rakennettu tuulimylly sekä myllyn paikka.

PKA

Vuonna 1929 rakennetussa Rajavaaran koulutalossa on kattofrontonit ja jugendin vaikutusta mm. päädyn puolikaari-ikkunoissa.

Lähemäen tilan riviaittaa 1900-luvun alusta. Särvin- ja nukkuma-aittaa on myöhemmin jatkettu liiteriosalla.

Lähemäen tilan päärakennus

8 KULTTUURIYMPÄRISTÖJEN VAALIMINEN

Kulttuuriympäristöohjelman tavoitteena on esittää käytännön toimenpiteitä kulttuuriympäristön säilyttämiseksi ja hoitamiseksi. Kulttuuriympäristön suojelemiseksi ja hoitamiseksi tarvitaan tietoa erilaisista toimintamuodoista, -mahdollisuuksista ja niistä tavoista, mistä on saatavissa lisätietoa kulttuuriympäristöön liittyvistä kysymyksistä. On tärkeää tietää myös, miten kulttuuriympäristöön liittyvää toimintaa säädellään, miten eri tilanteissa tulee toimia ja mistä löytää taloudellista tukea suunnitelman tai kunnostushankkeen toteuttamiseen. Lainsäädäntömme sisältää kulttuuriympäristöä, rakennusperintöä ja maisemaa koskevia määräyksiä niiden kansainvälisten sopimusten mukaisesti, joihin Suomi on sitoutunut. Kulttuuriympäristöä koskevat kansainväliset sopimukset ovat liitteenä ohjelman lopussa.

Petäjäkangas asuinrakennus 1900-luvun alusta

Lainsäädäntö ja kansalliset ohjelmat

Kulttuuriympäristön hoitoa säätelevät lait ja asetukset

Perustuslain mukaan vastuu luonnosta, sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja **kulttuuri-perinnöstä** kuuluu kaikille. Tämä määriteltiin ensimmäisen kerran jokaiselle kuuluvaksi velvollisuudeksi perustuslaissa 1.3.2002. Julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön ja mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon.

Laki ympäristöhallinnosta (1995) säätelee ympäristöhallinnon yleisistä tehtävistä mm. kestävän kehityksen ja ympäristön kauneus- ja kulttuuriarvojen säilymisen edistämiseksi. Alueellisen ympäristökeskuksen tulee toimialueellaan huolehtia näistä tehtävistä ja edistää kulttuuriympäristön hoitoa ja kulttuuriperinnön vaalimista.

Maankäyttö- ja rakennuslaki (MRL 1.1.2000) ja **-asetus** sisältävät uusia ja tarkistettuja määräyksiä, joissa veloitetaan ottamaan kulttuuriympäristön hoidon tavoitteet huomioon kaikessa rakentamisessa ja suunnittelussa. Kulttuuriympäristön hoidon ja rakennussuojelun merkitys tulee hyvin esille menettelyissä, jotka koskevat **kaavojen perusselvityksiä, osallistumista ja vaikutusten arviointia sekä rakentamiseen liittyviä uudistettuja poikkeamislupa- ja purkamislupamenettelyjä**.

Rakennetun ympäristön ja kulttuuriympäristön suojeleminen kaava-alueilla (asema-, ranta-asema- tai yleiskaava) toteutetaan ensisijaisesti maankäyttö- ja rakennuslain mukaisilla **suojele-määräyksillä, -merkinnöillä tai -suosituksilla**. Laki edellyttää kaavoituksen lähtökohdaksi tarkkoja perusselvityksiä ja arvioita suunnitelman vaikutuksista kulttuuri- tai rakennettuun ympäristöön, kaupunkikuvaan ja maisemaan. Laki velvoittaa kuntaa järjestämään mahdollisuuden **osallistua ja vaikuttaa** suunnitelmien sisältöön niiden eri vaiheissa. Kaavaa laadittaessa on sen lähtökohdista, tavoitteista ja eri vaiheista **tiedotettava** siten, että ne henkilöt, yhteisöt ja viranomaistahot, joita kaava koskee, voivat vaikuttaa siihen. Kulttuuriympäristön asiantuntijaviranomaisten (maakuntamuseon tai Museoviraston) osallistuminen kaavoitukseen on varmistettu **viranomaisneuvottelujen ja lausuntojen** avulla. Museoviranomaisilla ja alueellisella ympäristökeskuksella on **valitusmahdollisuus** kaavasta mikäli kulttuuriympäristöä ja rakennusperintöä koskevia näkökohtia ei ole riittävästi otettu huomioon.

Rakennussuojelulaki (1.7.1985, viimeiset muutokset 1.1.2000) suojelee kulttuuriarvoltaan ja -historialtaan merkittäviä rakennuksia tai rakennettuja alueita pääsääntöisesti kaava-alueiden ulkopuolella. Kaavoitetuilla alueilla rakennussuojelulakia sovelletaan vain erityistapauksissa. Laki antaa tarkemmat ohjeet menettelystä suojelun hakemiseksi. Lainmukaisen suojelualoitteen Pohjois-Karjalan ympäristökeskukselle voi tehdä rakennuksen omistaja, paikkakunnalla toimiva rekisteröity yhdistys, kunta, maakunnan liitto, valtion viranomainen tai ympäristökeskus omasta aloitteestaan.

Asetuksella valtion omistamien rakennusten suojelusta säädetään valtion omistamien rakennusten, rakennusryhmien ja rakennettujen alueiden suojelusta. Museovirasto pitää luetteloa asetuksen nojalla suojelluista rakennuksista.

Sopimuksella menettelytavoista valtakunnallisesti merkittävien rautatieasemien ja asema-alueiden säilyttämiseksi ja suojelemiseksi (1998) säilytetään maamme rautatieverkon rakentamiseen ja toimintaan liittyvät keskeiset esimerkit, kuten asemarakennukset ja toiminnallisesti niihin liittyvät rakennukset ja rakenteet sekä asemien ympäristöt, kuten asemapuistot.

Muinaisuistolaki (1.7.1963 alkaen) suojelee kaikki kiinteät muinaisjäännökset ilman erillistä päätöstä tai toimenpidettä. Museovirasto tutkii, hoitaa ja merkitsee muinaisjäännökset sekä osoittaa niille rajat ja tarpeelliset suoja-alueet. **Muinaisjäännösten kaivaminen, peittäminen ja muut niihin kohdistuvat toimenpiteet ovat ilman Museoviraston lupaa kiellettyjä**. Lain suojaamia kiinteitä muinaisjäännöksiä ovat muun muassa muinaiset asuinpaikat, kalmistot, hautaröykkiöt, uhrikivet, linnavuoret, kirkkojen ja kappeleiden rauniot ja muut sellaiset kiinteät luonnonesineet, joihin liittyy historiallisia tapahtumia.

Kaavoituksen ja rakennussuojelulain ohella myös **kirkkolaissa** (1994) säädetään rakennusten suojelusta. Kirkkolaki koskee ennen v. 1917 rakennettujen evankelis-luterilaisten kirkkojen ja kirkollisten rakennusten suojelua. Lakia sovelletaan myös siunaus- ja hautakapelleihin ja hautausmaa-alueisiin liittyviin rakennuksiin/rakennelmiin kuten aita- ja porttirakennelmiin. Muiden kirkkokuntien rakennuksiin voidaan soveltaa rakennussuojelulakia.

Tielaki ja -asetus. Tielain tavoitteiden mukaisesti Tiehallinto pyytää laadittavista yleis- ja tie-suunnitelmista alueellisen ympäristökeskuksen, maakunnan liiton, kuntien sekä kulttuuri-historiallisesti merkittävistä hankkeista myös Museoviraston tai maakuntamuseon lausunnot.

Laki ympäristövaikutusten arviointimenettelystä eli **YVA-laki** (1994) ja siihen liittyvä asetus sekä valmisteilla oleva laki suunnitelmien ja ohjelmien vaikutusten arvioinnista eli **SOVA-laki**. Arviointimenettelyn avulla voidaan arvioida suurehkojen hankkeiden ja ohjelmien, kuten kaavojen, vaikutus myös kulttuuriympäristöön ja rakennettuun ympäristöön. Viime vuosina kulttuuriympäristö YVA -lain tarkoittamissa hankkeissa, esim. tiehankkeissa on otettu huomioon entistä tarkemmin. Kesällä 2003 ilmestyivät myös Pohjoismaiden ministerineuvoston ohjeet vaikutusten arvioimiseksi kulttuuriympäristössä.

Välillisesti myös luonnonsuojelulaki (1997), ympäristönsuojelulaki (2000 lähtien), vesilaki (2002 lähtien) ja maa-ainelaki (1982, muutoksia mm. 2000) ja -asetus ja metsälaki (1997) voimistavat kulttuuriympäristön huomioon ottamista eri hankkeissa. Tällä hetkellä maassamme on suunnitteilla ensimmäiset luonnonsuojelulain mukaiset maisema-alueet, jossa kulttuuriympäristö voi myös olla mukana.

Valtakunnalliset ohjelmat ja valtioneuvoston päätökset

Valtioneuvoston periaatepäätös valtakunnallisista maisema-alueista

Valtioneuvosto teki vuonna 1995 periaatepäätöksen valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista ja maisemanhoidon kehittämisestä. Päätökseen liittyy selvitys maaseudun kulttuuri- ja perinnemaisemia edustavista arvokkaista alueista: **Maisema-aluetyöryhmän mietintö, osa II Arvokkaat maisema-alueet**. Päätöksessä korostetaan maisemallisia arvoja ja elinvoimaisen maaseudun merkitystä kulttuurimaisemien hoitamisessa ja vaalimisessa. Maisemanhoitoon sopivina menettelytapoina tuodaan esille mm. avointen viljelymaisemien turvaaminen, rakennussuojelun toimenpiteet, maankäytön suunnittelu, tiedotus, neuvonta ja koulutus.

Valtioneuvoston arkkitehtuuripoliittisen ohjelman (1998) tavoitteena oli että rakennusperinnön hoidosta ja rakennussuojelusta laaditaan valtakunnallinen strategia. Sen mukaisesti kaikissa kunnissa tulisi tehdä arvokasta rakennusperintöä koskevat inventoinnit, maakuntamuseoihin lisätä rakennushistorian asiantuntijoiden määrää ja vahvistaa arkkitehtuurikasvatuksen osuutta koulujen opetuksessa. Myös kuntien päättäjille ja virkamiehille tulisi antaa koulutusta rakennetun ympäristön huomioon ottamisessa ja lisätä rakennusalan koulutuksessa arkkitehtuurin ja rakentamisen historian koulutusta.

Rakennusperintöstrategia ja sen toteuttamiseen liittyvä **toimenpideohjelma** on valtioneuvoston (2001) hyväksymä valtakunnallinen toimintaohjelma rakennusperintömme säilyttämiselle ja hoidolle. Ohjelma koskee mm. suojeltavia rakennuksia ja alueita, niiden käyttöä ja hoitoa, rakennusperinnön hoidon voimavaroja sekä eri organisaatioiden vastuu- ja tehtävienjakoa, rakennussuojelun edistämistä, eri tukimuotoja, seurantaa ja tiedon ja arvostuksen lisäämistä.

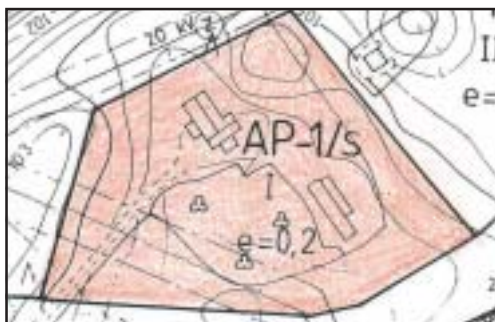
VAT - valtakunnalliset alueidenkäytön tavoitteet on valtioneuvosto päätöksellään (2001) hyväksynyt osaksi maankäyttö- ja rakennuslain mukaista ohjausta. Tavoitteet on ryhmitelty koskemaan valtakunnallisesti merkittäviä alueita, joista yhtenä Kulttuuri- ja luonnonperintö, virkistyskäyttö ja luonnonvarat. Tavoitteet koskevat erityisesti maakuntakaavoitusta, mutta myös kuntien yleis- ja asemakaavoituksessa ne tulee ottaa huomioon. Merkittävää on, että valtakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita, perinnemaisemia, rakennettuja ympäristöjä ja arkeologisia kohteita koskevat inventoinnit tulee ottaa huomioon tämän jälkeen alueiden suunnittelun lähtökohtana.

Tielaitoksen (nyk. tiehallinto) ympäristöohjelman 1996-2005 ”Tielaitos kestäväällä tiellä” mukaisesti Tielaitos uusia tiehankkeita suunnitellessaan kiinnittää huomiota siihen, että ne sopeutuvat maisemaan ja ympäristöön. Valtakunnallisesti arvokkailla alueilla pyritään välttämään uusien teiden rakentamista ja kulttuurihistorialliset arvot otetaan huomioon hankkeiden suunnittelussa ja suunnitelmien vaikutuksia arvioitaessa.

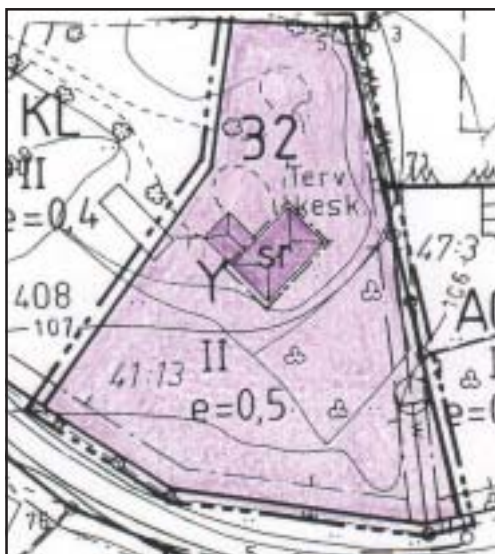
Maakunnalliset ohjelmat

Maakunnan tasolla valtakunnallisten tavoitteiden toteuttamiseksi on Pohjois-Karjalaan laadittu **Pohjois-Karjalan alueellinen kulttuuriympäristöohjelma**, jossa annetaan ohjeita kulttuuriympäristön hoitamiseksi kunnissa. Vuonna 2000 valmistui **Itä-Suomen läänin arkkitehtuuripoliittinen ohjelma**. Sen tavoitteena on muun muassa rakennusperinnön hoidon ja tutkimuksen kehittäminen Pohjois-Karjalassa. Ohjelmien tavoitteita toteutetaan laadintavaiheessa olevassa Pohjois-Karjalan maakuntasuunnitelmassa, **maakuntakaavassa**.

Kaavoitus ja rakentamisen ohjaus

Kaavatasot maankäytön suunnittelussa ovat **asemakaava** (aik. myös rakennuskaava) lähiympäristön kaavana, **ranta-asemakaava** rannoilla, **yleiskaava** taajamissa, kyläalueilla tai rannoilla ja **maakuntakaava** (entinen seutukaava). Nykyinen maankäyttö- ja rakennuslaki edellyttää, että kaavoja laadittaessa tehdään tarkat selvitykset myös kulttuuriympäristön kannalta arvokkaista alueista ja kohteista. Ne voivat olla maisemallisia ja/tai rakennetun ympäristön kohteita. Kohteiden kulttuuriympäristölliset arvot tulee selvittää ennen kaavoitusta ja kaavan vaikutukset kulttuuriympäristöön arvioida kaavoituksen yhteydessä. Näiden selvitysten tekemiseen tämä ohjelma pyrkii myös antamaan lähtökohdat. Ohjelman yhteydessä tehdyt inventoinnit ovat apuna kohteiden arvoja määriteltäessä. Inventointeja tulee tarkentaa kunakin kaavan tarkkuustasoa vastaaviksi.

Alueita tai yksittäisiä kohteita voidaan suojella erilaisilla **kaavamerkinnöillä ja -määräyksillä** antamalla ehdottomia määräyksiä tai suosituksenluonteisia ohjeita. Karttaotteissa (vas.) suojellut kohteet on merkitty ”/s” -alumerkinnällä ja ”sr” -suojelukohdemerkinnällä. Kaavalla voidaan myös kiinnittää huomiota yksittäisen arvokkaan rakennuksen ympäristöön, jolloin turvataan arvorakennuksen säilyminen osana kokonaisuutta. Tällöin uuden rakentamisen tulee sopeutua vanhaan ympäristöön sopivaksi.

Kaavojen avulla voidaan kulttuuriympäristön arvoja suojella ja vaalia. Käytännössä tämä vaatii eri tahojen sitoutumisen ja suostumuksen.

Rakennusjärjestykset ja rakennusvalvonnan vastuu

Rakennusvalvonnalla on keskeinen rooli kulttuuriympäristön säilymisessä. **Rakennuslupaa** käsiteltäessä tulee harkita, miten uudisrakennus sopeutuu vanhaan ympäristöön ja onko rakennuksen kohdalla purettavalla rakennuksella kulttuurihistoriallisia, säilytettäviä arvoja. Rakennuksen purkamiseen tarvitaan lupa tai vähäisemmissä toimenpiteissä ilmoitus. **Purkamislupa** voidaan kuitenkin jättää myöntämättä, jos kyseessä on rakennus, jolla on kulttuurihistoriallisesti merkittäviä arvoja. Asiantuntijaviranomaisena alueellinen ympäristökeskus, maakuntamuseo ja Museovirasto lausuvat mielipiteensä kohteen kulttuurihistoriallisista arvoista. Maisemaa muuttaviin toimenpiteisiin tarvitaan **maisematyölupa** yleiskaava- tai asemakaava-alueella.

Kunnan laatima **rakennusjärjestys** ohjaa rakentamista kunnassa. Siinä voidaan antaa ohjeita erikseen kaavoitetuille ja muille alueille sekä kulttuuriympäristöä koskevia ohjeita ja määräyksiä. Rakentamista ja korjaamista voidaan ohjata tarkemmilla **rakennustapaohjeilla**, joita voidaan laatia kaavoituksen yhteydessä kulttuurihistoriallisesti arvokkaille alueille. Tällöin voidaan antaa yksityiskohtaisia ohjeita rakennusten sijoittamisesta tonteille, rakennusten muodoista, kattokaltevuudesta, materiaaleista ja lähiympäristön hoidosta.

9 KULTTUURIYMPÄRISTÖ- TIETOISUUDEN VAHVISTAMINEN

Muukkolan aitta, alta avoimesta tilasta näkyy Aholan tilan päärakennus.

Kulttuuriympäristöohjelman keskeinen tavoite on edistää ja auttaa löytämään erilaisia toiminta- ja menettelytapoja kulttuuriympäristön arvojen huomaamiseksi ja säilyttämiseksi. Sitä varten tarvitaan riittäviä perustietoja alueista ja kohteista, kulttuuriympäristön arvojen tunnistamisesta, tietoja erilaisista toimintatavoista ja -mahdollisuuksista sekä toimijatahoista, joilta saa lisätietoa ja käytännön opastusta.

Lähtökohtana on oppia löytämään ja tunnistamaan tekijät, joista kesälahdelainen kulttuuriympäristö muodostuu. Tässä ohjelmassa on pyritty tuomaan esille sellaista kulttuuriympäristöä, joka on tyyppillistä tai arvokasta nimenomaan Kesälahdelle. Osa ohjelman kohteista on aikaisemmin arvotettu, jolloin ne ovat saaneet valtakunnallisen tai maakunnallisen statuksen. Niiden rinnalla myös paikalliset arvot ja niiden tunnistaminen lähiympäristössä on erittäin tärkeää.

Ohjelmassa esitellyt paikalliset kohteet ovat suuntaa-antavia ja esimerkinomaisia. Niiden tarkoituksena on nostaa esille arvoja, jotka ovat tyyppillisiä Kesälahden rakennetulle ympäristölle ja kulttuurimaisemalle ja joilla siksi on kulttuuriympäristön kannalta oma arvokas merkityksensä.

Kulttuuriympäristötietoisuuden vahvistaminen

Ympäristön jatkuva, nopea muuttuminen jättää usein kulttuuriympäristön arvot huomioimatta. Jotta alueelle perinteinen ja omaleimainen ympäristö voidaan säilyttää osana arkipäivää, tarvitaan **tietoa ja asenteiden muuttumista**. Tiedon mukana kasvaa myös kulttuuriympäristön kohteiden ja piirteiden arvostus. Tiedon mukana saavutetaan ne **tahot**, jotka toiminnassaan tekevät kulttuuriympäristöä koskevia ratkaisuja ja voivat vaikuttaa niihin. Erityisen tärkeää on kulttuuriympäristötiedon sisällyttäminen osaksi **koulujen opetusohjelmia** ja muuta koulutusta.

Keinoja kulttuuriympäristötietoisuuden vahvistamiselle

- ympäristökasvatus, koulutus
- kulttuuriympäristöopetusta ala-asteelta lähtien
- kyläyhdistysten toiminta, kyläkansiot ym.
- tiedon kerääminen ja talteenotto
- kulttuuriympäristöselvitykset - käyttö osaksi arkipäivää
- vuorovaikutus, sitoutuminen
- inventointi, tietojen tallentaminen, kerääminen ja ajan tasalla pitäminen, vastuutahot
- tiedottaminen, ympäristökasvatus
- rakennusperinnön hoito, ympäristöhoidolliset toimenpiteet
- kaavoitus

Kulttuuriympäristön tila Kesälahdella

Arvojen tunnistamisen lisäksi on tärkeää selvittää arvokkaiden kohteiden ja alueiden tila ja niihin kohdistuvat asenteet. Apuna voidaan käyttää **ns. nelikenttäanalyysiä**, johon merkitään kesälahtelaisen kulttuuriympäristön vahvuudet, heikkoudet, mahdollisuudet ja uhat.

Vahvuudet

- Kesälahtelaisen maiseman ainutlaatuisuus ja monipuolisuus
- kulttuuriympäristön perinne ja identiteetti
- perustietoa on olemassa, mm. valtakunnalliset ja maakunnalliset inventoinnit sekä perinnemaisemaselvitys
- paikallishistorian tietoa on kulttuuriympäristöstä olemassa paljon
- kulttuuriympäristöohjelman yhteydessä tehdyt kohde- ja alueinventoinnit
- asukkaiden mielenkiinto rakennusten kunnostamiseen on lisääntynyt
- asukkaiden motivaatiota löytyy, aktiivisia asukkaita
- tieto rakennusperinnön hoitoavustuksista on levinnyt
- tieto muista avustuksista on levinnyt, mm. ympäristötuet, EU-avustukset
- sijainti alueella, johon on saatu EU-tukia
- paikallinen lehdistö suhtautuu positiivisesti ja toimii mielipiteenmuokkaajana
- kaavoihin tehdään nykyisin tarkat perusselvitykset kulttuuriympäristöstä
- esimerkkejä hyvin säilyneistä ja suojelluista kohteista on taajamassa ja eri puolilla kuntaa

Heikkoudet

- oman ympäristön arvoja ei osata tunnistaa ja arvostaa riittävästi
- suositaan uusia rakennuksia, jotka eivät sovellut ympäristöön
- vanhoja rakennuksia on korjattu tai laajennettu väärällä tavalla perinteisiä arvoja kunnioittamatta (sopimattomat materiaalit, eri aikojen rakennustapoja ja -materiaaleja on yhdistelty väärin, detaljit, huonot rakenteelliset ratkaisut)
- suuri osa vanhasta rakennuskantasta päässyt huonoon kuntoon ja tuhoutunut, mm. sotien seurauksena
- uudemmankin, sotien jälkeisen rakennuskannan arvostus vähäistä
- inventoinnit puuttuvat ja inventointien merkitystä ei osata vielä arvostaa
- perinteisen rakennus- ja korjaustavan tuntemus on vähäistä, vanha ammattitaito on kateissa
- tieto hajallaan eri viranomaisilla (koskee esim. avustuksia)
- korjausavustukset ovat toistaiseksi suhteettoman pieniä tarpeeseen nähden
- korjaustapojen ja -materiaalien mainonta ja tarjonta runsasta ja harhaanjohtavaa
- kiireelliset uudet rakennusprojektit eivät ehdi ottaa ympäristöä riittävästi huomioon
- tietojen päivitys ei vielä ole ollut suunnitelmallista tai tietoja kadonnut

Mahdollisuudet

- kulttuuriympäristön merkitystä mm. matkailulle ja yritystoiminnalle on alettu oivaltaa ja arvostaa
- yhteistyö eri viranomaisten kesken on lisääntymässä
- maakuntakaavoituksen kehittäminen
- uudistunut lainsäädäntö (MRL, VAT, valtakunnalliset sopimukset ja valtioneuvoston päätökset) korostaa kulttuuriperinnön merkitystä
- rakennusperinnön hoitoavustukset, maatalouden erityiset, EU-avustukset, kunnostus- ja hoitoprojektien EU-rahoitus
- tietojärjestelmien kehittyminen
- tehdyt inventoinnit ja niiden seuranta
- tietotekniikan tuomat mahdollisuudet
- entistäjien ja korjaajien koulutus on lisääntymässä
- yleiskaava-avustukset (valtion avustukset yleiskaavoitukseen, jossa kulttuuriympäristöön liittyvä kaavoitus on keskeinen avustusperuste)
- seurannan kehittäminen

Uhat

- piittaamaton asenne vanhaa kulttuuriympäristöä kohtaan, ristiriitaiset mielipiteet, tiedon, taidon ja varojen puute
- kulttuurimaiseman muuttuminen, köyhtyminen, autoituminen ja häviäminen
- tehokkaat kaavat sijoittuvat usein maisemallisesti parhaisiin paikkoihin (ranta-pellot, ranta-alueet keskellä avointa maisemaa)
- peltojen metsittäminen, viljelymaiseman häviäminen, maiseman umpeenkasvu, rakennuskannan harkitsematon uusiutuminen
- suunnittelematon hajakenttäminen ja halu sijoittaa rakennukset usein maiseman parhaille paikoille
- tehokas kaavoitus, kiireiset postimerkkikaavat
- historiallisia kerrostumia ja alueellisia piirteitä häviää
- kansainväliset muoti-ilmiot ja massakulttuuri ilmenee myös rakentamisessa
- eriävät arvomaailmat ja näkemykset, ristiriitaiset tavoitteet
- päättäjien sitoutumattomuus
- maaseudun ja kaupungin rakennustapojen yhtenäistyminen, valtakunnallinen "monotonisuus"
- soveltumattomat korjaustavat
- kaavallisen suojelun puutteellisuus (koko maassa), vanhentuneet kaavat
- identiteetin katoaminen

10 OHJAUS JA NEUVONTA

Viranomaistahot auttavat, neuvovat ja opastavat sekä myöntävät avustuksia kulttuuriympäristön hoitoon. Eri hallinnon aloilla on nykyisin omat yksikkönsä ja viranomaiset, jotka vastaavat kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön hoitoon liittyvistä kysymyksistä. Lähtökohdanna on lisätä ja helpottaa kulttuuriympäristön hoitoon liittyviä mahdollisuuksia eri tahojen toiminnassa: kyläyhdistysten, seurojen, muiden järjestöjen sekä ennen kaikkea alueen asukkaiden ja maanomistajien kanssa. Hyviä esimerkkejä ovat erilaiset kunnostustalkoot, kyläilälat ja muut yhteiset kokoontumiset. Maaseudun sivistysliitto on julkaissut kyläkansion, joka soveltuu lähiympäristön tilan seurantaan ja päivitykseen.

Tietoja ja neuvontaa valtion keskushallinnosta ja aluehallinnosta

Ympäristöministeriö ja 13 alueellista **ympäristökeskusta** vastaavat alueiden käytöstä ja kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön säilymisestä. Rakennusperinnön säilymisturvaukseksi on kehitetty valtion avustusjärjestelmä kaavoituksen ja rakentamisen ohjauksen rinnalle. Kesälahden kunta kuuluu Pohjois-Karjalan ympäristökeskuksen alueelle, joka toimialueellaan huolehtii sille laissa säädetyistä kulttuuriympäristön hoitoa, alueiden käyttöä ja rakentamisen ohjausta koskevista tehtävistä sekä kulttuuriympäristön ja kulttuuriperinnön vaalimisesta. Yhteystiedot ovat kulttuuriympäristöohjelman lopussa.

Suomen ympäristökeskus (SYKE) on valtakunnallinen ympäristöalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, joka kehittää ja ylläpitää muun muassa valtakunnallisia rekistereitä ja tietokantoja viranomaisten käyttöön.

Pohjois-Karjalan TE-keskus (Tarkemmat tiedot suoraan TE-keskuksesta.)

Opetusministeriön alainen **Museovirasto** vastaa muinaisjäännostien, rakennetun kulttuurihistoriallisesti arvokkaan ympäristön ja muun kulttuuriomaisuuden suojelusta ja inventoinneista yhdessä **maakuntamuseoiden** kanssa. Kesälahden kunnan alueesta vastaa Joensuuissa sijaitseva Pohjois-Karjalan museo. Museovirastolla on sopimus Pohjois-Karjalan museon kanssa rakennusperinnön hoitoon liittyvästä tehtävänjaosta maakunnan tasolla. Museovirasto julkaisee korjauskorttisarjaa, jossa annetaan ohjeita rakennusten kunnostamiseen.

Rahoitus

Rakennetun ympäristön hoitoa tukevat **avustuksin ja korkotukilainoin** monet eri tahot. Korjauskustannuksista voi saada myös verovähennyksiä. Avustus- ja tukimuodot edellyttävät yleensä myös hakijalta omaa rahoitusosuutta hankkeen koosta, rahoitustarpeesta ja tukimuodosta riippuen.

Ympäristöministeriö myöntää **rakennusperinnön hoitoavustuksia**. Niitä myönnetään yleensä kaavalla suojeltuihin tai muuten säilytettäväksi tarkoitettuihin kohteisiin, joilla on yleistä kulttuurihistoriallista merkitystä. Kohde voi olla yksittäinen rakennus tai rakennettu ympäristö merkittävällä maisema-alueella. Avustusta annetaan työ- ja materiaalikustannuksiin sekä selvityksiä ja suunnitelmia varten. Avustuksia voivat hakea yksityiset, yhteisöt ja kunnat. Hakuaika on syksyisin. **Yleiskaava-avustusta** voi saada kunta, joka on laatimassa yleiskaavaa mm. kulttuuriympäristön, rakennetun ympäristön, maiseman tai luonnonsuojelun kannalta merkittävälle alueelle. Ympäristöministeriö rahoittaa myös **aluearkkitehtikokeilua**, jonka avulla on voitu antaa asiantuntija-apua mm. korjausrakentamiseen. Paikallinen yhteystaho on Pohjois-Karjalan ympäristökeskus/alueidenkäyttö.

Museovirasto myöntää **entistämisavustuksia** kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten hoitoon, ensisijaisesti rakennussuojelulailla suojeltuihin kohteisiin, sisätilojen korjauksiin, museoihin tietyin rajoituksin sekä julkisivujen korjauksiin tapauksissa, joissa kohteen arvo on merkittävä. Hakija voi olla yksityinen, yhteisö tai kunta. Hakuaika on vuosittain syyskuun loppuun mennessä. Paikallinen yhteystaho on Pohjois-Karjalan museo.

Valtion asuntorahasto myöntää **peruskorjauslainoja**, joita voidaan saada korotettuna kulttuurihistoriallisesti arvokkaille rakennuksille. Lisäksi **korjausavustuksia** voi saada vanhus- ja vammaisten asuntoja varten. Tukea voi hakea yksityiset, yhteisöt ja kunnat. Hakuaika määritellään vuosittain. Paikallisena yhteystahona on kunnan asuntosihtööri tai rakennus-tarkastaja.

Suomen kotiseutuliitto myöntää **avustuksia seuratalojen** sekä muiden kansalaistoimin-taan tarkoitettujen rakennusten kunnostamiseen ja niihin liittyvien piha-alueiden parantami-seen. Hakuaika on vuosittain syyskuun loppuun mennessä. Avustusta haetaan Suomen kotiseutuliitolta.

Kirkkohallitus myöntää **avustuksia ja tukilainoja kirkkojen, seurakuntatalojen ja pappi-laiden korjaus- ja rakentamistöihin.**

Maa- ja metsätalousministeriö antaa **maaseutuelinkeinolain nojalla tukea** ympäristön-suojelutoimien lisäksi maatalousmaiseman ja maatalouskäytössä olevien asuin ympäristö-jen hoitoon, perinneympäristön vaalimiseen sekä kulttuurihistoriallisesti tai rakennustaiteel-lisesti arvokkaiden rakennusten korjaukseen. Tukea myönnetään pääasiallisesti vain henki-löille, jotka ainakin osaksi saavat toimeentulonsa maaseutuelinkeinosta. Yhteystahoja ovat Pohjois-Karjalan TE-keskus / maaseutuosasto ja Maaseutukeskus sekä kunnan maaseutu-sihtööri. Lisäksi **kestävän metsätalouden rahoitustukea** on mahdollista saada metsäluon-non hoitohankkeen suunnitteluun ja toteutukseen paikalliselta metsäkeskukselta.

Maa- ja metsätalousministeriön **viljelijöille** myöntämä **tuki perus- ja lisätoimenpiteisiin** korvaa lisäkustannuksia, joita aiheutuu ympäristönhoidon kannalta hyvien viljely- ja tuotan-tomenetelmien käytöstä. Tuen saaminen edellyttää toimenpiteitä ympäristön ja maiseman hoitamiseksi. **Erityistukea** voi saada mm. maiseman ja perinnebiotooppien hoitoon. Erityis-tukea haetaan TE-keskuksesta, yhteystahona kunnan maaseutuasiamies.

Työministeriö myöntää **työllisyysperusteista valtion apua** kuntien, kuntainliittojen ja mui-den yhteisöjen investointeihin. Yhteystahoja ovat paikallinen työvoimatoimisto sekä TE-keskus/työvoimaosasto.

Muita tukia

Yritysten ja yhteisöjen tuet on tarkoitettu esimerkiksi työpaikkojen luomiseen ja investoin-teihin (Pomo, Leader, Maakunnan kehittämissrahasto). Keski-Karjalassa toimii Keski-Karja-lan Jetina ry, joka hallinnoi Leader+ -ohjelmaa. Yhteydenotot kunnan maaseutuasiamiehen kautta.

EU-tuella voidaan toteuttaa erilaisia kulttuuriympäristö- ja maisemanhoitohankkeita. Ne voi-vat olla laajoja useita kuntia käsittäviä, kyläkohtaisia tai yksittäisiä hankkeita (EU:n rakenne-rahastot, Aluekehitysrahasto EAKR, sosiaalirahasto ESR, Maatalouden ohjaus- ja tukira-hasto EMOTR, Kalatalouden ohjausrahasto KOR, Euroopan investointipankki EIP).

11 KULTTUURIYMPÄRISTÖN HOITO-OHJEET

Maaseutumaiseman hoito

Maatalouden rakennemuutoksen seurauksena maaseutu ympäristöä uhkaa monet muutokset. Tehomaatalous köyhdyttää lajien runsautta. Laiduntamisen ja niiton loppuminen sekä peltojen paketointi on muuttanut maisemaa. Umpeen kasvamisen ja metsittämisen seurauksena maisemakuva sulkeutuu. Myös suunnittelemattomat tie- ja voimalinjahankkeet voivat muodostua maisemavaurioiksi.

Maaseutumaisema on syntynyt viljelyn, laiduntamisen ja niiton seurauksena. Maaseutumaiseman tulevaisuus ja luonnon arvot turvataan parhaiten maataloustuotantoa jatkamalla. Avoimena pysyvä peltomaisema onkin tärkein kulttuurimaiseman tunnusmerkki maaseudulla.

Perinnebiotoopit - niityt, hakamaat ja metsälaitumet, kaskikoivikot, metsien ja vesistöjen reunavyöhykkeet, puu- ja metsäsaarekkeet sekä ojien ja teiden pientareet - lisäävät luonnon ja maiseman monimuotoisuutta. Niihin on syntynyt oma perinteinen kasvi- ja eläinlajistonsa. Näiden ympäristöjen hoidon tarve huomataan usein vasta kun perinteisestä maankäytöstä on luovuttu.

Kulttuuriympäristön ja -maiseman hoidon toimenpiteet vaativat suunnittelua ja ohjeistusta. Keskeisimpinä ympäristöhoitokohteina ovat umpeutuva maaseutumaisema ja perinteisen maatalouden luomat ympäristöt.

Avoimet näkymät ja perinnemaisemat arvokkailla kulttuurimaisema-alueilla ja kyläkeskuksissa tulisi säilyttää.

Tiemaisema ja tienvarsinäkymät ovat kulttuurimaiseman runko, jolta maisema usein nähdään ja koetaan. Turhaa teiden oikomista, leventämistä ja päällystämistä tulee välttää kulttuurimaisema-alueilla. Reunakasvillisuuden poisto tienpientareilta, puuston harvennus ja näkymien avaaminen vesistöön, pelloille ja maiseman huippukohtiin ovat tärkeitä maisemanparannustöitä.

Viljely on peltomaiseman parasta hoitoa. Puu- ja metsäsaarekkeet kivikasoineen ja kalliopaljastumineen antavat peltomaisemalle lisäarvoa eivätkä vaadi erityistä hoitoa. Laiduntaminen on niille luonteva käyttö. Erilaiset **reunavyöhykkeet ja suoja-alueet** pellon, metsän ja vesialueen rajalla toimivat ekologisina käytävinä monille eläinlajeille. Pellon ja metsän yhtymäkohtaa voi pehmentää reunaniityllä ja lehtipuilla, jotka raivataan ja niitetään heinäkuun lopulla kukinnan ja pesintäajan jälkeen.

Umpeenkasvanutta peltomaisemaa

Pellon, metsän ja vesistön liitoskohdat ovat tärkeitä maisemakuvan kannalta. Metsä rajaa usein kulttuurimaisemaa, joten metsän silhuetin yhtenäisyys on erityisen tärkeää. Avohakkuuta tulisikin välttää peltojen, rantojen ja soiden reunavyöhykkeillä sekä lakialueilla.

Riittävän suuret (15 m) **suojavyöhykkeet** pellon ja vesistöjen välissä ovat tarpeen sitomassa ravinteita ja vähentämässä vesistön kuormitusta. Ranta-alueita voidaan hoitaa niittämällä ja laiduntamalla. Avo-ojien pientareet ja kosteikot ovat hyviä suojavyöhykkeitä ja lajirikkaita alueita. Ne voidaan palauttaa ja rakentaa kaivamalla ja patoamalla. Hoidoksi riittää ruoppaus ja lietteen voi käyttää pellolla.

Niityt ovat syntyneet laiduntamisen ja talvirehun niittämisen seurauksena. Ne jaetaan kosteusolosuhteidensa mukaan **tuoreisiin, kosteisiin ja kuiviin niittyihin eli ketoihin**, joilla jokaisella on oma tyypillinen kasvilajistonsa. Niittyjä hoidetaan niittämällä ja laiduntamalla. Nurmikon ja pellon voi muuttaa halutessaan niityksi muutamassa vuodessa.

Hakamaat ja metsälaitumet ovat myös syntyneet laidunnuksen tuloksena, ja ne saadaan säilymään myös laiduntamalla. Hakamaa on puustoista aluetta, jossa aukko- ja aita-alueilla on niittymäisiä laikkuja. Laiduneläinten syödessä puuston alimpia oksia ja lehtiä metsä muuttuu läpinäkyväksi. Metsälaidun on metsäistä aluetta, jossa ei yleensä ole avoimia paikkoja. Vanhan laitumen käyttöönotto edellyttää puiden ja pensaiden raivausta ja alueen aitaamista. Laidunalueita reunustavat riukuaidat ja pellolta raivatut kiviaidat ja -kasat ovat olleet olennainen maisematekijä maaseudulla. **Laiduntaminen** on helppo tapa hoitaa perinnemaisemaa. Naudat, lampaat, hevoset ja vuohet ovat parhaita maiseman hoitajia.

Lampaat ovat hyviä maisemanhoitajia.

Puut joko yksittäin, ryhmissä tai rivissä ovat maiseman kiintopisteitä. **Puukujat** ja pihapiiriin komeat **kuusiaidat** ovat perinteisesti osoittaneet tilakeskuksien sijainnin. Aitoja voidaan korostaa raivaamalla ympäristöä ja leikkaamalla vaurioituneita oksia.

Muun muassa soranotossa ja tieleikkauksissa syntyy maiseman häiriötekijöitä, **maisemavaurioita**. Töiden suunnittelussa tulisi siksi ennakoita näkymät tielle ja asutukseen. Jälkihoito, maisemointi ympäröivään maastoon tapahtuu loiventamalla rinteitä, täyttämällä ja tasoittamalla, istuttamalla kasvillisuutta ja puita sekä lisäämällä pintamaata kasvien juurtumisen edistämiseksi.

Suosituksia ja hoitotoimenpiteitä Kesälahden kulttuurimaisemiin:

- Maisemallisesti tärkeät pellot ja rantapellot tulisi pitää avoimina, mm. pensaikkoa raivaamalla.
- Avoimet näkymät vesistöön tulee säilyttää tai avata Puruveden ja Pyhäjärven ranta-alueilla rantapensaikkoa ja vesakkoa raivaamalla.
- Keskeiset peltoaukeat tulisi säilyttää avoimina viljelykäytössä, joko omassa tai esim. antamalla vuokralle.
- Rantaniittyjen laiduntamista tulisi jatkaa. Nykyinen tai nykyistä voimakkaampi laiduntaminen on suositeltavaa.
- Rakentamista avoimille peltoalueille tulee välttää.
- Tärkeimmille ja arvokkaimmille alueille tulisi tehdä maisemanhoitosuunnitelma, jossa annetaan ohjeita maiseman parantamisesta.
- Perinnemaisema-alueilla on seurattava kuusettumista ja tarvittaessa poistettava liikoja taimia, mm. valtakunnallisesti arvokkaassa Varmonniemen kaskikoivikossa.
- Rehevöitymisen estämiseksi metsälaidun-, niitty- tai hakakuviot tulisi rajata erilleen läheisistä kylvö- ja peltolaitumista.
- Perinteiset tielinjaukset tulisi säilyttää. Tulisi myös huolehtia, että tien pinta ei pääse kohoamaan ja valumavedet siten vahingoittamaan tien läheisyydessä sijaitsevien rakennusten perustuksia.
- Teiden pientareet tulisi pitää avoimina ja tiesuunnittelussa tulisi kiinnittää huomiota maisemallisesti tärkeisiin kaarteiden ulkokaariin.
- Rakennusten kunnostamisessa tulee säilyttää niiden kulttuurihistoriallinen arvo käyttämällä perinteisiä materiaaleja ja työtapoja.

Rakennusperinnön hoito- ja korjausperiaatteita

Rakennetun ympäristön hoidossa on ensiarvoisen tärkeää historiallisten, rakennustaiteellisten ja maisemallisten **arvojen tunnistaminen**. Ylimoitetuilla korjauksilla ja uudistuksilla poistetaan ajattelemattomasti arvokasta rakennusperinnettä. Historiallisia arvoja ei saa takaisin tyyli- ja materiaalijäljitelmillä, eikä teollinen valmistuote vastaa käsin tehtyä. Rakennusteollisuuden tarjoama vanhahtava kulissiromantiikka, valmisovet ja -ikkunat, ovat ristiriidassa suomalaisen talonpoikaisen muotomaailman kanssa. Lisäksi yliarvioitujen korjaustarpeiden ja turhat uudistukset tulevat kalliiksi, ja siksi usein vanhan korjaaminen virheellisesti mielletään kannattamattomaksi.

Mistä oikeaa tietoa?

Ennen rakentamista sääteli pitkä rakennusperinne, käytettävissä olevat materiaalit ja talonpoikaisjärki. Tehtiin tarkoituksenmukaista ja selkeää. Korostettiin ja koristeltiin vain olennaisimpia kohtia, ja rakennusten ja sen osien välillä oli selkeä hierarkia. Nykyisin rakennustarviketuotanto voi vaikuttaa merkittävästi myös ympäristökuvaan. Rakentajat tekevät ratkaisunsa usein yksipuolisen mainonnan ja rakennusperintöä ymmärtämättömän neuvonnan pohjalta. Kun ennen erilaisia materiaalivaihtoehtoja oli vain vähän, niin nykyään valittavana on niitä sadoittain. Oikeiden vaihtoehtojen valitsemiseen tarvitaan asiantuntemusta ja varmuutta. Usein kaupoista ei löydy heti perinteisiä, oikeita vaihtoehtoja, ja epäaitoja jäljitelmiä myydään aitoina. Jotta välttyttäisiin virheiltiltä, kannattaa etsiä apua perinnerakentamiseen perehtyneeltä asiantuntijalta ja alan kirjallisuudesta. **Museovirastosta** on tilattavissa edullisesti erilaisiin korjaustoimenpiteisiin liittyviä **korjauskortteja**, joissa on selostettu oikeanlaiset korjaustavat kuvin ja piirroksin.

Hoidon pääperiaatteet

Rakennetun ympäristön hoito on jatkuvaa työtä. Kun **vuosittainen huolto** tehdään ajallaan, niin vältetään raskailta ja kallailta kertakorjauksilta ja monilta virheiltiltä. Kun vesikatto, räystäät ja perustus ovat kunnossa, jää rakennuksen ylläpito useimmiten lähinnä kunnon tarkkailuksi.

Ennen **kuntoarviota** ja **korjausta** kannattaa tuntea talo perusteellisesti. Asu paikalla ainakin vuosi ennen korjauksia, jos se vain on mahdollista. Kuntoarviossa tulisi erottaa toisistaan vaurion aiheuttamat jäljet ja luonnollinen kuluma. Kun vaurio on tunnistettu ja sen laajuus arvioitu, poistetaan ensin vaurion syy ja vasta sitten korjataan. Vanhan rakennuksen korjauksessa tarvitaan harkintaa ja tervettä kritiikkiä. **Vuosisatoja käytetyt korjaustavat ja -keinot** ovat kaikkein luotettavimmat. Vanhaa tulee korjata ajan kanssa paikaten, siten että kajotaan vain olennaisimpiin kohtiin. Anna **talon historian näkyä** ja vältä tarpeettomia muutoksia, kuten usein edellisten sukupolvien kuluttamien kynnyksien ja lattioiden uusimista, teknisesti vaarattomien seinien ja listojen vinouksien oikomista ja vanhojen uunien poistoa.

Keskeiset korjauskohdat

Vesikaton uusiminen on ajoittain toistuva korjaus, joka suojaa rakennuksen muita rakennusosia. **Kattomateriaali** on merkittävä maisemaan vaikuttava tekijä ja tulisi siksi valita oikein. **Konesaumattu pelti, huopa, tiili ja päre** ovat suositteluvia ratkaisuja. Nykyisin varsin suositut teräksiset tiiliprofiilijäljitelmät tulevat valitettavan hyvin esille arvokkaassa kulttuurimaisemassa. Näitä materiaalimukaelmia sekä muovitettuja peltikatteita tulisi välttää vanhojen rakennusten katoilla, sillä kova materiaali ja synteettiset värit eivät sovi perinteisiin rakennustapoihin ja rakennuksiin. **Rakenteiden on oltava tuulettuvia**, jotta luonnollinen ilmanvaihto toimii. Liian tiiviit materiaalit, muovit ja epäorgaaniset aineet keräävät kosteutta ja ovat monen kosteusvaurion syy. Etenkin vuodenaikojen mukainen alapohjien tuulettaminen on nykyään usein unohtettu. Luonnonkivijalkoja ja -perustuksia on tiivistetty betonoimalla ja kissanluukut on suljettu. Yleisimpiä puu- ja hirsitalon ongelmakohtia ovat **lahovauriot** nurkissa, ikkunoiden alla ja perustusten päällä. Rakennuksen **alimman hirren uusiminen, "kengittäminen"** on ollut aikoinaan toimenpide, jolla on jatkettu rakennuksen ikää vuosikymmeniksi eteenpäin.

PKA

Lämpötalous

Energian vääriellä säästötoimenpiteillä vanhoja taloja on lisäeristetty piloille. Sekä teknisesti että esteettisesti monet ratkaisut ovat yleensä kestäättömiä. Ne voivat koitua talon kohtaloksi, kun rakenteiden kosteusolosuhteet ja rakennusosien mittasuhteet muuttuvat huomattavasti. Lisäksi **kohtuuttomat lisäeristyskerrokset ja ikkunoiden uusiminen** 3-4-kertaisiksi lämpöikkunoiksi lisäävät kohtuuttomasti korjauskustannuksia. Lämpötalouden kannalta riittävä **rakenteiden tiiviyys** on tärkeämpää kuin eristekerroksen paksuus. Lämmönhukka on suurin katosta, jonne on helppo lisätä eristettä. Muutenkin reikien tilkitseminen, ovien, ikkunoiden ja seinien tiivistäminen luonnonmateriaaleilla ovat tärkeimpiä toimenpiteitä lämpimyyden parantamisessa ja vetoisuuden poistossa.

PKA

Lisärakentaminen

Vanhaa taloa laajennettaessa ja muutettaessa tulisi noudattaa alkuperäistä rakennustapaa sekä käyttää alkuperäisen kaltaisia tai vastaavia materiaaleja. Perinteen mukaisesti osa ulakkoa voidaan käyttää lisärakentamiseen sijoittamalla sinne huoneita. Jos ullakotila ei riitä, talon jatkaminen pituussuunnassa leveyden ja korkeuden pysyessä entisellään on hyvä vaihtoehto. Ennenkin talonpoikaistalon kokoa on kasvatettu lisäämällä tupa tai kammareita rakennuksen jatkoksi. Tärkeää on ettei talon perushahmoa rikota. Vaativampi vaihtoehto on lisätilojen rakentaminen entisen rakennuksen kylkeen. Tämä ratkaisu voi sopia 1900-luvun pienehköihin ja korkeisiin talomalleihin ja huvilamaisiin ratkaisuihin. Lisäosan tulee tällöin kuitenkin olla rakennusvolyymltaan ja -suhteiltaan selvästi päärakennusta pienempi. Kaikki uudistukset kannattaa tehdä siten, että ne on tarvittaessa helppo poistaa. Vältä huonejärjes-

telyjen muutoksia, ja sopeuta toiminta olemassa oleviin tiloihin. **Yksityiskohtien ja värityksen** tulee olla sopusoinnussa kokonaisuuden kanssa. Näin laajennusosasta saadaan samalla sekä riittävän erottuva että yhteensopiva. Etsi yksityiskohdat, arkkitehtoniset piirteet ja osien väliset suhteet vanhasta rakennuksesta, silloin pääset varmimmin hyvään lopputulokseen.

Asuinrakennus on ollut maalaismaiseman keskeinen kohta. Usein maalaistalon purkaminen ja korvaaminen mittasuhteiltaan ja perinteiltään poikkeavilla uusien omakotitalojen tyyppiratkaisuilla merkitsee vauriota maisemassa. Huono ratkaisu on myös jättää vanha rakennus tyhjäksi "kummitustaloksi" uuden viereen. Yleensäkin uudisrakentamista vanhaan pihapiiriin tulisi välttää, sillä uudisrakentamistekniikka ja materiaalien sovittaminen vanhan rinnalle on ongelmallista. Tee mieluummin vanhoista rakennuksista käyttökelpoisia.

Ympäristö

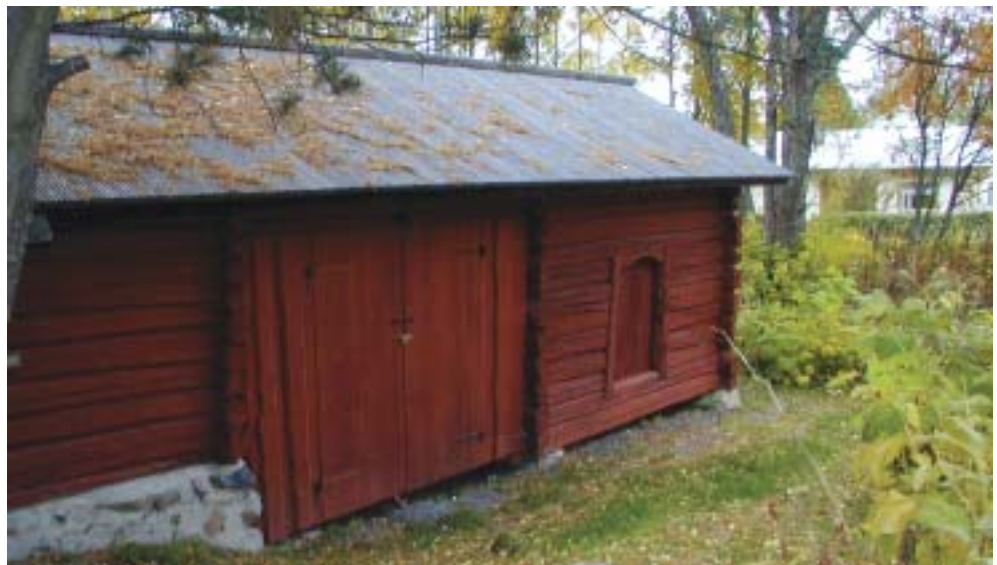
Rakennusten lisäksi myös koko pihapiirissä, puutarhassa ja pelloilla pätee samat hoitoperiaatteet. Mitä lähempänä olet alkuperäisiä hoitotoimenpiteitä ja ratkaisuja, sitä varmimmin vältty virheiltä ja vanha kulttuuriympäristö säilyy.

Uudisrakentaminen kulttuuriympäristössä - ohjeita maaseudulle ja taajamaan

- Uudisrakentamista ei tule osoittaa avoimille peltoalueille eikä kulttuurihistoriallisesti arvokkaaseen pihapiiriin
- Maatilatalouden rakennukset tulee sopeuttaa sekä vanhaan rakennuskantaan että lähiympäristön maisemaan
- Uudisrakentaminen tulee suunnitella metsänreunaan tai muuhun puuston rajavyöhykkeeseen sopeuttaen. Mikäli esim. metsän reunaan tulee aukkoja, tulee reunapuustoa säilyttää uudisrakentamisen yhteydessä. Tarvittaessa istutetaan uutta puustoa korvaamaan rajapuustovyöhykettä
- Kirkonkylän alueella on myös estettävä pusikoituminen
- Sähkölinjat tulisi mahdollisuuksien mukaan siirtää ja asentaa maakaapeleihin

Rakennettujen alueiden kunnostussuosituksia:

- Jälleenrakennuskauden rakennuksille tulisi laatia erilaisia rakennustapaohjeita, joilla varmistetaan oikeiden mittasuhteiden ja rakennusmateriaalien käyttö kunnostettavissa rakennuksissa
- Keskeisille kyläalueille tulisi laatia rakennustapa- ja korjaustapaohjeisto, jossa määritellään vanhoille tiloille rakennettavien uusien rakennusten sijoitteluperiaatteet, suositeltavat materiaalit ja vaihtoehtoiset värivalinnat

Kiinteät muinaisjäännökset ja niistä huolehtiminen

Laki

Kaikki kiinteät muinaisjäännökset eli arkeologiset kohteet on rauhoitettu sellaisinaan muinaismuistolain perusteella. Niitä ei saa kaivaa, poistaa, peittää, siirtää tai muulla tavoin vahingoittaa. Myös muinaisjäännösten alueella tehtävät toimenpiteet ovat luvanvaraisia. Lain suojaamia kiinteitä muinaisjäännöksiä ovat mm. muinaiset hautaröykkiöt, kalmistot, asuinpaikat, kalliomaalaukset, uhrikivet ja huomattavien rakennusten rauniot. **Muinaisjäännöksistä, sekä kiinteistä että irtolöydöistä tulee ilmoittaa museovirastoon.**

Hoidosta

Muinaisjäännösten suojelu ja hoito koskee kaikkia. Koska ne ovat usein maa- ja metsätalouden harjoittajan mailla, on kyseisen alueen omistajan asema keskeinen muinaisjäännösten säilymisen turvaajina. Käytännössä hoidon tulisi tapahtua yhteistyössä museoviraston ja maanomistajan kesken siten, että maanomistaja jatkaa hoitoa museoviraston valvonnassa. Pohjois-Karjalan maakuntamuseossa toimii muinaisjäännösten asiantuntijana arkeologi, joka myös neuvoo muinaisjäännösten hoitoon liittyvissä asioissa. Kunkin muinaisjäännöstyyppin säilyminen edellyttää sille sopivaa hoitomenetelmää. Sijaintipaikat ovat usein myös luonnon ja maiseman kannalta arvokkaita alueita, jolloin niihin soveltuvat yleensä samat hoitoperiaatteet kuin perinnemaisemien kohdalla. Pääasiassa hoito on muinaisjäännösten kunnostamista raivaamalla säännöllisin väliajoin peittävä kasvillisuus, jotta kohde pysyisi näkyvillä. Hoitoalue käsittääkin usein kohteen ja sen välittömän ympäristön sekä ns. muinaisjäännöksen suoja-alueen muodostaman maisemallisen kokonaisuuden.

Kaikessa **maankäytön suunnittelussa ja rakentamisessa** on tärkeää ottaa huomioon mahdolliset arkeologiset löydöt ja hankkia jo ennen suunnittelua asiantuntijan lausunto alueelta.

Kunnostajan 10 käskyä

(Ulla Raholan kiertonäyttelystä Ihmisten talot, museovirasto 1989)

1. Älä korjaa kunnossa olevaa, älä uusi korjattavissa olevaa. Paikkaa ja kunnosta.
2. Selvitä vaurion syy ja poista se. Korjaa vasta sitten ja korjaa entiselleen.
3. Käytä samoja materiaaleja ja työmenetelmiä kuin ennenkin on käytetty. Älä kokeile uutuuksia.
4. Säilytä vanha rakenne. Ellei se olisi kelvollinen, ei talosta olisi koskaan tullut vanhaa.
5. Jos voit, asu talossasi vuosi ennen kuin ryhdyt korjaamaan sitä. Ellei talosi riitä sinulle, vaihda mieluummin taloa.
6. Älä käytä materiaaleja, joita et voi myöhemmin vaihtaa tai korjata. Älä laiminlyö huoltotöitä. Useimmat vauriot aiheutuvat huonosta hoidosta ja väärästä korjauksesta.
7. Vanhojen rakennusten kauneus on niiden herkästi turmeltuvissa mittasuhteissa. Lämpötaloudelliset korjaukset eivät saa määrätä rakennuksen ulkonäköä. Useimmiten riittää seinärakenteiden tiivistäminen ja yläpohjan lisäeristys.
8. Hyväksy epäsäännöllisyyksiä, mutkia ja vinoutta, pientä epäkäytännöllisyyttä. Hyväksy tyylikerrostumia ja vanhanaikaisia ratkaisuja.
9. Hylkää tyyli- ja materiaaliöljytelmät.
10. Hylkää haaveet alkuperäistämisestä. Muutokset ovat osa rakennuksen historiaa. Palauttaminen onnistuu vain harvoin.

Jos sinulla on varaa rikkoa näitä käskyjä, sinulla on varaa rakentaa mielesi mukaan uusi talo. Kenelläkään ei ole varaa väittää, että satavuotias talo olisi huonosti rakennettu.

12 YHTEENVETO

Tulevaisuudessa elämisen tavoite on muuttumassa määrätavoitteista laatutavoitteisiin, Kesälahden laatu on tullut esille kulttuuriympäristöohjelman kautta. Kulttuuriympäristömme ja rakennusperintömme vaalimiseen ja säilymiseen kiinnitetään yhä enemmän huomiota. Kehittyvässä ja muuttuvassa yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset ovat nopeita, ja jälkiä on usein mahdollista korjata. Ajan kuluessa myös kulttuuriympäristö muuttuu, esim. rakennuskannan hävitessä ja muuttuessa kasvaa jäljelle jäävien rakennusten arvo vastaavasti oman aikansa rakennuskulttuurin edustajina. Kulttuuriympäristöohjelman tarkoitus ei olekaan olla yhden aikakauden tuote, vaan tavoitteena on ohjata yksityisiä kansalaisia ja kuntien päättäjiä ottamaan huomioon kulttuuriympäristöhoidon tavoitteet myös tulevaisuudessa.

Ohjelma antaa **lähtökohdat ja tavoitteet** kulttuuriympäristön hoidolle Kesälahden kunnassa.

Voidaksemme ymmärtää ja suunnitella tulevaisuutta ja huomisen yhteiskuntaa oikealla tavalla, on meidän tunnettava myös menneisyyden arvot ja taustat. Tämän päivän suunnittelu ja rakentaminen on osa jatkuvaa kehitystä, olkoon sitten kysymys yksittäisistä rakennuksista, niiden lähiympäristöistä, maisemasta, teiden rakentamisesta tai rakennetun ympäristön ja maankäytön suunnittelusta. Näihin myös luonnonympäristö usein kiinteästi liittyy syventäen omalta osaltaan eri aikakausien merkitystä kulttuuriympäristössä.

Ohjelmassa on tuotu esille Kesälahden kulttuuriympäristön, kulttuurimaiseman ja rakennetun ympäristön taustat ja historiaa. Ohjelman tavoitteena on ennen kaikkea ohjata arvostamaan ja löytämään ympäristöstä niitä arvoja, joiden varaan tulevaisuutta on hyvä suunnitella ja rakentaa. Paras ja laadukas elinympäristö muodostuu ympäristöstä, jossa on näkyvisiä eri aikakausien kerrostumat ja eri sukupolvien elämä. Niihin tämän päivän rakentaminen ja suunnittelu liittyy osana historian ja kulttuuriympäristön kehitystä.

Kulttuuriympäristöohjelman yhteydessä tehdyt **inventoinnit** ovat tuoneet Kesälahdelta esille maiseman, kulttuurimaiseman, historiallisten kohteiden ja rakennuskannan arvoja, joiden kautta kunnan kulttuuriympäristö on selkeämmin havaittavissa ja koettavissa, ja jotka edelleen vahvistavat Kesälahden omaleimaisuutta, identiteettiä ja kuntakuvaa. Ohjelman yhtenä tavoitteena onkin, että saatua tietoa voidaan hyödyntää matkailun ja muiden hankkeiden suunnittelussa, esim. kulttuuriympäristökarttoina sekä tuotaessa esille eri alueiden voimavaroja. Maankäytönsuunnittelun ja kaavoituksen osalta ohjelman tavoitteena on osoittaa alueiden erilainen painotus ja arvo, minne on hyvä rakentaa, millä tavoin ja missä on suojeltavia arvoja.

Ohjelmaa laadittaessa on esille noussut alueita, joilla kulttuuriympäristö ja rakennuskanta on otettu huomioon ja saatu aikaan tasapainoista kuntakuvaa, kuten kirkonkylässä. **Alueet, joiden suunnittelussa kulttuuriympäristö ja -maisema tulee ottaa eri tavoin huomioon** ja laatia niille tarkempia selvityksiä, ovat ohjelman edetessä selkiytyneet. Tiedossa on mm. taajaman kiinnepisteet, joihin tulevaisuuden suunnittelussa on hyvä tukeutua ja samalla hyödyntää Kesälahden historiallista kerrostumaa. Joihinkin kohteisiin on esitetty kaavan tarkistustarpeita, kuitenkin puuttumatta tarkemmin kaavoituksen sisältöön. Ohjelman kautta on löydettävissä myös alueita, joiden ympäristö ja rakennuskanta sallii laajemman rakentamisen suunnittelun. Sisällön rajauksen vuoksi ei kaavoituksellisia näkökohtia ole käsitelty tarkemmin. Kaavoituksen ja rakentamisen tarpeisiin käytettäviä tietoja on tallennettu inventointitietoihin, josta ne ovat erikseen käytettävissä.

Tiedossa olevien **valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaiden kohteiden** lisäksi ohjelmaa tehtäessä on Kesälahdelta noussut esille myös **paikallisen tason kohteita**, rakennettua ympäristöä ja alueita, joiden arvot löytyvät alueen historiasta ja yhdyskuntakehityksestä. Toivottavasti eri puolilta kuntaa ja eri kylistä esille tulleet kulttuuriympäristön arvot innostavat ja auttavat alueen asukkaita näkemään ympäristönsä uusin silmin, sitä arvostaen ja samalla kokien oman alueensa ainutlaatuisuuden.

Seuranta ja päivitys

Ohjelman ja siihen liittyvien inventointien valmistuttua, on tärkeää, että tietoja tarkastetaan määräjain. Tallennetut rakennetun ympäristön tiedot ulottuvat ajallisesti pääosin 1940-luvulle, joten niitä on tarpeen täydentää. Suositeltavaa on, että kuntaan perustettaisiin **seurantaryhmä**, joka kokoontuu esimerkiksi vuosittain ja käsittelee kulttuuriympäristöön tilaan liittyviä ajankohtaisia ja ohjelmassa esitettyjä asioita.

KIRJALLISUUSLUETTELO JA LÄHTEET

Kuvalähteet

PKA = Pohjois-Karjalan ympäristökeskus
PKM = Pohjois-Karjalan museon kuva-arkisto
MV = Museovirasto
OS = Outi Suoranta

Julkaistut inventoinnit

Grönlund, Anne, Lehtelä, Markku, Luotonen, Hannu, Hakalisto, Sirkka: Pohjois-Karjalan perinnemaisemat, Pohjois-Karjalan ympäristökeskus. Alueelliset ympäristöjulkaisut 61, Joensuu, 1998.
Maisema-alue työryhmän mietintö I-II. Maisemanhoito, osa I / Arvokkaat maisema-alueet, osa II, Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisu 16. Ympäristöministeriö, Helsinki 1993.
Pohjois-Karjalan kulttuuriympäristö, Pohjois-Karjalan seutukaavaliitto. Julkaisu A 55, Joensuu, 1990.
Pohjois-Karjalan perinnemaisemat. Rakennettu kulttuuriympäristö – valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt. Ympäristöministeriö, ympäristönsuojeluosasto, mietintö 66/192, 1993.

Muut lähteet

Ahonen, Mika, Pohjois-Karjalan kulttuuriympäristöt. Luonnos 2.10., 8.8.2002.

Kirjallisuusluettelo

Asikainen, Riitta: Kaunista ja kestävä. Vanhojen rakennusten korjausopas. Pohjois-Karjalan ympäristökeskus 2002.
Heikkilä, Tapio, Suomalainen kulttuurimaisema, Sulkava 2000
Karttunen Toivo J., Hinkkanen A.: Keski-Karjala. Kotiseutulukemisto. Keuruu 1958
"Kesälahden seurakunta 300-vuotias", julkaisu Kesälahden seurakunnan vaiheista sen 300-vuotisjuhlaan, Joensuu 1968
Lounatvuori, Irma, Putkonen, Lauri (toim.): Rakennusperintömme. Kulttuuriympäristön lukukirja. Museovirasto ja ympäristöministeriö. Rakennustieto 2001.
Luostarinen, Matti, Yli-Viikari, Anja: Maaseudun kulttuurimaisemat, Suomen ympäristökeskus, Maatalouden tutkimuskeskus MTT, 1997
Museovirasto, Rakennushistorian osaston julkaisu 16, 2. painos 1998.
Maisema-alue työryhmän mietintö I-II. Maisemanhoito, osa I / Arvokkaat maisema-alueet, osa II, ympäristöministeriö.
Paajanen Kyllikki: Kesälahden kotiseutulukemisto. Kitee 1991
Paajanen, Kyllikki: Kesälahden kotiseutulukemisto, 1992
Paajanen Kyllikki: Kesälahden kotiseutuhistoria. Kirjoitettua ja kerrottua Kesälahdelta. Kitee 1992
Pohjois-Karjalan seutukaavaliitto, Pohjois-Karjalan kulttuuriympäristö A 13, 1974, Joensuu 1974
Pöllänen Tuija, Tahvanainen Juhani: Kesälahden koululaitoksen historia 1885–1985. Punkasalmi 1985

Pohjoismainen ministerineuvosto, Kulttuuriympäristö ympäristövaikutusten arvioinnissa – opas pohjoismaiseen käyttöön. Nord 2002:5, Århus, 2002

Pöllänen, Tuula, Tahvanainen, Juhani: Kesälahden koululaitoksen historia, 1985

Rakennusperintöstrategia 13.6.2001. Ympäristöministeriö, alueidenkäytön osasto. Vantaa 2001.

Saloheimo Veijo: Kaskesta karjaan. Satakuusikymmentä vuotta pohjoiskarjalaista maataloutta. Joensuu 1973

Saloheimo Veijo: Pohjois-Karjalan historia 2–3. Joensuu 1976, 1980

Tammela, Niilo: Kesälahden seurakunta 300 vuotta, 1968

Teppana, Matti, Teppana, Hissu: Poika kotikylän poluilla, Punkaharju 1998

Teppana, Matti, Teppana, Hissu: Matin puuteillä, Kitee 2000

Tielaitos, Liikenneympäristön tila 1994, Yleisten teiden maisemaselvitys, Pohjois-Karjalan lääni, Tielaitos, Savo-Karjalan tiepiiri, Joensuu 1994.

Tielaitos, Liikenneympäristön tila 1994, Pohjois-Karjalan maaseututaajamat ja pienet kaupungit / Tielaitos, Savo-Karjalan tiepiiri, Joensuu 1994.

Tien sovittaminen maisemaan. Ohje tiensuunnittelijoille. Tiesuunnittelun ohjaus 1995. TIEL.

Tuomi: Wanhoja muistoja Uukuniemen ja Kesälahden seurakunnista, Sortavala 1890

Valtioneuvoston päätös valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista (30.11.2000)

Yleiskaavamerkinnot ja –määräykset. Maankäyttö- ja rakennuslaki 2000 –sarja. Opas 11.

LIITE 1 KULTTUURIYMPÄRISTÖSANASTOA

Arkeologinen kohde eli kiinteä muinaisjäänös

Ihmisen toiminnasta syntyneet vanhat rakenteet, muodostumat, kerrostumat, merkit, jäljet ja tapahtumapaikat. Useasti on kysymyksessä vanha asuinpaikka tai hauta, joskus uhrikivi tai uhrilähde. Muinaisjäänökset ovat aina automaattisesti suojeltuja ja lailla rauhoitettuja.

Konservointi

Säilöntä, säilytys, esineiden säilyviksi tekeminen

Kulttuurimaisema

Ihmisen käyttämä, hoitama, muuttama tai rakentama aineellinen ympäristö, jonka maisemakuvassa on näkyvissä ihmisen toiminnan jälkiä. Käsite ei sisällä arvovarausta.

Kulttuuriympäristö

Koostuu kolmesta eri elementistä: rakennetusta ympäristöstä, perinnemaisemasta ja muinaisjäänöksistä. Arvokkailla kulttuuriympäristöillä tarkoitetaan arvokkaita rakennettuja ympäristöjä, joko yksittäisiä rakennuksia tai laajempia rakennettuja kokonaisuuksia ympäröivine alueineen ja maisemineen. Alueen määrittely arvokkaaksi kulttuuriympäristöksi ei tarkoita kehityksen pysäyttämistä tai alueen museoimista. Rakennuksen säilyttämisessä ja korjauksessa paras lähtökohta on elävä ja toimiva ympäristö, jota kehitetään tasapainossa menneisyyden arvojen kanssa.

Maisema-alue

Arvokas maisema-alue on kulttuuriympäristö, jolla rakennetun ympäristön arvojen lisäksi on arvokkaita maisemallisia ominaisuuksia. Alueen merkitseminen arvokkaaksi maisema-alueeksi ei estä uudis- ja täydennysrakentamista, mutta rakentamisessa edellytetään maisemallisten seikkojen huomioon ottamista. Rakentamisen tulee tapahtua maiseman ehdoilla siten, etteivät sen arvokkaat ominaispiirteet tuhoudu.

Perinnebiotooppi

Perinteinen maatalouden, niiton ja laidunnuksen muokkaama alue. Perinnebiotooppeja ovat niityt, kedot, ahot, hakamaat, metsälaitumet ja kaskimetsät.

Peruskorjaus

Vanhan rakennuksen korjaaminen alkuperäiseen tasoonsa uudisrakentamisen keinoin.

Perusparannus

Peruskorjausta laajempi toimenpide, jossa käyttöarvoja, ts. yleensä varustetasoa, lisätään.

Rekonstruointi

Puretun tai osittain kadonneen rakennuksen tai rakennusosan rakentaminen uudelleen mahdollisimman tarkkaan alkuperäistä muistuttavaksi alkuperäistä rakennustapaa noudattaen.

Restaurointi

Kulttuurihistorialliset arvot huomioon ottava korjaaminen. Korjaus tehdään joko tyyliä korostaen, aikaisempaan tilaan palauttamalla, kerrokset säilyttäen ja/tai uusia osia lisäten.

Saneeraus

Saksan kielestä lainattu sana, joka tarkoittaa terveyttämistä. Suomessa saneerauksella on tarkoitettu joko kaupunkien korttelisaneerauksia vanhoja rakennuksia purkamalla ja uusia rakentaen tai yksittäisen vanhan rakennuksen muuttamista uudisrakentamisen keinoin uutta rakennusta vastaavaksi.

Suojelukohde

Lain nojalla suojeltu rakennus tai alue

LIITE 2 KANSAINVÄLISET SOPIMUKSET JA JULISTUKSET

Suomi on sitoutunut noudattamaan erilaisia kulttuuriympäristöjä koskevia kansainvälisiä sopimuksia. Ne ovat vaikuttaneet myös lainsäädäntömme sisältöön sekä kansallisten ja maakunnallisten sopimusten tavoitteisiin. Sopimuksia ja suosituksia rakennus- ja kulttuuriperinnön suojelemista ovat laatineet mm. YK, Euroopan neuvosto ja Euroopan Unioni, joissa kaikissa Suomi on mukana.

Euroopan neuvosto:

- Pariisin sopimus, Euroopan kulttuuriyleissopimus v.1954
- Granadan sopimus, sopimus Euroopan rakennustaiteellisen perinnön suojelemisesta v.1985
- Maltan sopimus, sopimus Euroopan arkeologisen perinnön suojelemisesta, v.1992
- Euroopan maisemien yleissopimus, v. 2000

Euroopan neuvoston päämääränä on kulttuuriperinnön yhdistäminen muuhun kulttuuriin sekä maankäytön ja taloudellisiin tavoitteisiin.

Unesco:

- Haagin sopimus, yleissopimus kulttuuriomaisuuden suojelusta aseellisen selkkauksen yhteydessä (v. 1954)
- useita muita suosituksia koskien kulttuuriperinnön hoitoa
- Maailmanperintösopimus, yleissopimus maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemisesta 1972. Suomi liittyi mukaan v.1987. Unescon maailmanperintökomitea pitää yllä maailmanperintöluetteloa, jossa Suomesta on mukana neljä rakennusperintö- ja yksi arkeologinen kohde (Vanha Rauma, Suomenlinna, Petäjäveden puukirkko, Verlan puuhiomo ja pahvitehdas Jaalassa sekä pronssikautinen hautaröykkiökokonaisuus Sammallahdenmäki, Ala-Satakunnan Lapissa)

ICOMOS (International Council of Monuments and Sites):

- Venetsian julistus, kansainvälinen julistus kulttuurimonumenttien suojelusta ja restauroinnista v. 1964
- Firenzen julistus historiallisten puistojen ja puutarhojen suojelusta, v.1982
- julistus hist.kaupunkien ja kaupunkimaisten alueiden suojelusta v. 1987
- julistus arkeologisen perinnön suojelusta ja hoidosta, v.1990

YK:n ympäristö- ja kehityskonferenssi:

- Rion sopimus eli ” Agenda 21”, v.1992, määrittelee tarkemmin kestävän kehityksen tavoitteet ja sisällyttää niihin myös kulttuuriympäristön hoidon

LIITE 3 YHTEISTYÖTAHOJA

Kesälahden kunta

Pyhäjärventie 2
59800 KESÄLAHTI
puh. (013) 686 200
fax (013) 686 2399
email: neuvonta@kesalahti.fi
<http://www.kesalahti.fi>

Pohjois-Karjalan ympäristökeskus

Torikatu 36 A
PL 69
80101 JOENSUU
puh. (013) 1411
fax (013) 123 622
e-mail: kirjaamo.pka@ymparisto.fi
etunimi.sukunimi@ymparisto.fi
<http://www.ymparisto.fi/pka>

Pohjois-Karjalan TE-keskus

Kauppakatu 40 B
PL 8
80101 JOENSUU
puh. (013) 246 111
fax (013) 246 4509
e-mail: pohjois-karjala@te-keskus.fi
<http://www.te-keskus.fi>

Pohjois-Karjalan museo

Torikatu 21 C
80100 JOENSUU
puh. (013) 267 5379
fax (013) 267 5320
e-mail: etunimi.sukunimi@jns.fi
<http://www.pohjoiskarjalanmuseo.fi>

Pohjois-Karjalan maaseutukeskus

Koskikatu 11 C
PL 5
80101 JOENSUU
puh. (013) 611 3311
fax (013) 611 3399
<http://www.pkmk.fi>

Pohjois-Karjalan liitto

Torikatu 9
80100 JOENSUU
puh. (013) 265 4100
fax (013) 265 4130
e-mail: kirjaamo@pohjois-karjala.fi
<http://www.pohjois-karjala.fi>

Leena Lusa

RANNOILTA KYLÄTEILLE

Kesälahti on osallistunut Pohjois-Karjalan ympäristökeskuksen hallinnoimaan EU-rahoitteiseen Rakennusperintö kunniaan Pohjois-Karjalassa -hankkeeseen. Työn tuloksena on laadittu Kesälahden kulttuuriympäristöohjelma, "Rannoilta kyläteille".

Ohjelma on tilannekatsaus Kesälahden kulttuuriympäristöstä. Ohjelma ei ole suunnitelma, vaan perusta sen luomiselle. Näkökulman avartamiseksi työtä on tehty yhteisvoimin. Ohjelmanlaajitoiden ja ohjausryhmän lisäksi kuntalaiset ja asukkaat on kutsuttu mukaan järjestämällä muun muassa kyselyiltoja.

EUROOPAN YHTEISÖ
RAKENNERAHASTOT

POHJOIS-KARJALAN
YMPÄRISTÖKESKUS

KESÄLAHDEN KUNTA